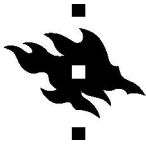

”Så jag sa att, nyt on hyvä hetki kattoo Salkkareita!”

Kaksikielisten referointijaksojen rakentuminen ja variaatio
suomenruotsalaisessa arkikeskustelussa.

Pro gradu -tutkielma
Nora Tirkkonen
013490432
Helsingin yliopiston suomen kielen,
suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten
kielten ja kirjallisuuksien laitos
Toukokuu 2017

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos	
Tekijä – Författare – Author Nora Tirkkonen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title ”Så jag sa att, nyt on hyvä hetki kattoo Salkkareita!” Kaksikielisten referointijaksojen rakentuminen ja variaatio suomenruotsalaisessa arkikeskustelussa.			
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomen kieli			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2017	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 61 sivua ja 13 liitesivua	
Tiivistelmä		Referat	Abstract
<p>Tutkielman tavoitteena on selvittää, miten kaksikieliset referointijaksot rakentuvat ja varioivat suomenruotsalaisessa arkikeskustelussa. Tutkielman teoriatausta käsittelee koodinvaihtoa suomenruotsalaisissa keskusteluissa sekä referointia ja johtolauseita puhutussa vuorovaikutuksessa. Tutkielman metodina toimii sosiolingvistiikka yhdessä keskusteluanalyysin kanssa. Aineistona on kahden alle 30-vuotiaan suomenruotsalaisen helsinkiläisnaisen nauhoitettuja keskusteluita vuosilta 2013 ja 2016. Nauhoitusten kesto on yhteensä 4 tuntia ja 6 minuuttia.</p> <p>Tutkielmasta käy ilmi, että referoinnilla on vakiintunut konstruktio, jonka prototyypinen muoto on seuraava: <i>johtolause + att/et(tä) -partikkeli + referointijakso</i>. Ruotsiksi prototyypinen johtolause on muodossa <i>så ja sa att tai ja va så att</i>, ja suomeksi <i>mä sanoin et</i> tai <i>mä olin et</i>. Referoinnin konstruktio voi varioida ja siitä voi esimerkiksi puuttua joitain osia, mutta tärkein osa on itse referointijakso. Yleensä referointijakso merkitään puheessa jollakin tavalla. Useimmiten referointijakson merkitsijänä toimii äänensävy tai -laadun muuttaminen, mikä auttaa puhujaa erottamaan oman äänen vieraasta äänestä. Tutkielman aineistossa johtolauseet on myös hyvin usein sanottu nopeammin kuin ympäröivä puhe, joten myös nopeus on yksi tärkeä referoinnin merkitsijä äänensävyn muutoksen lisäksi.</p> <p>Tutkielmasta nousee esiin, että johtolauseet varioivat runsaasti. Johtolauseen verbit ovat yleensä <i>olla</i> ja <i>sanoa</i> tai ruotsiksi <i>vara</i> ja <i>säga</i>, mutta myös muita verbejä esiintyy satunnaisesti. Johtolauseena voi toimia myös pelkkä partikkeli, joka on yleensä <i>att</i> tai <i>et(tä)</i>. Usein pelkän partikkelin esiintymisen edellytyksenä on se, että se esiintyy muun referoinnin lomassa tai sitä ennen on esiintynyt referointia. Pelkkä partikkeli ei siis esiinny eikä aloita referointia yksinään. Johtolause voi myös puuttua kokonaan, mutta silloin referointijaksolla on muita merkitsijöitä, jotta referointijakson voi tunnistaa referoinniksi. Tällaisia merkitsijöitä ovat esim. tauot, äänensävyn ja -voimakkuuden vaihtelut sekä muut prosodiset seikat.</p> <p>Tutkielmasta selviää myös, että johtolause voi suomenruotsalaisissa keskusteluissa olla joko suomeksi tai ruotsiksi. Samoin on referoinnin laita. Usein referointijakso on suomeksi, kun puhuja referoi suomenkielistä puhujaa tai referointijakso on merkityksellinen, hauska tai muulla tavalla poikkeava aiemmin sanotusta asiasta. Myös toisen henkilön referointi sekä affektiiviset ilmaukset, kuten kirosanat, tuntuvat tulevan suomeksi. Kaikenlaiset kieliyhdistelmät johtolauseiden ja referointijaksojen välillä ovat mahdollisia: johtolause voi olla suomeksi ja referointijakso ruotsiksi, johtolause voi olla ruotsiksi ja referointijakso suomeksi, sekä johtolause että referointijakso voivat olla samalla kielellä ja niin edelleen. Johtolauseen kieli voi myös vaihdella eli vuorotella saman tarinan aikana. Lisäksi kieli voi vaihtua johtolauseen sisällä, esimerkiksi muodossa <i>jag var sillai et</i>.</p> <p>Tutkielmasta ei voi tehdä kahden puhujan ja neljän tunnin aineiston perusteella laajoja yleistyksiä, jotka koskisivat koko suomenruotsalaista puhujayhteisöä. Tutkielma kuitenkin osoittaa, että myös jonkin yhteisön sisällä puhujat ovat yksilöllisiä ja saattavat referoidessaan käyttää keskenään eri keinoja. Tutkielman keskeiset tulokset siis ovat, että puhutussa kielessä referointijaksoilla on vakiintunut konstruktio ja että johtolauseet voivat kaksikielisessä keskustelussa varioida suuresti.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Koodinvaihto, referointi, johtolauseet, kaksikielisyys, suomen kieli, suomenruotsi, suomenruotsalainen keskustelu			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos			

1.	JOHDANTO	1
2.	AINEISTO JA KESKUSTELIJAT	4
3.	TEORIA JA METODI	5
3.1	Koodinvaihto suomenruotsalaisissa keskusteluissa	6
3.2	Referointi puhutussa vuorovaikutuksessa	10
3.3	Johtolauseet puhutussa vuorovaikutuksessa	12
3.4	Sosiolingvistiikka ja keskustelunanalyysi	14
4.	REFEROINTIJAKSON RAKENTUMINEN	16
4.1	Yleiskatsaus	17
4.2	Referoinnin konstruktio	19
4.3	Referoinnin konstruktion analyysia	21
5.	JOHTOLAUSEIDEN VARIAATIO REFEROINTIJAKSOISSA	27
5.1	Johtolause ruotsiksi	27
5.2	Johtolause suomeksi	32
5.3	Johtolauseen kieli vaihtelee	38
5.4	Nopeat johtolauseet	45
5.5	Johtolauseena pelkkä partikkeli	47
5.6	Johtolause puuttuu	52
6.	LOPUKSI	56
	LÄHTEET	58
	LIITTEET	62
	LIITE 1: Käytetyt litterointimerkit	
	LIITE 2: Käytetyt litteraatit kokonaisina	
	LIITE 3: Taulukko 4a ja 4b. Tutkielmassa käsiteltyjen aineistoesimerkkien johtolauseet ja referoinnit.	

1. JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmani aiheena on kaksikielisten referointijaksojen rakentuminen ja variaatio suomenruotsalaisessa arkikeskustelussa. Tutkielmani teoriapohja on sociolingvistiikassa ja keskustelunanalyysissä, jotka muodostavat yhdessä tämän tutkimuksen menetelmän (ks. luku 3.4). Sociolingvistiikan suurin kysymys lienee, ”millä tavoin kieli vaihtelee ja miksi?” (Suojanen 1982: 12). Tässä tutkielmassa painopiste on kuitenkin referointijaksojen ja johtolauseiden vaihtelun eli variaation kuvauksessa – ei niinkään sinä, miksi ne vaihtelevat niin kuin vaihtelevat. Välillä tosin mietin myös perimmäisiä syitä variaatiolle, kuten luvussa 4.1, jossa pohdin syitä keskustelijoiden johtolauseiden ja referointien määrille ja niiden eroavaisuuksille (ks. luku 4.1, Taulukko 2a ja 2b).

Aineistoni koostuu ääninauhoituksista, jotka on nauhoitettu vuosien 2013 ja 2016 aikana. Alla oleva esimerkki 1 havainnollistaa sitä, miten kaksikielisyys ja referointi yhdistyvät tutkielmani aineistossa:

Esimerkki 1: Istuu neljä tuntii (VI; 19:20)

01 V: hon också sa just de där att no kiva niinku tytölle et
02 se istuu niinku neljä tuntii päiväs ja tuijottaa selkää
03 T: ja

Esimerkissä 1 Veronica (V) kertoo Titalle (T), miten Veronican erään hoitolapsen äiti on saanut remontista aiheutuvan muuton takia ajella ympäri kaupunkia. Aineistonani on siis juuri näiden kahden naisen, Titan ja Veronican, keskustelut. Esimerkki 1 osoittaa hyvin sitä, mistä referoinnissa on pohjimmiltaan kysymys: joku on sanonut, tehnyt tai ajatellut jotakin, mikä pyritään toistamaan kuulijalle.

Prototyyppiset referointijaksot rakentuvat johtolauseesta ja itse referointiosuudesta, kuten esimerkistä 1 näkee. Veronican johtolause, *hon också sa just de där att* (r. 1), on ruotsiksi ja referointiosuus *no kiva niinku tytölle et se istuu niinku neljä tuntii päiväs ja tuijottaa selkää* (r. 1–2) suomeksi. Aina koodin mahdollinen vaihtuminen johtolauseen ja referointijakson välillä ei ole yhtä siistiä ja selkeää kuin yllä kuvatussa esimerkissä, mutta esimerkki 1 antaa esimakua siitä, minkälaista ilmiötä tutkin tässä pro gradu -työssä.

Tutkimuskysymykseni ovat rajautuneet seuraaviksi:

1. Miten referointijakso rakentuu?
2. Millä eri tavoilla johtolauseet voivat varioida kaksikielisissä referointijaksoissa?

Puhujalla on käytössään erilaisia keinoja, joilla hän voi ilmaista kuulijalle (tai kuulijoille), kenestä tällä hetkellä puhutaan, tai niin sanotusti kenen suulla puhutaan. Toisin sanoen, koska keskusteluun tavallaan tulee referoinnin myötä ylimääräinen henkilö tai ylimääräisiä henkilöitä mukaan – sellaisia, jotka eivät ole fyysisesti läsnä kasvokkain tapahtuvassa keskustelussa – puhujan pitää erotella itsensä henkilöstä, jota hän on referoimassa. Tässä esiin astuvat referoinnin erilaiset keinot ja strategiat, joita ovat esimerkiksi suora esitys ja äänensävyn muutos. (ks. esim. Goffman 1981.) Referoinnista ja suorasta esityksestä kerron tarkemmin luvussa 3.2.

Kun Titta ja Veronica referoivat, he kertovat paljon tarinoita värikkäin sanankään-
tein: itselle sattuneista kömmähdyksistä, jostain, mitä jollekulle toiselle on sattunut, ja kaikesta siltä väliltä. Tarinat eivät ole vain tarinoita, vaan niillä on tärkeitä tehtäviä, joita on Johnstone (1996: 56–57) mukaan ainakin kolme: tiedon välittäminen, sosiaalisten suhteiden ylläpito sekä persoonallisuuden ja sen myötä myös identiteetin osoitus. Tarinoiden kertominen vahvistaa sosiaalisia suhteita ja yhteenkuuluvuutta, joten Titan ja Veronican referoimisen voisi tässä yhteydessä nähdä kielellisen ilmiön lisäksi myös ystävyuden hoitamisena.

Toinen tärkeä osa pro gradu -tutkielmaani ovat referointien lisäksi johtolauseet puhutussa vuorovaikutuksessa. Johtolauseeksi kutsutaan jaksoa ja/tai rakennetta, joka ilmaisee suhteessa referointijaksoon, kuka on sanonut tai tehnyt jotakin. Puhutussa vuorovaikutuksessa johtolauseella on tapana sijaita välittömästi ennen referointia. Johtolause sisältää yleensä finiittiverbin, mutta tämä ei ole pakollista. (ks. esim. ISK §1485–1486.) Puhutun ja kirjoitetun kielen johtolauseiden konventiot eroavat hieman toisistaan. Suurin eroavaisuus lienee se, että kirjoitetussa kielessä johtolause voi esiintyä myös referointijakson keskellä ja sen jälkeen, mikä on puhutussa

vuorovaikutuksessa erittäin harvinaista (ks. Routarinne 2005, ISK §1481). Olen rajannut tutkimusasetelman niin, että käsitelen tässä työssä pääosin niitä johtolauseita, jotka ovat suoria esityksiä. Johtolauseiden teoriataustasta kerron tarkemmin luvussa 3.3. Tämä pro gradu -tutkielma on kvalitatiivinen mikrotason tutkimus (ks. Suojanen 1982: 13), eikä tarkoitukseni ole tehdä laajoja yleistyksiä koko suomenruotsalaista puhujayhteisöä koskeviksi.

Tutkielman rakenne on seuraava. Luvussa 2 esittelen aineiston ja tutkielman informantit eli keskustelijat. Luvussa 3 käsitelen tutkielman teoriaosuutta. Luvussa 3.1 käsitelen koodinvaihtoa suomenruotsalaisissa keskusteluissa. Luku 3.1 sisältää myös Helsingissä puhuttavan ruotsin piirteiden kuvailua ja erittelyä sekä teoriaa Stadin slangista. Luvussa 3.2 käsitelen referointia puhutussa vuorovaikutuksessa ja luvussa 3.3 johtolauseita puhutussa vuorovaikutuksessa. Luvussa 3.4 esittelen tutkielman metodin, joka muodostuu sosiolingvistiikasta ja keskustelunanalyysistä. Luvussa 4 käsitelen referointijaksojen rakentumista. Luku 4.1 käsittelee yleiskatsauksen, joka sisältää kaksi taulukkoa aineiston johtolauseiden ja referointijaksojen lukumääristä puhujittain ja kielittäin. Luvussa 4.2 esittelen referoinnin konstruktion ja luvussa 4.3 analysoin kyseistä referoinnin konstruktiota aineistoesimerkkien kautta. Luku 5 on tutkielmani varsinainen analyysiluku, jossa käsitelen aineiston johtolauseiden eri variaatioita. Luku 5 jakautuu alalukuihin seuraavasti: luvussa 5.1 käsitelen ruotsinkielisiä johtolauseita ja luvussa 5.2 suomenkielisiä johtolauseita. Luvussa 5.3 käsitelen sellaisia aineistoesimerkkejä, joissa johtolauseiden kielet vaihtelevat eli vuorottelevat. Luku 5.4 käsittelee nopeita johtolauseita ja luku 5.5 johtolauseita, jotka koostuvat pelkästä partikkelista. Luvussa 5.6 käsitelen sellaisia referointitapauksia, joista johtolause puuttuu. Tutkielman viimeisessä luvussa eli luvussa 6 teen kokoavat loppupäätelmät.

2. AINEISTO JA KESKUSTELIJAT

Aineistoni koostuu nauhoituksista, jotka on tehty kolmessa osassa vuonna 2013 (Taulukko 1a, I–III) ja viidessä osassa vuonna 2016 (Taulukko 1b, IV–VIII)¹. Nauhoitusten kesto on yhteensä noin neljä tuntia (4h 6 min). Keskustelijat ovat koko ajan samat.

Nauhoitukset	I	II	III	Yhteensä
Kesto (min)	31,48	61,22	44,31	137,1 min

Taulukko 1a. Vuonna 2013 tehtyjen nauhoitusten kesto. (ks. Tirkkonen 2013)

Nauhoitukset	IV	V	VI	VII	VIII	Yhteensä
Kesto (min)	11,01	17,17	39,53	22,28	16,51	106,5 min

Taulukko 1b. Vuonna 2016 tehtyjen nauhoitusten kesto.

Kaikkien nauhoitusten kestot yhteensä: 243,6 min = 4,06 h

En ollut kummallakaan kerralla mukana nauhoitustilanteissa, vaan tutkittavat henkilöt hoitivat nauhoituksen itse. Päädyin tähän menettelyyn siksi, että haluan tutkia vapaita ja ohjaamattomia arkikeskusteluja. Annoin siis informanteilleni vapaat kädet ilman etukäteen valikoituja puheenaiheita. Olen litteroinut ja valinnut analysoitavaksi ne aineistoesiintymät, jotka sisältävät referointia. Referointijaksot aineistossani sisältävät hyvin usein koodinvaihtoa, mutta aina koodi ei vaihdu, vaan esiintymissä on myös yksikielisyttä. Aineistossani ei ole videokuvaa, mutta siitä ei ole seurannut ongelmia. Olen litteroinut aineistoni sosiolingvistisellä tarkkuudella. Tämä tarkoittaa käytännön tasolla sitä, että olen esimerkiksi merkinnyt litterointiin tauon, kun sellainen tulee, enkä laskenut taukojen pituutta mikrosekunneittain. Litteroinnista enemmän luvussa 3.4.

Tutkittavat keskustelijat ovat alle 30-vuotiaita suomenruotsalaisia naisia, jotka ovat tunteneet toisensa melkein koko ikänsä. Toinen heistä (Veronica) on lapsuudenystäväni ja toinen (Titta) puolittu, jonka olen tavannut kerran aikaisemmin. Titan ja

¹ Käytän roomalaisia numeroita I–VIII merkitsemään nauhoituskertoja, jotta ne eivät sekoitu esimerkkikatkelmien numerointien kanssa.

Veronican² taustat ovat kohtalaisen samanlaiset, mutta heidän puhujaprofiileissaan on pieniä eroja. Molemmat ovat sekä syntyneet että kasvaneet Helsingissä ja käyneet koulunsa (peruskoulu sekä toisen asteen koulutus) ruotsiksi. Veronican lapsuudenkodissa on kuitenkin puhuttu pelkkää ruotsia, kun taas Titta on puhunut kotonaan sekä ruotsia että suomea – ruotsia isän kanssa ja suomea äidin kanssa. Kuitenkin Titan lapsuudenkodissa on pääkieli ollut ruotsi. Veronica on oppinut suomen kielen koulun ulkopuolella, serkuiltaan ja suomenkielisiltä ystäviltään. Nykyään Veronicalla on suomenkielinen miesystävä ja suomenkielinen työpaikka, joten hän puhuu jokapäiväisessä elämässään eniten suomea. Titta puolestaan käyttää työpäikällään ruotsinkielisessä päiväkodissa niin ruotsia, suomea kuin englantiakin: ruotsia kollegoiden ja lasten kanssa sekä muita kieliä lasten vanhempien kanssa. Lisäksi Titta puhuu albanialaisen miehensä Alin kanssa enimmäkseen suomea (jotkut asiat englanniksi) ja kahden lapsensa kanssa ruotsia. Ali puhuu lapsille albaniaa.

Nauhoituksilla Titta ja Veronica puhuvat arkisista asioista, kuten ruuanlaitosta ja televisio-ohjelmista, mutta myös ihmissuhteista. Erityinen piirre aineistossa on se, että Titta ja Veronica kertovat nauhoituksilla paljon tarinoita. He kertovat tarinoita siitä, mitä heille itselleen on sattunut ja tapahtunut esimerkiksi töissä, julkisella paikalla tai tuttavien seurassa. Naiset kertovat tarinoita myös siitä, mitä jollekulle muulle on tapahtunut tai mitä joku on sanonut, oli kyseessä sitten yhteinen ystävä, jommankumman kumppani tai työtoveri. He kertovat myös lasten suusta kuultuja lausahduksia, jotka saavat usein koomisia piirteitä. Useimmiten tarinat ovat hauskoja ja seikkaperäisesti kerrottuja, erilaisin äänitehostein höystettyjä.

3. TEORIA JA METODI

Tämä luku käsittelee tutkielmani teoriataustaa. Luvussa 3.1 käsittelen koodinvaihtoa sekä yleisesti että suomenruotsalaisissa keskusteluissa. Käsittelem luvussa 3.1 myös Helsingin ruotsin piirteitä ja Stadin slangia. Luvussa 3.2 käsittelyssä on referointi puhutussa vuorovaikutuksessa ja luvussa 3.3 johtolauseet puhutussa vuoro-

² Keskustelijoiden nimet sekä aineistokatkelmien litteroinneissa esiintyvät henkilöiden ja paikkojen nimet, joista asianosaiset voisi jotenkin tunnistaa, on muutettu.

vaikutuksessa. Lopuksi, luvussa 3.4, käsittelen sosiolingvistiikkaa ja keskustelunanalyysiä. Sosiolingvistiikka ja keskustelunanalyysi muodostavat yhdessä tutkielmani menetelmän.

3.1 Koodinvaihto suomenruotsalaisissa keskusteluissa

Koodinvaihto on ”-- kahden (tai useamman) kielen rinnakkaista käyttöä samassa keskustelussa” (Lappalainen 2005: 123) tai sitä, miten oma ja vieras puhe sekoittuvat keskustelussa (Kalliokoski 1995: 16). Koska koodinvaihdolla on vuorovaikutuksellinen luonne, sillä on tapana vaikuttaa puhetilanteen osanottajiin jollain tavalla: jos esimerkiksi yksi keskustelijoista vaihtaa koodia, saattavat muutkin osanottajat tehdä niin (mts. 18). Koodinvaihdolla on tapana esiintyä tietyissä keskustelun osissa, esimerkiksi vastauksissa ja aiheen vaihtamisessa (Auer 1998: 4). Jos koodinvaihtoa alkaa esiintyä keskustelussa hyvin usein ja tiheään, sen painoarvo alkaa heiketä (Saari 2006: 157–158; ks. myös Auer 1998). Koodinvaihdosta saattaa näin tulla ryhmäidentiteetin osoitus ja merkitsemistapa, eikä niinkään se, että kuulijoille on luvassa jotain, johon pitää kiinnittää erityistä huomiota (Saari 2006: 157–158). Koodinvaihto on myös harvoin pelkkää kielen tai kielimuodon vaihtelua. Usein koodinvaihdon kanssa esiintyy erilaisia paralingvistisiä piirteitä, kuten puhekorkeuden tai äänensävyn muutoksia sekä puheen rytmin ja painotuksen vaihteluita (Goffman 1981: 128; Hämäläinen 1982: 136).

Koodinvaihto voi toimia myös identiteetin ja ryhmään kuulumisen merkitsijänä, kuten esimerkiksi suomenruotsalaisuuden. Viittaukset omaan vertaisryhmään (*peer group*) saattavat olla tärkeämpiä kuin virallinen kansallisuus (Franceschini 1998: 57). Ryhmäidentiteetin osoitus saattaa siis mennä kieliopin ja kielellisen oikeamuotoisuuden edelle. Vaikka jotkin sanamuodot eivät välttämättä kuulosta syntyperäisen kielenpuhujan korvaan järkeviltä, saattaa tietyssä kulttuurissa tai ryhmässä olla hyväksyttävää sanoa tietyt sanat normeista poikkeavalla tavalla toisella kielellä. Kyseessä voi toisinaan olla jopa erottautuminen valtaväestöstä, ns. me ja muut -jako (we-code – they-code), jolla vahvistetaan kuulumista tiettyyn ryhmään tai kulttuuriin (Bailey 2009: 355).

Saari (2006: 143) määrittelee helsinkiläisen suomenruotsalaisnuorison kielenvaihdon *transferiksi*. *Koodinvaihdon* ollessa kyseessä keskustelun kielellä on tapana siirtyä kokonaan toiselle kielelle, kun taas *transferin* tapauksessa kielen vaihto kohdistuu vain tiettyyn rakenteeseen tai ilmaisuun (mts.). Saaren (2006) tutkimassa aineistossa keskustelijoiden kieli ei missään vaiheessa vaihdu ruotsista kokonaan suomeen edes hetkellisesti, joten hänen kohdallaan *transfer*-termin käyttö onkin perusteltua. Omassa aineistossani käytän kuitenkin vain *koodinvaihto*-termiä paitsi yksinkertaisuuden takia, myös siksi, että Veronican ja Titan keskusteluissa kieli todella siirtyy välillä kokonaan toiselle kielelle: he saattavat aloittaa ruotsiksi, mutta jossain vaiheessa keskustelu on molemmilla tai jommallakummalla hetkellisesti kokonaan suomeksi, kunnes vaihtuu taas ruotsiksi ja niin edelleen. Toki heidän keskustelussaan koodinvaihto käsittää toisinaan vain yksittäisiä sanoja tai rakenteita, mutta toisin kuin Saaren (2006) aineistossa, se ei ole pelkästään sellaista. Tämän takia pitäydyn tässä tutkimuksessa koodinvaihto-termissä.

Ruotsinkielisten asema Suomessa on kautta historian ollut vahva, ja erityisen vahva asema ruotsin kielellä oli Suomessa 1900-luvun alkuun saakka. Vasta viime vuosikymmenien aikana Suomen ruotsinkielisillä puhujilla on ollut sama asema kuin suomenkielisillä puhujilla. (Saari 2005: 326.) Nykyään ruotsin voi tilastojen valossa sanoa olevan Suomessa kuitenkin vähemmistökielen asemassa, vaikka lain mukaan se ei olekaan vähemmistökieli vaan Suomen toinen virallinen kieli: ruotsinkielisiä oli vuonna 2015 Suomessa 290 161 eli 5,3 % (Tilastokeskus 2017; Saari 2005: 318, 326). Ruotsin kielen asema ja käyttöalue Suomessa pienenee koko ajan – samoin niiden virkamiesten määrä, jotka oikeasti osaavat ruotsia. (Lindgren 2000: 95 [Paunonen 1989, 1991].)

Helsingissä puhuttava ruotsi ei ole sama kuin missä tahansa muualla Suomessa puhuttava ruotsi. Esimerkiksi Helsingin, Tammisaaren ja Pietarsaaren ruotsit eroavat toisistaan erilaisin seikoin, muun muassa syntaktisesti ja sanastollisesti. Tammissaari ja Pietarsaari ovat lähempänä Ruotsia ja/tai Tukholmaa kuin Helsinki, jonne vaikutteet virtaavat Ahvenanmaan kautta. (Höckerstedt 2006: 128, 134.) Sanastolliset erot ovat niin merkittäviä, että väärinymmärryksen mahdollisuus on koko ajan läsnä. (mts. 134). Voisi jopa sanoa, että Ruotsissa ja Helsingissä puhuttavien ruotsien erot saattavat olla yhtä suuret kuin ruotsin puhekielellä ja ruotsin kirjakiellellä

tai eri murteilla (mts. 127–128.) Korostan, että tässä tutkielmassa puhuessani suomenruotsista tarkoitan juuri Helsingissä puhuttavaa ruotsia, enkä ylipäätään koko Suomessa puhuttavaa ruotsia.

Helsingissä puhuttava ruotsi eli *helsingforssvenska* eroaa riikinruotsista sanaston lisäksi myös äänteellisesti: suomenruotsiksi esimerkiksi sana *kär* 'rakkaus' lausutaan [tʃæ:r] niin, että sanan alussa kuuluu *t + sj* -yhtymä. Kuitenkin riikinruotsiksi vastaava sana ääntyy muodossa [çæ:r], ilman *t*-äännettä *sj*-yhtymän alussa. (Höckerstedt 2006: 125). Myös sanajärjestyksen vaihdokset näkyvät Helsingin ruotsissa. Lause ”en tiedä mitä tekisin, jos minulla olisi enemmän aikaa” kuuluu suomenruotsiksi *int vet ja va ja sku göra om ja sku ha mera tid*. Korrekti (riikin)ruotsalainen sanajärjestys puolestaan kuuluisi seuraavasti: *Jag vet inte vad jag skulle göra om jag hade mera tid*. (mts. 127.) Muita Helsingin ruotsille tyypillisiä piirteitä ovat esimerkiksi päätteiden poisjääminen, kuten sanassa *huset* > *huse*, ja sellaiset supistuneet muodot, kuten *int* (pro *inte*) ja *sku* (pro *skulle*) (mts.). Edellä mainitut esimerkit sanajärjestyksestä ja supistuneista muodoista ovat Höckerstedtin (2006) mukaan jopa ”stereotyyppisiä” piirteitä (mts.), mutta olivat ne stereotyyppisiä tai ei, ne joka tapauksessa tulevat esiin aineistossani.

Kieli muuttuu, niin myös puhekieli ja slangisanat. Näin on paitsi suomenkielisten, myös ruotsinkielisten slangisanojen kohdalla. Slangisanat voivat muuttua esimerkiksi sukupolven välein – jopa niin, että jotkut sanat jättävät yhden sukupolven välistä ja tulevat taas käyttöön myöhemmin. (Höckerstedt 2006: 134.) Myös sellainen tendenssi on näkyvässä, että suomenruotsalainen nuoriso puhuu suomea enemmän kuin vanhempi väki, joka puhuu ruotsia Helsingissä eniten (mts.: 136). Kuitenkin koodinvaihto tai niin sanottu sekakieli ei ole yksinomaan nuorten käyttämä kieli-muoto, vaan sitä saattaa puhua myös vanhempi väestö (Saari 2006: 158). Alueen lisäksi myös sosiaalisuus, tyyli ja trendikkyys merkitsevät kielivalinnoissa: mitä puhuja haluaa osoittaa kielivalinnalla, ja millaisen kuvan – nykyaikana voisi puhua *brändistä* – puhuja haluaa itsestään antaa? (Höckerstedt 2006: 131). Vaikka Helsingissä puhuttavassa ruotsissa onkin huomattavasti vaikutteita suomesta, on kyseessä kuitenkin eri kieli ja eri puhekulttuuri kuin suomi. Helsingissä puhuttavan ruotsin eli *helsingforssvenskan* käyttöön sisältyy kirjoittamattomia sääntöjä, joita

muiden kuin suomenruotsalaiseen yhteisöön kuulumattomien voi olla hankalaa hahmottaa. (mts. 136.)

Suomenruotsalaiseen puheenparteen Helsingissä voivat kuulua myös suomalaiset slangisanat. Niitä esiintyy sangen tiheään myös Veronican ja Titan keskusteluissa, kuten esimerkiksi ilmaisuja *fyrkka* 'raha', *duuni* 'työ' ja *hima* 'koti' (ks. esim. Paunonen 2000). Toisinaan suomalaiset slangisanat esiintyvät Titan ja Veronican puheessa ruotsin kieliopin mukaan taivutettuina, kuten käy ilmi alla olevasta esimerkistä 2. Veronica kertoo Titalle siitä, miten väsyneenä sanavarasto supistuu. Slangi-ilmaus on lihavoitu litteraatista.

Esimerkki 2: På duune (I, 20:16):

01 V: **på DUUNE**, de va någo som ja sa som (--)(.) så de kom,
02 plaaplaaplaa jotain ↑jotain↑ jotain liksom, m'olin
03 sillai et ai himputti soikoon --

Veronica ei sano Titalle *duunissa* 'töissä' tai *på arbete* vaan käyttää slangisanaa *duuni* ruotsin kieliopin mukaan. Näin syntyy ilmaisu *på duune*.

Stadin slangin voi jakaa karkeasti kahteen luokkaan: ensimmäinen luokka sisältää ajanjakson 1800-luvun lopulta n. 1950-luvulle ja toinen luokka 1950-luvusta eteenpäin (Paunonen 2006: 336, 360). Suurin vaikutus Stadin slangin sanojen muodostumisessa oli ruotsin kielellä, jonka pohjalta valtaosa slangisanoista tuli. Tällaisia ruotsista tulleita sanoja ovat esimerkiksi *boltsi* 'pallo' < ruots. *boll* ja *fogeli* 'lintu' < ruots. *fågel*. (mts. 339.) Erilaiset äänneyhdistelmät slangissa, erityisesti vanhassa Stadin slangissa, saattavat sanasta riippuen olla lähes rajattomia. Sanalle *rigi* 'puku' mahdollisia variantteja ovat esimerkiksi *riki*, *riggi*, *brigi*, *briki*, *priki*, *skrigi* ja *strigi*. Moinen variaatio on ainutlaatuista koko suomen kielen mittakaavassa ja juontaa juurensa puhujan äidinkieleen: suomenkieliselle puhujalle tietyt soinnilliset äänneyhdistelmät ovat tuottaneet hankaluuksia äännettäessä, joten niitä on muokattu soinnittomiksi, niin sanotusti suomalaisemmiksi. (mts. 338.) Tunnusomaista vanhalle slangille on myös vokaaliharmonian rikkominen, kuten sanassa *fyrkka* 'raha', jossa on suomen kielelle epätyypillisesti sekä etu- että takavokaaleja (y ja a) sa-

massa sanassa (mts. 338–339). Vanha Stadin slangi muistuttaakin enemmän seka-kieltä (pidgin tai kreoli) kuin esimerkiksi murretta tai huolittelematonta arkikieltä. 1950-luvun jälkeinen slangi on puolestaan metaforista, läpinäkyvää ja affektiivista (mts. 360–361). Englanti tuntuu syrjäyttäneen ruotsin kielen aseman nykyslangin sanojen lähdekielenä. Uusia slangisanoja ovat esimerkiksi *koutsi* 'valmentaja' (engl. *coach*), *heitteri* 'vihaaja' (engl. *hater*) ja *taaki* 'rikollinen, gangsteri' (engl. *thug*) (Urbaani sanakirja 2017). Molemmille slangeille on kuitenkin tyypillistä lyhytikäisyys, sillä muiden kielten ja kielimuotojen tavoin slangikin uudistuu ja muuttuu koko ajan.

3.2 Referointi puhutussa vuorovaikutuksessa

Referointi puhutussa kielessä on oman tai toisen ihmisen puheen esittämistä niin, että kulloisenkin puhujan osuudet erottuvat muusta puheesta selvästi (ISK §1457). Referoinnit jaetaan yleensä kahteen ryhmään esitystavan mukaan: suoraan ja epäsuoraan esitykseen (ks. esim. ISK §1460, Haakana 2005). Kuirin (1984) mukaan referaatissa on kaksi eri tasoa: 1) referaatin abstraktius, joka tarkoittaa etäisyyttä alkuperäisestä puheesta tai ajattelusta (eli niin sanottu epäsuora esitys), sekä 2) tiedon lähteen osoitus. Koski (1985) erottaa referoinnista myös kaksi eri tasoa, joista ensimmäinen on **sovellettu suora esitys**, eli alkuperäisen esityksen muokkaus, ja toinen taas **tarkka suora esitys**, joka toistaa alkuperäisen asian sellaisenaan tai antaa toiston vaikutelman. (Kalliokoski 2005: 19.) Tulkintani mukaan Kosken (1985) jaottelu on sovellettavissa puhutun kielen referointiin paremmin kuin Kuirin (1984) jako, sillä Kosken malli tunnustaa muokkaamisen ja vaikutelman antamisen mahdollisuuden. Yksi keino toiston vaikutelman luomiseen referoinnissa voi olla esimerkiksi äänensävyyn tai -laadun muutos (@-merkki litteroinneissa), jonka tarkoituksena on tuoda kontrastia oman äänen ja muiden äänten välille. Usein omasta äänestä käytetään neutraalia tai neutraaliin pyrkivää äänensävyä, jolla puhuja tavoittelee objektiivisuuden ja sen myötä myös luotettavuuden vaikutelmaa. (Lappalainen 2005: 152; Klewitz & Couper-Kuhlen 1999.)

Vaikka suoralla esityksellä puhuja pyrkii mahdollisimman tarkkaan alkuperäisen tilanteen toistamiseen, kyseessä on kuitenkin aina tulkinta (Haakana 2005: 120;

Routarinne 2005: 91; Kalliokoski 2005). Referoinnin esitystapojen jakaminen suoraan ja epäsuoraan esityksen ei kuitenkaan ole aivan ongelmattonta, sillä alun perin kyseinen jako on otettu suomen kieleen latinan kieliopista. Lisäksi suoran ja epäsuoran esityksen jako on tehty kirjoitettua kieltä varten, eikä sellaisenaan ole paras mahdollinen jako puhuttuun kieleen, jossa suoran ja epäsuoran esityksen jako voi olla häilyvä ja epäselvä. (Kalliokoski 2005: 20, Lappalainen 2005: 154.)

Kun kaksi ihmistä puhuu keskenään, on keskustelijoilla perinteisesti kaksi roolia: puhuja ja kuulija. Puhujan puhuessa kuulija kuuntelee, ja he muodostavat yhdessä diskurssin tai keskustelun. Yleensä nämä roolit myös sekoittuvat ja vaihtelevat edestakaisin keskustelun edetessä. On huomioitava, että vain nämä kaksi ihmistä tietävät, mitä keskustelutilanteessa on meneillään. (Goffman 1981: 128–129.) Tämä on periaatteessa se näkökulma, josta käsin lähestyn keskustelijoiden, Titan ja Veronican, tutkimista tässä tutkielmassa. Tässä pro gradu -tutkielmassa edellä mainittu Goffmanin näkemys eli se, että puhetilanteen osallistujien roolit voivat vaihdella ja vain kyseiset henkilöt tietävät, mitä puhetilanteessa tapahtuu, on se, mistä käsin tutkin Titan ja Veronican keskustelua. Pääosin Goffmanin määritelmä pitää paikkansa. Kuitenkin referointitilanteessa on tulkintani mukaan läsnä Titan ja Veronican lisäksi myös muita henkilöitä: nähdäkseni referointi tuo tavallaan lisää osallistujia puhetilanteeseen.

Deiktiset elementit auttavat kuulijaa tulkitsemaan referointia (Routarinne 2005: 91, 93). Deiktisistä elementeistä kuulija saa muodostettua aikakehyksen, johon hän voi sijoittaa kuulemansa referoinnin. Näin deiktisistä elementeistä tulee merkkejä, jotka auttavat aikakehyksen hahmottamisessa. (ISK §1467.) Deiktisiä elementtejä on monia ja niitä ovat esimerkiksi tempus, persoona- ja demonstratiivipronominit, temporaalet ja lokatiiviset adverbit (esim. *siellä, täällä, silloin*) sekä ajan ilmaukset (esim. *eilen, tänään, nyt, kohta*) (ISK §1423).

Myös koodinvaihto on yksi niistä monista keinoista, joilla puhuja voi merkitä referoinnin (ks. Klewitz & Couper-Kuhlen 1999). Koodinvaihto myös auttaa puhujaa korostamaan tarinan hauskoja ja merkityksellisiä kohtia ja näin ollen herättämään kuulijan huomion. Lisäksi koodinvaihto voi auttaa puhujaa jäljittelemään autenttista tilannetta. (ks. esim. Lappalainen 2009.) Muita referoinnin merkitsijöitä ovat

esimerkiksi äänensävyyn ja -laadun muutokset, joita esiintyy aineistossa usein. Äänensävyyn muuttaminen antaa paitsi tulkintavihjeen referoinnista, myös elävöittää ja autentisoi tarinankerrontaa (Lappalainen 2005: 168–169). Jos johtolause puuttuu ennen referointijaksoa, käytetään silloin termiä *asennonvaihdos* eli *footing*. Tällöin puhuja yleensä merkitsee referointijakson jollain prosodisella piirteellä, kuten esimerkiksi puhenopeuden, äänensävyyn tai intonaation muutoksella tai tauolla, ja sitten vaihtaa asentoa, eli ikään kuin asettuu referoitavan henkilön paikalle. (Goffman 1981: 128–129; Gumperz 1982.)

Referointi ei ole pelkkää puheen referointia vaan myös ajatusten, tekojen ja tapahtumien referointia (ks. Haakana 2005). Tässä esimerkiksi *olla*-verbi on kätevä, sillä lähtökohtaisesti *olla*-verbi ei sellaisenaan kerro vastaanottajalle, onko kyseessä puhetta, tekoa vai ajatuksia (ks. esim. Routarinne 2005: 86). *Olla*-verbi onkin yleisimpiä puhekielisissä johtolauseissa käytettyjä verbejä. *Olla*-verbin monikäyttöisyyteen paneudun tarkemmin luvussa 3.3.

3.3. Johtolauseet puhutussa vuorovaikutuksessa

Johtolause on ilmaisu, joka sijoittuu puhutussa kielessä useiden tutkimusten mukaan yleensä välittömästi ennen referointijaksoa (ks. Lappalainen 2005, Routarinne 2005, ISK §1481). Prototyypisimmässä johtolauseessa on finiittiverbi ja partikkeli, mutta monenlaiset variaatiot tästä rakenteesta ovat myös mahdollisia.

Finiittiverbi on Routarinteen (2005: 83) mukaan johtolauseen pääelementti. Yleisimpiä johtolauseissa käytettyjä verbejä ovat kommunikaatioverbit, kuten *sanoa* ja *kertoa* sekä *olla*-verbi. Kaikista puhutun kielen johtolauseissa käytetyistä verbeistä yleisimpiä ovat *olla* ja *sanoa*, mikä on tullut esille useissa tutkimuksissa (ks. esim. Routarinne 2005, Lappalainen 2005). *Olla*-verbi on johtolauseessa varsin monikäyttöinen, sillä sen avulla voidaan referoida niin puhetta, ajatusta kuin tekojakin. Mielenkiintoista kyllä *olla*-verbi on erityisesti nuorten naisten käytössä (Routarinne 2005: 86, 99; Lappalainen 2005: 161?). Saman havainnon *olla*-verbin käytön yleisyydestä olen tehnyt itsekin tämän tutkimuksen aineiston suhteen. Titta ja Veronica käyttävät hyvin usein *olla*-verbiä johtolauseessa referoidessaan jotakuta, sekä suomeksi että ruotsiksi; esim. ”*ja[g] va[r] så att*” ja ”*mä oon sillai et*”.

Olla-verbin yleisyys on huomattu myös englanninkielisissä tutkimuksissa, jossa *olla*-verbillisiä johtoilmajouja (esim. *sit mä **olin** et*) voi nähdäkseni verrata englannin *be like* -rakenteeseen (Lappalainen 2005: 161 [Tagliamonte & Hudson 1999]). Lappalaisen (mts.) mukaan täytesana *niinku* edellämainitussa rakenteessa on *like* -sanan vastine Suomessa, mutta oman aineistoni kohdalla en ole huomannut tätä. Veronica ja Titta käyttävät puheessaan sanaa *liksom* 'niinku' toisinaan, mutta johtolauseissa suomenkielinen *niinku* ei juuri esiinny. Tulkintani mukaan englannin *then she was like* -rakenteen *like*-sanan vastine on suomenkielisten johtolauseiden yhteydessä *että*, sillä se tulee aineistoni johtolauseissa lähes joka kerta.

Olla-verbi on siis johtolauseissa monikäyttöinen, sillä sitä voi referoidessa käyttää puheen kuvaamisen lisäksi myös toiminnan kuvaamiseen. Oikeastaan *olla*-verbillä voi referoida melkein mitä vain: puhetta, ajatuksia, tekoja, suunnitelmia ja niin edelleen. *Olla*-verbiä käyttääkseen ei referoinnissa edes tarvitse olla kyse toteutuneesta toiminnasta vaan myös pelkistä aikomuksista. (Lappalainen 2005: 161; Routarinne 2005: 86.) *Olla*-verbi on siis johtolauseiden yhteydessä hyvin monikäyttöinen ja kompleksinen verbi, jolla on useita tehtäviä, ja jonka kieliopilliset määritelmät vaihtelevat kulloisenkin kontekstin suhteen.

Sanoa-verbi lienee johtolauseissa käytössä niin paljon siksi, että se on merkitykseltään hyvin neutraali (ISK §1476; Lappalainen 2005: 159). Puheessa käytetään harvoin muuta kommunikaatioverbiä kuin *sanoa*, jos on kyse puheen eikä toiminnan referoinnista. Joskus tosin johtolauseeseen verbinä voi olla esimerkiksi *kysyä*, mikä on myös neutraali muoto tässä kontekstissa, ja *huutaa*, mutta tämä on kohtalaisen harvinaista. (Routarinne 2005: 87.) Titta ja Veronica käyttävät myös *sanoa*-verbiä tiuhaan, niin suomeksi kuin ruotsiksikin. Muita Titan ja Veronican johtolauseissa käyttämiä verbejä ovat esimerkiksi *fråga* 'kysyä', *kelata* 'ajatella, miettiä' ja *börja* 'aloittaa'.

Kirjallisuudessa johtolauseessa käytetty finiittiverbi varioi ja verbiä käytetään erityisesti ilmaisemaan, miten puhuja reagoi asiaan (esim. *X huusi*, *X vaikersi* jne.). Puhutussa kielessä johtoilmajouin verbi kuitenkin varioi hämmästyttävän vähän kenties siitä syystä, että asennetta voi ilmaista myös prosodisesti. (Routarinne 2005: 87; Lappalainen 2005: 165.) Puhuja voi tuoda oman mielipiteensä, suhtautumisensa

ja asenteensa esiin finiittiverbin käytön lisäksi muilla tavoin, kuten esimerkiksi äänensävyä ja/tai -laadua muuttamalla, jota merkitsen tässä tutkielmassa @-merkillä. Äänensävyyn ja -laadun muuttamisen lisäksi myös tauot, äänitehosteet ja äänen korkeuden vaihtelu kertovat kuulijalle, että luvassa on referointia (ks. Lappalainen 2005). Teoriassa johtolause voi esiintyä joko referointia ennen, sen keskellä tai sen jälkeen, ja näin onkin kirjoitetun kielen kohdalla. Kuitenkin puhutussa kielessä on erittäin harvinaista, että johtolause tulee vasta referoinnin jälkeen tai sen keskellä. Johtolause sijoittuu puheessa yleensä välittömästi ennen referointijaksoa, sillä johtolause antaa referoinnille aikakehyksen. (mts.; Routarinne 2005: 89.) Johtolause voi myös kertoa jostakin, mitä ei ole sanottu, ajateltu tai tehty – ei pelkästään toteutuneista asioista (Routarinne 2005: 90).

Routarinne (2005: 87) käyttää termiä *kalpea yleisverbi* tarkoittamaan johtolauseiden neutraalia ja objektiivista verbiä, joka ei kerro puhujan omasta asenteesta tai mielipiteestä asiaan. Havaintoni mukaan asennoitumista voi kuitenkin tuoda esiin muilla tavoilla, kuten Titan ja Veronican tapauksessa. Vaikka käytössä oleva verbi olisi alkuperäiseltä merkitykseltään kalpea eli neutraali, se voi saada affektiivisen funktion kontekstissaan muilla keinoilla. Kalpean yleisverbin, kuten *olla* ja *sanoa*, käyttö johtolauseessa ei siis tulkintani mukaan ole tae siitä, että johtolausesta seuraava referointijakso itsessään olisi neutraali. Esimerkiksi prosodiset seikat, kuten äänenlaadun tai -sävyyn muutos, strategiset tauot, erilaiset ääntelyt ja referoidun puhujan kärjistetty matkiminen antavat vihiä puhujan asenteesta ja kannasta referoituun asiaan. Edellä mainittuja prosodisia seikkoja sekä Titta että Veronica käyttävät usein implikoimaan omaa kantaansa asioihin, kuten aineistosta käykin ilmi.

3.4 Sosiolingvistiikka ja keskustelunanalyysi

Tässä alaluvussa kerron teoriataustaa sosiolingvistiikasta ja keskustelunanalyysistä, jotka muodostavat yhdessä tämän tutkielman menetelmän.

Sosiolingvistiikka on lingvistiikan suuntaus, joka keskittyy puhetta ja puhujia tutkittaessa esimerkiksi sellaisiin muuttujiin kuten ikä, sukupuoli, sosioekonominen tausta ja asuinalue sekä mahdollisesti myös murre eli dialekti (Lappalainen 2005:

150; Spencer 2011: 7; Paunonen 1982: 36, 56–65). Ennen sosiolingvistiikan painopiste oli puhujaryhmissä, mutta nykyään yksilössä: sosiolingvistiikka haluaa tukea myös sitä näkökulmaa, että jokaisella yksilöllä on erilainen puhetapa (Lappalainen 2005: 150; Suojanen 1982: 7). Yksilön näkökulma on myös se näkökulma, johon pyrin keskittymään myös tässä tutkielmassa. Näiden näkökulmien välillä on myös pidettävä balanssi, sillä ihmisellä on myös luontainen halu kuulua johonkin ryhmään ja osoittaa se (Suojanen 1982: 7).

Yksi olennainen tutkimukseen liittyvä jako, joka sosiolingvistiikassa on tapana tehdä, on jako mikro- ja makrotason tutkimukseen. Mikrotason tutkimuksessa aineiston, informanttien tai molempien määrä on hyvin rajattu; esimerkiksi yksittäinen ihminen tai jokin tietty piirre. Lisäksi mikrotason tutkimusta tekevä ottaa huomioon informanttien taustat ja muut tekijät, jotka voivat mahdollisesti vaikuttaa kielenkäytössä tutkittavaan asiaan. Mikrotason tutkimuksessa on siis kvalitatiivinen ote. Makrotason tutkimus taas on luonteeltaan huomattavasti laajempi ja koskee esimerkiksi kokonaisia puhujaryhmiä. Lisäksi aineisto on laajempi kuin mikrotason tutkimuksessa ja tutkimuksen ote on kvantitatiivinen. (mts. 13.) Tämän pro gradu -tutkielman ote on kvalitatiivinen ja tapahtuu mikrotasolla: tutkittavia keskustelijoita on kaksi ja tutkin heitä ja heidän kielenkäyttöään yksilöinä.

Toinen sosiolingvistiikassa käytetty perusjako eri kielenkäytön tilanteita tutkittaessa on, ovatko tutkittavat puhetilanteet formaalisia (muodollisia) vai informaalisia (epämuodollisia). Edellä mainittujen käsitteiden määrittely ei kuitenkaan ole täysin suoraviivaista, vaan jää joskus tutkijan oman intuition varaan. Kun tehdään jakoa formaalisten ja informaalisten tilanteiden välille, on tutkijan hyvä miettiä esimerkiksi seuraavia tekijöitä: sisältyykö tilanteeseen valta-asetelmia ja normeja, onko fyysinen tila jotenkin rajattu ja onko (puhe)tilanteella jokin päämäärä. (mts. 26–27.) Näiden kriteerien perusteella voi päätellä, että formaali puhetilanne voi olla esimerkiksi lääkärin vastaanotto tai työhaastattelu, informaali puolestaan tapaaminen ystävän tai ystävien seurassa. Suomalaiset keskustelijat tosin hallitsevat useita rekistereitä eli niin sanottuja tilannekohtaisia normeja, joita vaihdellaan puhekielessä eri tilanteiden mukaan (Paunonen 1982: 100).

Keskustelunalyysi on lingvistiikan suuntaus, jossa spontaani arkipuhe nähdään järjestäytyneenä, jäsentyneenä ja yksityiskohtaisena. (Szczepek Reed 2010: 2, Hakulinen 1997: 13). Keskustelunalyysi pureutuu myös muodon ja merkityksen väliseen suhteeseen, mikä ei ole yksinkertaista eikä yksiselitteistä: joskus yhdellä muodolla voi olla monta merkitystä. Merkitykseen taas vaikuttavat muun muassa konteksti, vastaanottaja ja puhetilanne. (Hakulinen 1997: 14.) Merkityksen nähdään syntyvän puhetilanteen osanottajien kanssa yhteistyössä ja neuvotteluna, eikä jäykästi vain puhujan ja kuulijan välisenä. Keskustelu muodostuu vuoroista eli sekvensseistä, joita voi korjata, ja näiden pohjalta syntyy tulkinta. Keskustelunalyytisen näkökulman mukaan kieli on siis myös toimintaa. Toiminta ei ole pelkästään käskemistä vaan myös identiteetin ja aseman osoittamista. Yhteenvetona kaiken edellä mainitun voisi sanoa vaikkapa näin: olennaista ei ole pelkästään puheen sisältö eli se, mitä sanotaan, vaan myös se, miten jokin asia sanotaan, eikä näitä kahta oikeastaan voi erottaa toisistaan. (mts. 14–17.)

Yksi keskustelunalyysille hyvin tunnusmerkkisistä ja olennaisista työkaluista on litterointi. Litteroinnissa pyritään keskustelun ja/tai puheen mahdollisimman tarkkaan jäljittelyyn, jolle on olemassa oma merkistönsä. Litteroidessa merkitään ylös sanojen lisäksi myös sävelkulun eli intonaation muutokset, nauru, päällekkäispuhunnat ja tauot, äänenvoimakkuuden ja puhenopeuden muutokset, sisään- ja uloshengitykset ja niin edelleen. (Seppänen 1997: 19, 22.) Merkit kuitenkin elävät ja muuttuvat aika ajoin, kuten kielikin (mts. 31). Vaikka litterointimerkistö on standardoitu, soveltaa jokainen merkkejä omalla tavallaan niin, että ne parhaiten soveltuvat kunkin tutkimuksen tarpeisiin. Litterointi on myös ”kuin käsiala”, eli se saattaa vaihdella ja näyttää jokaisella aina hieman erilaiselta. Parhaiten litterointia oppiiikin tekemällä, ei lukemalla. (mts. 21, 31.)

4. REFEROINTIJAKSON RAKENTUMINEN

Tässä luvussa keskityn käsittelemään tutkielmani referointiosuuksia. Aluksi luvussa 4.1 esitän kaksi taulukkoa (2a ja 2b) aineistoni referointi- ja johtolause-esiintymistä lukuina ja pohdin syitä esiintymien määrille. Luvussa 4.2 käsittelen referoinnin konstruktioita eli sitä, miten aineistoni referointijaksot rakentuvat ja miten

aineistoesimerkit asettuvat referoinnin konstruktiioon. Luvussa 4.3 erittelen referoinnin konstruktiota tarkemmin, eli analysoin referoinnin konstruktiota aineistoesimerkkien avulla.

4.1 Yleiskatsaus

Seuraavaksi esittelen kaksi taulukkoa (Taulukot 2a ja 2b) aineistoni referointien ja johtolauseiden lukumääristä puhujittain. Taulukon 2a tapaukset käsittelevät vuonna 2013 tehtyjen nauhoitusten esiintymiä ja taulukon 2b vuonna 2016 nauhoitettuja. Olen laskenut taulukkoihin referoinnit ja johtolauseet sekä suomeksi että ruotsiksi puhujittain, kuin myös referointitapaukset, jotka olen tulkinnut johtolauseettomiksi. Olen laskenut myös pelkän partikkelin (*att* tai *et*) johtolauseeksi. En ole laskenut mukaan tapauksia, jotka olen tulkinnut epäsuoriksi esityksiksi (ks. ISK §1460). Aina pelkän ääninauhan ja kouluruotsin taitojen perusteella ei ollut helppoa saada tarkasti selvää johtolauseista, joten siksi johtolauseiden määrät on ilmoitettu arvioina (n.).

2013	Veronica	Titta	Kaikki tapaukset yhteensä molemmilta
Referoinnit yhteensä	90	44	134
Referoinnit suomeksi	63	14	77
Referoinnit ruotsiksi	27	30	57
-	-	-	-
Johtolauseet yhteensä	n. 70	n. 40	n. 110
Johtolauseet suomeksi	n. 30	n. 1–5	n. 35
Johtolauseet ruotsiksi	n. 40	n. 40	n. 80
Ei johtolauseetta	19	7	27

Taulukko 2a. Referointien määrä tutkimusaineistossa molemmilla puhujilla vuonna 2013.

2016	Veronica	Titta	Kaikki tapaukset yhteensä molemmilta
Referoinnit yhteensä	73	96	169
Referoinnit suomeksi	38	45	83
Referoinnit ruotsiksi	35	51	86
-	-	-	-
Johtolauseet yhteensä	n. 63	n. 85	n. 148
Johtolauseet suomeksi	n. 10	n. 11	n. 21
Johtolauseet ruotsiksi	n. 53	n. 74	n. 127
Ei johtolauseetta	5	6	11

Taulukko 2b. Referointien määrä tutkimusaineistossa molemmilla puhujilla vuonna 2016.

Kuten Taulukoista 2a ja 2b näkee, vuosien 2013 ja 2016 välillä on eroja. Esimerkiksi Taulukossa 2a Veronicalla on huomattavasti enemmän suomenkielisiä referointeja ja johtolauseita kuin Titalla. Muutamassa vuodessa tämä ero on kuitenkin tasoittunut roimasti: taulukossa 2b Veronicalla on suomenkielisiä referointeja 38 ja Titalla 45, kun taas taulukossa 2a vastaavat luvut ovat Veronicalla 63 ja Titalla 14. Tämä johtunee siitä, että vuonna 2013 Titalla oli yksi lapsi, joka oli vauva. Vauva luonnollisesti tarvitsi tarkkaa huolenpitoa ja Titan päähuomion, jolloin Veronica oli enemmän äänessä ylipäätään. Vuonna 2016 tehtyjen nauhoitusten aikaan Titalla on kaksi lasta, mutta nuorempikin on jo taaperokäinen, joten Titan ei tarvitse yhtä intensiivisesti katsoa heidän peräänsä. Tämä tarkoittaa luonnollisesti sitä, että Titta on enemmän äänessä kuin vuonna 2013.

Taulukossa 2b referoinnit jakautuvat kohtalaisen tasaisesti: Veronicalla referointijaksoja on yhteensä 73, joista suomenkielisiä on 38 ja ruotsinkielisiä 35. Titalla on referointijaksoja hieman enemmän kuin Veronicalla eli yhteensä 96, joista suomenkielisiä on 45 ja ruotsinkielisiä 51, eli jälleen referointien jakauma on varsin tasainen molemmilla kielillä. Johtolauseista suomenkieliset esiintymät ovat myös jakautuneet tasaisesti Taulukossa 2b: Veronicalla suomenkielisiä johtolauseita on n. 10 ja Titalla n. 11. Taulukossa 2a tilanne oli aivan toinen, sillä v. 2013 suomenkielisiä johtolauseita oli Titalla vain n. 1–5, kun taas Veronicalla niitä oli n. 30. Ruotsinkielisillä johtolauseilla puolestaan on molemmilla puhujilla ja molempina vuosina enemmistö. Veronicalla ruotsinkielisiä johtolauseita on taulukossa 2a n. 40, samoin Titalla. Taulukossa 2b Veronicalla on ruotsinkielisiä n. 53 ja Titalla n. 74.

Sytä Titan referointijaksojen lisääntymiseen kolmen vuoden aikana on mielenkiintoista pohtia. Osasy suurempiin lukuihin lienee siinä, että Titta ei v. 2016 ole enää vauvan kanssa kotona vaan käy töissä, koska lapset ovat isompia. Tämä taas johtaa siihen, että Titalla on v. 2016 enemmän tarinoita kerrottavanaan kuin v. 2013. Molempina vuosina Titalla kuitenkin enemmän ruotsinkielisiä osuuksia kuin Veronicalla. Veronicalla on vuonna 2016 tapahtunut tasaantumista referointien kielissä, sillä taulukossa 2b sekä suomenkielisiä että ruotsinkielisiä referointijaksoja on suunnilleen yhtä paljon. Taulukossa 2a puolestaan Veronicalla oli ruotsinkielisiä referointijaksoja paljon vähemmän kuin suomenkielisiä.

Taulukon 2b suuremmat referointi- ja johtolause-esiintymät voivat kenties selittyä myös sillä, että Titta ja Veronica ylipäättään kertovat tarinoita enemmän vuoden 2016 nauhoituksilla, vaikka vuodelta 2013 on puolisen tuntia enemmän materiaalia (30,6 min). He ovat myös vuonna 2016 enemmän kahdestaan kuin vuonna 2013, sillä Titan lapset ovat kasvaneet. Näin ollen Titalla ja Veronicalla on rauhassa aikaa jutella keskenään, mikä mahdollistaa myös mehevien juorujen ja sen myötä tarinoiden kertomisen. Juuri tarinankerrontaosuudet sisältävät aineistossa eniten referointia.

Vaikka tietyillä puhujilla olisi hyvin samankaltaiset taustat keskenään, ovat he silti yksilöitä myös puhujina, eikä kahta samanlaista puhetyyliä ole olemassa. (Johnstone 1996: 56). Titta ja Veronica ovat molemmat suomenruotsalaisia nuoria naisia ja ovat tunteneet toisensa melkein koko ikänsä, mutta heidän puhujaprofiileissaan on silti eroja, kuten taulukoista 2a ja 2b huomaa.

4.2 Referoinnin konstruktio

Aineistossani esiintyville johtolauseille ja niitä seuraaville referointijaksoille on hahmottunut konstruktio, joka toistuu jotakuinkin vakiintuneena kautta aineiston. Tarkalleen ottaen referoinnin konstruktio on aineistoni esimerkkien perusteella hahmottunut seuraavaksi:

johtolause + att/et(tä) (+ X) + referointijakso (+ X)

Kuvio 1. Referoinnin konstruktio.

Ennen referointijaksoa ja sen jälkeen voi mahdollisesti esiintyä muita jäseniä, kuten esimerkiksi adverbiaaleja ja partikkeleita. Näitä mahdollisia jäseniä merkitsen kuviossa 1 X:llä, jotka ovat suluisia siksi, etteivät ne ole pakollisia jäseniä. Prototyypinen perusmalli referoinnin konstruktioille on siis *johtolause + att/et(tä) + referointijakso*.

Olla-verbi on yleensä kielioppien mukaan intransitiivinen, eli se ei saa objektia, mutta puhekielen johtolauseissa *olla*-verbi käyttäytyy päinvastaisella tavalla (Routarinne 2005: 99; ISK §459). Puhekielisissä johtolauseissa *olla*-verbi saa nimittäin usein objektitäydennyksen, ja nämä muodostavat yhdessä muotin, konstruktion (ks. esim. Routarinne 2005; Leino 2010). Konstruktiolla tarkoitetaan tässä yhteydessä vakiintunutta muodon ja merkityksen yhteenliittymää, jonka koko voi vaihdella morfeemista sanaan ja kokonaiseen lauseeseen (Leino 2010: 73; Fried & Östman 2004: 12–13; Kotilainen 2007: 8). Tyypillistä konstruktiolle on myös se, että se sisältää osan tai osia, ”joissa -- ainakin jokin osa vaihtelee.” (Leino 2010: 74). Muita tärkeitä konstruktioiden ominaisuuksia ovat vakiintuneisuuden lisäksi skemaattistuminen eli yleistettävyyden. Tämä tarkoittaa käytännössä esimerkiksi sitä, että tietyt verbit saavat usein rektioita eli täydennyksiä, jotka ovat jossain tietyssä sijamuodossa. Esimerkiksi *tykätä* -verbi saa täydennykseksen elatiivin, *tykkään jäätelöstä*. (ks. esim. ISK §1225, Karlsson 2008: 158–160.) Myös konstruktioiden symbolinen luonne eli se, että muoto ja merkitys kulkevat käsi kädessä, kuuluvat konstruktioiden ydinominaisuuksiin (Leino 2010: 82–83). Tätä teoriaa vasten rohkenen väittää, että referoinnin konstruktio muodostaa (vakiintuneen) konstruktion, jolla on tyypillisesti kolme erilaista osaa: 1. johtoilmaus (esim. *ja sa* tai *mä sanoin*) 2. *att-* tai *et(tä)*-partikkeli sekä 3. itse referointiosuus.

Konstruktio sisältää myös variaatiota. *Että*-partikkeli voi olla niin suomeksi kuin ruotsiksikin, referointiosuus voi olla suora tai epäsuora, referointijakso voi olla suomeksi tai ruotsiksi, johtoilmaus voi olla finiittiverbin sisältävä lause tai pelkkä partikkeli ja niin edelleen. Referoinnin konstruktio voi sisältää myös pelkän referointijakson ilman minkäänlaista johtoilmausta, mutta yleensä referointijakso on silloin merkitty muin keinoin, kuten äänensävyä muuttamalla. Itse referoinnin on kuitenkin oltava olemassa, jotta kuulija voi tunnistaa konstruktion referoinniksi eli jonkun muun puheeksi tai ajatteluksi.

Aineistoni referointijaksoja voi asetella referoinnin konstruktion esimerkiksi seuraavilla tavoilla:

Johtolause	att / et(tä)	Referointi
så va ja	att	siis anteeks mitä

så ja sa	att	nyt on hyvä hetki kattoo Salkkareita
ja va så	att	kuule mä tuun jeesaas sua pieni hetki
sa hon ba	att	no eeei
se oli sillai	et	joo no tää on nyp periaatteessa menny jo pari kuukautta sittev vanhaks mutta tota
m'sanoin	et	kyl tollee niinku kaheksankuiselle annettii yskällääkettä ku hä yski nii

Taulukko 3. Aineistoesimerkkejä referoinnin konstruktion aseteltuna.

Taulukko 3 havainnollistaa, että prototyypisessä referoinnin konstruktiossa johtolause on kokonaisuudessaan suomeksi tai ruotsiksi. Johtolauseen jälkeen seuraa joko *att*- tai *et(tä)*-partikkeli, ja kolmantena referointijakso, joka on useimmiten suora esitys autenttisen tilanteen tavoittelemiseksi (ISK §1460; Haakana 2005: 120).

4.3 Referoinnin konstruktion analyysia

Seuraavaksi tarkastelen aineistoni referoinnin konstruktiota hieman tarkemmin ja syvällisemmin ja osoitan, millä tavalla referoinnin konstruktio voi varioida puhutussa kielessä. Analysoin aineistoni referointijaksoja esittelemällä ensin prototyypisiä konstruktiotapauksia ruotsiksi ja suomeksi, ja sitten ei-prototyypisiä eli epätyypillisiä tapauksia ruotsiksi ja suomeksi/molemmilla kielillä. Ne aineistoesimerkit, joista löytyy sekä johtolause että referointijakso, asetelen referoinnin konstruktion taulukon avulla analysoinnin helpottamiseksi ja konstruktion paremmaksi hahmottamiseksi. Esimerkit, joissa käsittelen pelkkää johtolauseita, ovat ilman taulukkoa. Lopuksi teen näistä tapauksista yhteenvedon. Kaikki tässä tutkielmassa käsittelemäni aineistoesimerkit ja -katkelmat löytyvät kokonaisina liitteistä (taulukko 4).

Prototyypisen ruotsinkielisen johtolauseen rakenne on *subjekti + verbi + att*, eli esimerkiksi *ja[g] va[r] så att*. Ruotsinkielisissä johtolauseissa on myös usein adverb *så*, joka sijaitsee tavallisesti ennen subjektia tai verbin jälkeen, esim. *så va ja att* tai *ja va så att*. Verbi on ruotsinkielisissä johtolauseissa yleensä imperfektissä.

Esimerkki 4:

adv. tai adv.li	Johtolause³	att/et(tä)	Referointijakso
T: så	ja sa	att	nyt on hyvä hetki kattoo Salkkareita

Kuten taulukosta näkee, ennen referointijaksoa seuraa lausuma *så ja sa att*, joka itsessään on johtolause. Siitä voi kuitenkin myös erottaa adverbien *så*, johtolauseen ytimen eli subjektin (*ja[g]*) ja finiittiverbin (*sa*) sekä *att*-partikkelin.

Prototyypin suomenkielisen johtolauseen rakenne on *subjekti + verbi + et(tä)*, esimerkiksi *mä sanoin et tai mä olin/oon et*. Suomenkielisten johtolauseiden verbi on yleensä joko preesensissä tai imperfektissä.

Esimerkki 5:

Johtolause	att/et(tä)	Referointijakso
V: mä oon sillai	et	herrajjestas sentää

Esimerkissä 5 johtolauseen muodostaa lausuma *mä oon sillai*, jota seuraa partikkeli *et*. Johtolauseissa *olla*-verbi monikäyttöinen, koska sillä voi ilmaista niin sanoja, tekoja, ajatuksia ja aiottujakin asioita. Tässä johtolauseessa verbi on preesensissä, vaikka monesti aineiston johtolauseen finiittiverbi on imperfektissä.

Sekä ruotsinkielisten että suomenkielisten johtolauseiden prototyypisissä tapauksissa voi esiintyä myös partikkeleita, adverbejä, adverbiaaleja tai muita lisämääreitä, joita voivat olla esimerkiksi *sillai, ni[in], just, sen* 'sitten' tai *så där* 'niin, siten'. Lisämääreet on lihavoitu esimerkkien 6 ja 7 johtolauseista.

Esimerkki 6:

Johtolause	att/et(tä)	Referointijakso
V: ni mä sanoin	et	eiks se ihan yskänlääkettä käy jos on hirvee yskä

³ Myös *att-* tai *et(tä)* -partikkeli kuuluvat johtolauseeseen, mutta konstruktion analysoinnin selkiyttämiseksi tässä luvussa olen erottanut partikkelin omaan lokeroonsa.

Esimerkissä 6 johtolause on sikäli prototyyppinen tapaus, että se sisältää subjektin, finiittiverbin *sanoa* ja *et*-partikkelin. Johtolauseeseen alkuun tulee vielä *ni*-adverbi.

Esimerkki 7a:

Johtolause	att	Referointijakso
T: Linda sen sa nå	att	no siitä vaan

Myös esimerkissä 7a johtolause on sangen prototyyppinen. Esimerkin 7a johtolauseesta löytyy subjekti (*Linda*) ja finiittiverbi *säga* 'sanoa', jonka jälkeen tulee *att*-partikkeli. Näiden jälkeen seuraa itse referointijakso. Lisäksi johtolauseessa on lisämääreitä, kuten *sen* 'sitten' ja *nå* eli *något* 'jotain'.

Att- tai *et(tä)* -partikkeli voi johtolauseessa olla kummalla kielellä vain, suomeksi tai ruotsiksi.

Suurin osa aineistoni johtolauseista on sangen strukturoituja ja kaavamaisia niin, että ne noudattavat kuviossa 1 ja taulukossa 3 kuvaamaani referoinnin konstruktiota. Aineistosta löytyy kuitenkin myös esiintymiä, joissa referointi ei noudata luvun 4.2 alussa olevaa konstruktiota vaan sen sisältö varioi. Näin tapahtuu esimerkiksi esimerkissä 8a. Koodinvaihtoa sisältävät ainekset on lihavoitu johtolauseesta.

Esimerkki 8a: Vessapaniikki

Johtolause	att/ et(tä)	Referointi
T: man får sån dä paniikki om som här fiilis	et	ilma loppuu ja kaikki loppuu ja vet du happi loppuu o

Esimerkissä 8a johtolauseen rajaa on haastavaa hahmottaa. Periaatteessa Titan pitkähkön lausuman, *man får sån dä paniikki om som här fiilis et*, sisältä löytyy johtolauseen ydin: *man får sån dä fiilis et* (r. 1–2). Johtolause on pääosin ruotsiksi sanoja *paniikki* ja *fiilis* lukuunottamatta, mutta sen jälkeen seuraa *et*-partikkeli ruotsalaisen *att*-partikkelin sijaan. Johtolauseen jälkeen seuraa itse referointijakso, joka sisältää myös koodinvaihtoa: *ilma loppuu ja kaikki loppuu ja vet du happi loppuu*.

Aineistosta löytyy myös niin sanottuja hybriditapauksia eli johtolauseita, jotka eivät ole kokonaan suomeksi tai kokonaan ruotsiksi. Joskus johtolauseessa voi olla sekä suomea että ruotsia yhtä aikaa:

Esimerkki 8b:

T: man får sån då vet du **paniikki** om som här **fiilis et**

Esimerkissä 8b on jännittävää se, miten johtolause on pääasiallisesti ruotsiksi, mutta loppuu suomenkieliseen *fiilis et* -yhdistelmään. Voisi olettaa, että pelkästään sanat *paniikki* ja *fiilis* olisivat suomeksi ja lopun partikkeli ruotsiksi, mutta johtolauseen lopettava partikkeli onkin suomeksi muodossa *et*.

Esimerkki 9:

V: ja ha **kela(t)** många gånger **et**

Esimerkissä 9 johtolauseen finiittiverbi on paitsi suomea, myös slangia, muodossa *kelata* 'miettiä, ajatella'. Tässä puhuja vielä taivuttaa kyseistä suomenkielistä verbiä ruotsin kieliopin mukaan. Johtolauseen päättää suomenkielinen partikkeli *et*, vaikka lausuma on pääasiassa ruotsiksi. *Att* tai *(et)tä* -partikkeli voi siis todellakin olla suomeksi tai ruotsiksi johtolauseen pääasiallisesta kielestä riippumatta.

Esimerkki 10:

T: sen va han **sillai et**

Esimerkin 10 johtolause alkaa ruotsiksi sanoilla *sen va han* 'sitten hän oli'. Sen sijaan että johtolause myös jatkuisi kokonaan ruotsiksi esimerkiksi muodossa *som att*, se päättyykin suomeksi muodossa *sillai et*.

Referoinnin konstruktion johtolauseesta voi myös puuttua joko finiittiverbi tai *että*-partikkeli tai jopa molemmat, mutta silti sen voi tunnistaa johtolauseeksi muiden piirteiden perusteella, kuten esimerkissä 12.

Esimerkki 12:

Johtolause	att	Referointijakso
V: Sini vaa	-	@E::I mitää liksom liksomia@

Esimerkissä 12 johtolauseena toimii Veronican lausuma *Sini vaa*⁴, josta puuttuu johtolauseelle tyypillinen *att-* tai *et(tä)* -partikkeli. *Sini vaa* -lausuman jälkeen on kuitenkin käytetty äänensävyyn muutosta, mikä on riittävä merkitsijä referoinnille.

Esimerkeistä 13 ja 14 puuttuvat *att-* tai *et(tä)*-partikkelit:

Esimerkki 13:

Johtolause	att/et(tä)	Referointijakso
V: nå Janne va just	-	@HA, onko joku tuttu@

Esimerkki 14 (III, 13:33):

Johtolause	att/et(tä)	Referointijakso
V: så sitter di	-	@ööhöhöhö::_on niin surullista@

Esimerkeissä 13 ja 14 käytetään äänensävyyn muutosta, mikä auttaa lausumien tunnistamisessa referoinniksi *että-* ja *att* -partikkelien puuttuessa. Esimerkissä 13 Veronica vaihtaa äänensävyyn korostetun reippaaksi ja terhakkaaksi sekä hieman omaa ääntään matalammaksi kuvaillakseen poikaystävänsä Jannen ääntä, ja esimerkissä 14 Veronica vaihtaa äänensävyä liioitellun heiveröiseksi, väriseväksi ja valittavaksi, mikä luo koomisen vaikutelman. Esimerkissä 13 tosin mainitaan Janne ja käytetään *olla*-verbiä, joten se täyttää partikkelia lukuun ottamatta prototyypin johtolauseen tuntomerkit. Esimerkissä 14 referointi ei myöskään esiinny yksinään tai irrallisena kontekstista, sillä johtolauseesta löytyy finiittiverbi *sitta* 'istua'. Referointijaksoja tarkastellessa on siis suotavaa katsoa ilmaisen ympäristöä, josko sieltä löytyisi jotain merkitsijöitä ja näin ollen keinoja tunnistaa referointijakso.

Entä korreloivatko johtolauseiden kieli ja referointijakson kieli keskenään? Aineistossa saattaa olla johdonmukaisesti niin, että johtolause on ruotsiksi ja referointi suomeksi,

⁴ HUOM! Tässä yhteydessä *vaa* on puhekielinen variantti suomenkielisestä sanasta *vaan*, josta on pudonnut *n*-kirjain pois. Tätä varianttia ei pidä sekoittaa suomenruotsin *va* -eli *var* -muotoon, joka on *olla*-verbin (ruots. *vara*) imperfekti.

kun puhuja referoi jonkun muun kuin itsensä puhetta. Näin tapahtuu esimerkissä 7b, joka on jatkoa esimerkille 7a (aiemmin tässä luvussa). Referoivat ainekset on lihavoitu litteraatista.

Esimerkki 7b:

01 à T: **så att Linda sen sa nå att no siitä vaan** liksom att de
02 så ut att du sku ba gå förbi liksom att .h så de va
03 à igen o flytta den där kärnan, **så han** vet du **börja om**
04 **någo att .h @kyllä sun iässä pitäsi tietää niinku että**
05 **miten käyttäytyään@** vet du

Alussa Titta sanoo johtolauseen *så att Linda sen sa nå[got] att* (r. 1) suomeksi ja referoi Lindaa aluksi suomeksi sanomalla *no siitä vaan* (r. 1). Referointijakso kuitenkin jatkuu vielä sen jälkeen ruotsiksi: *liksom att de så ut att du sku ba[ra] gå förbi liksom att* (r. 1–2).

Rivillä 3 Titta sanoo jälleen johtolauseen ruotsiksi (*så han -- börja om någo att*, r. 3–4) ja referoi tarinan mieshenkilöä suomeksi. Mielenkiintoista tässä esimerkissä on myös se, ettei rivin 3–4 johtolauseen finiittiverbi ole *olla*, *sanoa* tai muu kommunikaatioverbi vaan *börja* 'aloittaa'.

Suurin osa aineiston johtolauseista on muodossa *subjekti + verbi + att/et(tä)*. Tärkeintä aineistoni esimerkkien perusteella on, että johtolauseessa esiintyy partikkeli *att* tai *et(tä)*. Edes kommunikaatioverbi (*sanoa*, *kertoa* ym.) tai olla-verbi eivät ole aineiston perusteella yhtä yleisiä ja tarpeellisia kuin *att-* tai *et-*partikkeli. Johtolause voi olla myös pitkäkö lausuma ilman *sanoa-* tai *olla-*verbiä, kunhan lopussa seuraa *att* tai *et*. *Att* tai *et(tä)* voi tosin myös puuttua, mutta se ei ole tyyppillistä. Aineistosta löytyy myös muita johtolauseita muistuttavia rakenteita tai lausumia, jotka eivät sovi luvun 4 alussa kuvattuun referoinnin konstruktion. Tällaiset epätyypilliset rakenteet voi silti tunnistaa johtolauseiksi, kunhan referointi merkitään jollakin tavalla. Referointijakso onkin referointikonstruktion olennaisin ja tärkein osa.

5. JOHTOLAUSEIDEN VARIAATIO REFEROINTIJAKSOISSA

Tässä luvussa käsittelen aineistoni johtolauseita, jotka on luokiteltu viiteen eri alaluokkaan. Luokittelun pääasiallisena perusteena on johtolause. Muutamassa luokassa fokuksessa on erityisesti johtolauseessa esiintyvä finiittiverbi: johtolauseen verbin kieli on joko ruotsi (luku 5.1) tai suomi (luku 5.2), tai johtolauseen verbin kieli vaihtelee (luku 5.3). Alaluvussa 5.4 käsittelen sitä, miten johtolauseen verbi on sanottu ympäröivää puhetta nopeammin. Luvussa 5.5 käsittelen sellaisia referointiesiintymiä, joita ennen johtolause puuttuu. Viimeisessä luvussa (5.6) käsittelen johtolauseita, jotka koostuvat pelkästä *et(tä)*- tai *att*-partikkelista. Jotta luvun 4 ja 5 aineistoesimerkit eivät menisi sekaisin keskenään, käytän luvun 5 aineistoesimerkeistä nimitystä *katkelma*.

5.1 Johtolause ruotsiksi

Tässä alaluvussa analysoin aineiston referointijaksoja, joiden johtoilmmaisujen verbi on ruotsiksi. Katkelmat saattavat sisältää myös suomenkielisiä johtolauseita, mutta en keskity niihin tässä luvussa – suomenkielisten johtolauseiden käsittely löytyy luvusta 5.2.

Katkelmassa 1 Titta referoi omia tunteuksiaan aiemmin samalta päivältä, kun hän oli työpaikallaan päiväkodissa: koska lapset nukkuivat päiväunia ja poissa olivat ne lapset, jotka yleensä heräilevät usein, hän ajatteli, että nyt on hyvä hetki katsoa rauhassa Salattut elämät. Katkelma 1 tuo hyvin esiin, millaisilla keinoilla puhuja voi kertoa omista ajatuksistaan ja tunteuksistaan. Ruotsinkieliset johtolauseet ja referointijaksot, jotka ovat ruotsiksi tai suomeksi, on lihavoitu litteraatista⁵.

Katkelma 1: Salkkarit (IV; 8:31 - 8:58):

01 T:hh. vitsi ja satt ida i sovrumme (.) o de där, **så ja**
02 **sa att jess att alla barn sover dendä o ena som allti**
03 **vaknar va [borta] ida**
04 V: [joo]
05 T: >**så ja sa att< @nyt on hyvä hetki kattoo salkkareita@**
06 **he he [så att]**
07 V: [joo]
08 T: **äm tee vee kolme katsomo esiin ja, tsiiga dit på**
09 **gårdagens salkkarit som [(uo)ja]**

⁵ Kaikista luvun 5 litteraateista on lihavoitu johtolauseet ja referointijaksot, ellei toisin mainita.

10 V: [mm]
 11 T: hade me mig
 12 V: ja ha kela många gånger et ei vitsi muuten että ku ois
 13 kuulokkeet ni pystyis niinku äänellä kuunnella
 14 [vet du tsiiga]
 15 T: [men ja hade kuulokkeet liksom me mig]
 16 V: men ja int ha kuulokkeet
 17 T: ja

Jää epäselväksi, puhuiko Titta oikeassa tilanteessa jollekulle, sillä ”se, onko kyse ajattelusta tai suunnitellusta repliikistä vai jo esitetystä, voi jäädä aukikin” (ISK §1492). Katkelmassa 1 ei varmistu, referoiko Titta omaa puhettaan, ajatuksiaan vai jotain, mitä hänen piti sanoa. Vaikka hänen kertoessaan Veronicalle tilanteesta hän käyttää johtolauseissa johdonmukaisesti *sanoa*-verbiä (*så ja[g] sa att*; rivit 1-2 ja 5), ei kontekstista selviä, puhuiko hän ikään kuin itsekseen vai jollekulle toiselle.

Mielenkiintoista tässä katkelmassa on se, että ensin Titalla on sekä johtolause että referointi ruotsiksi (r. 1–3), kun on kyseessä tilanteen kuvailusta ja hänen tuntemuksistaan. Seuraavan kerran, kun hän referoi itseään, on johtolause ruotsiksi ja referointijakso suomeksi (r. 5). Lisäksi rivin 5 referointijaksossa hän käyttää muunneltua äänensävyä, jonka on tarkoitus implikoida huumoria. Saattaa olla, että ruotsin kielellä on tässä referointijaksossa funktiona ilmaista neutraalia asiaa eli lähinnä kuvailla taustatietoja (esim. *alla barn sover*, r. 2), kun taas suomenkielisessä referoinnissa on jo kyse tunteista tai asennoitumisesta: Titta on innoissaan, että hän pääsee katsomaan Salkkarit, ja elävöittää puhetta erilaisella äänensävyllä. On mahdollista, että äänensävyn muutos toimii tässä yhteydessä vieraana äänenä, jolla voi tuoda keskusteluun huumoria (Kalliokoski 1995: 14).

Veronican johtolause katkelmassa 1 on ruotsiksi (*ja ha kela många gånger et*, r. 12) ja referointi pääosin suomeksi (*ei vitsi muuten että ku ois kuulokkeet ni pystyis niinku äänellä kuunnella*, r. 12–13), mutta lopuksi ruotsiksi (*vet du tsiiga, men ja int ha kuulokkeet*; r. 13 ja 15). Veronican johtolause rivillä 12 ei tosin ole täysin ruotsinkielinen, vaan koodi vaihtuu referointijakson viimeisessä osassa: *ja ha kela många gånger et*, jossa *ettå* on suomeksi. Sekä Titta että Veronica referoivat tässä esimerkissä omia ajatuksiaan (ISK §1491).

Lisäksi katkelmassa 1 tulee esiin suomenkielisten slangisanojen luonteva käyttö puheen seassa. Niin Veronica kuin Tittakin käyttävät esimerkiksi verbejä *tsiigata* 'katsoa' ja *kelata* 'ajatella, miettiä' ruotsinkielisessä puheessa niin, että slangi-ilmaisut taipuvat ruotsin kieliopin mukaisesti (*ja[g] ha[r] kela[t] många gånger*, r. 12; *tsiiga dit på gårdagens salkkarit*, r. 8–9) ja solahtavat saumattomasti muun puheen sekaan.

Katkelma 1 osoittaa, miten johtolauseiden (ja referointien) kielivalinnat luovat konteksti- ja tulkintavihjeitä kuulijalle. Ruotsin kielellä on tässä taustoittava funktio niin johtolauseissa kuin referointijaksoissakin. Suomen kielellä taas nostetaan esiin erityisen hauskoja ja merkityksellisiä asioita.

Katkelmassa 2 Titta kertoo Veronicalle, miten heidän yhteisellä ystävällään Lindalla oli tullut ruokakaupassa suukopua vanhemman miehen kanssa tilan antamisesta ja väisämisestä. Katkelma 2 kuvaa hyvin sitä, miten puhuja referoidessaan antaa vastaanottajalle vihjeitä siitä, miten kerrottuun asiaan ja kertomuksessa esiintyviin osapuoliin tulisi suhtautua.

Katkelma 2: Banaanit (II, 2:25–3:00)

01 T: så ha de haft ostoskärryt på nåt sätt vet du, där, .hh
02 så när gubben kom å se att hon flyttade liksom mera mot
03 dom dä bananerna, för alltså de såg ut som om han sku
04 gå förbi liksom, så, så här **han (tokas) åt henne så där**
05 **jäkligt arg (sit) där liksom att, @j(h)aa että, eikö**
06 **muut saa täällä ottaa banaaneja@**
07 V: he he
08 T: så att **Linda sen sa nå att no siitä vaan** liksom att de
09 så ut att du sku ba gå förbi liksom att .h så de va
10 igen å flytta den där kärran, så han vet du **börja om**
11 **någo att .h @kyllä sun iässä pitäsi tietää niinku että**
12 **miten käyttäydytään@** vet du
13 V: HMM
14 T: **då va Linda att** >vi de skede så titta hon på den där
15 gubben å sa att< **no varsinki sun iässä** liksom
16 V: he he he he

Katkelmassa 2 kaikki Titan johtolauseet ovat ruotsiksi (r. 4-5, 10-11 ja 14-15) ja referointi tapahtuu yllättävän systemaattisesti ja johdonmukaisesti: johtolause on ruotsiksi, referointijakso suomeksi. Kiinnostavaa katkelmassa 2 on se, miten Titta luo pienillä prosodisilla vivahteilla Veronicalle kuvaa siitä, ketä tarinassa on kohdeltu kaltoin (Linda) ja kuka taas käyttäytyi Titan mielestä pikkumaisesti (vanhempi mies). Titta

muuttaa äänensävyään valittavaksi, kun hän puhuu vanhemman miesasiakkaan suulla (@-merkki riveillä 5–6 sekä 11–12), mikä antaa Veronicalle tietoa siitä, miten tarinaan ja mieheen tulee suhtautua. Kertomuksen lopussa (r. 14–15) Titta ilmaisee myös erilaisin prosodisin keinoin, mitä Linda tokaisi kaupan miehelle. Veronica ymmärtää rivien välistä, miten huvittava Lindan lausahdus on ollut ja nauraa tälle (r. 16).

Tulkintani mukaan katkelma 2 on hyvä esimerkki valituskertomuksesta, joka on yksi referointityyppien alalaji. Valituskertomuksessa puhuja kertoo tarinan, jossa hän on omasta mielestään kokenut vääryyttä, eikä kuuntelija ole ollut samassa tilanteessa paikalla (Haakana 2005: 115 [Günthner 1997, 1999]). Vaikka valituskertomuksessa yleensä puhuja on sama kuin tarinan kertoja, voi kyseessä olla myös valitus ikään kuin jonkun toisen puolesta (Haakana 2005: 115). Tämä katkelma nimittäin täyttää valituskertomuksen tuntomerkit: puhuja kertoo siitä, miten puhujan tuttava on kokenut vääryyttä tietyssä tilanteessa, kyseisen tapahtuman väärintekijä ei ole puhetilanteessa läsnä ja kuuliija – tässä tapauksessa Veronica – ei ole ollut itse paikalla tilanteessa, josta puhuja kertoo.

Seuraavassa katkelmassa (3) johtolause on ruotsiksi ja referointijakso suomeksi. Titta kertoo, miten hän yritti saada lastaan ottamaan tossuja pois, eikä tämä totellut.

Katkelma 3: Tossut

```
01 T: >ja sa att< ei:: niinku oikeesti et eikö mee niinku  
02 himaa että ota ne hemmetin tossut vet du så ja att --
```

Katkelmassa 3 Titta käyttää ilmaisua *eikö mee niinku himaa[n]* (r. 1), mikä tässä yhteydessä tarkoittaa suurin piirtein samaa kuin *eikö mene jakeluun* tai *etkö ymmärrä*. Katkelmassa 3 on myös oiva näyte referoinnista. Titan johtolause, *ja sa att* (r. 1) on ruotsiksi. Johtolausesta seuraava referointijakso on suurimmaksi osaksi suomeksi: *ei:: niinku oikeesti et eikö mee niinku himaa että ota ne hemmetin tossut* (r. 1–2). Lausuman lopussa koodi vaihtuu suomesta ruotsiin Titan sanoessa *vet du* (r. 2).

Katkelma 3 täyttää referoinnin konstruktion määritelmän, sillä se käsittää johtolauseen, *att*-partikkelin ja referointijakson. Pintapuolisesti se myös vaikuttaa prototyypiseltä

suoralta esitykseltä, koska Titta käyttää johtolauseessa kommunikaatioverbiä *säga* 'sanoa' ja referointijakso tulee välittömästi johtolauseen jälkeen. Kyseessä on suoran esityksen tai mimeettisen esityksen (ks. Lappalainen 2005) sijaan luultavasti Titan oma tiivistys, että hän sanoi jotakin tuon tyyppistä, eikä niinkään, että hän sanoi lapselleen sanatarkasti noin.

Katkelmassa 4 on kaksi johtolauseetta, joista molemmat ovat ruotsiksi, mutta molemmilla kerroilla johtolauseiden jälkeen ei seuraakaan referointia samalla kielellä kuin johtolause. Veronica kertoo Titalle, miten Veronican hoitolapsen äiti oli turhautuneena selittänyt sitä, miten tämä joutuu remontin vuoksi ajelemaan ympäri kaupunkia.

Katkelma 4: Istuu neljä tuntii (VI; 19:20)

01 V: **hon också sa just de där att no kiva niinku tytölle et**
02 **se istuu niinku neljä tuntii päiväs ja tuijottaa**
03 **selkää(.)**
04 T: **jå**
05 V: **>ja sa att< nu förstår ja de nog (.) men att liksom(.)**
06 T: **mm**

Ensin Veronica aloittaa referoinnin ruotsinkielisellä johtolauseella *hon också sa just de där att* (r. 1). Sen jälkeen seuraa suomenkielinen referointijakso siitä, mitä hänen hoitolapsensa vanhempi oli sanonut: *no kiva niinku tytölle et se istuu niinku neljä tuntii päiväs ja tuijottaa selkää* (r. 1-2). Sen jälkeen Titta ilmaisee kuulleensa ja ymmärtäneensä asian sanomalla lyhyesti *jå* (r. 4). Tämän jälkeen Veronica sanoo vielä toisen johtolauseen, joka on tällä kertaa ruotsiksi, *ja sa att* (r. 5). Ruotsinkielisen johtolauseen jälkeen seuraa ruotsinkielinen referointijakso *nu förstår ja de nog* (r. 5). Veronica siis referoi ensin hoitolapsensa äitiä suomeksi ja myöhemmin itseään ruotsiksi. *Säga-* eli *sanoa-*verbin suhteen tosin ei jälkimmäisessä tapauksessa (r. 5) ole aivan selvää, onko Veronica todella sanonut ymmärtävänsä asian, vai onko kyseessä hänen mielipiteensä tai ajatustensa ilmaiseminen. Johtolauseista ei nimittäin voi aina päätellä, onko kyseessä toteutunut asia (Haakana 2005: 86–87). *Sanoa-*verbi on neutraalein johtolauseessa käytettävistä kommunikaatioverbeistä, joten sitä esiintyy usein referoinnin yhteydessä. Pelkällä *sanoa-*verbillä puhuja ei voi kertoa asenteestaan tai mielipiteestään kerrottuun asiaan, mutta muilla keinoilla voi. (Routarinne 2005: 87; Lappalainen 2005:

159.) Veronica ei juuri tässä esimerkkikatkelmassa vaihda äänensävyään referointijakson kohdalla, mutta hän kuulostaa muutoin sangen tuhtuneelta, mikä kertoo kuulijalle hänen omasta mielipiteestään.

Luvun 5.1 katkelmat osoittavat, että johtolauseiden kielten sekä johtolauseetta seuraavan referointijakson välillä voidaan nähdä systematiikkaa: katkelmassa 2 Titan ruotsinkielisen johtoilmaisuuden jälkeen on joka kerta seurannut suomenkielinen referointijakso. Katkelmassa 2 Titta referoi jotakuta muuta kuin itseään, joten se saattaa olla syy systemaattisuuden takana. Katkelmassa 1 näin selkeää jakoa ja kaavaa ei kuitenkaan ole. Titta referoi esimerkissä 1 itseään kahdesti, mutta ensimmäisellä kerralla hänen ruotsinkielistä johtolauseettaan seuraa ruotsinkielinen referointi, toisella kerralla puolestaan suomenkielinen referointi. Myös katkelmassa 3 Titta sanoo johtolauseen ruotsiksi ja referointijakson, jossa referoi itseään (joko todella sanottua tai omia ajatuksiaan) suomeksi. Katkelmassa 1 Veronica referoi myös jotain, mitä hänelle on sattunut, ja aloittaa ruotsinkielisellä johtolauseella. Hänen johtolauseettaan seuraava referointijakso on kuitenkin aluksi suomenkielinen ja vaihtuu lopussa ruotsinkieliseksi. Katkelmassa 4 puolestaan Veronican molemmat johtolauseet ovat ruotsiksi, mutta ensimmäisen johtolauseen jälkeen referointijakso on suomeksi ja toisen jälkeen ruotsiksi. Syynä ensimmäisen referointijakson suomenkielisyyteen saattaa piillä siinä, että Veronica referoi hoitolapsensa äitiä, joka on suomenkielinen, sillä seuraavaksi hän nimittäin referoi itseään, mutta tällä kertaa ruotsiksi.

Yhteenvedon luvun 5.1 katkelmista voisi sanoa, että ruotsinkielisen johtolauseen jälkeen seuraa suomenkielinen referointijakso yleensä silloin, kun referointijaksossa esiintyy affektiivisuutta, huumoria tai tärkeää asiaa. Jos taas referointijakso ei juuri tarjoa uutta näkökulmaa, huumoria tai vastaavaa, referointijakso on johtolauseen jälkeen ruotsiksi.

5.2 Johtolause suomeksi

Tässä alaluvussa tarkastelen ainoastaan niitä referointiesiintymiä, joissa johtolauseet ovat suomeksi. Katkelmat ovat pitkäähköjä ja saattavat sisältää myös muita suomenkielisiä referointiaineiksia kuin ne, jotka olen lihavoanut. Olen kuitenkin jättänyt sellaiset

esiintymät tässä alaluvussa huomiotta, sillä niitä on yleensä edeltänyt ruotsinkielinen johtolause.

Katkelmassa 4 Veronica kertoo Titalle, miten pienelle lapselle ei annettu yskänlääkettä, vaikka yskä oli kova. Veronica vaikuttaa tuhtuneelta. Katkelma 4 on kiinnostava, koska erilaisten kontekstivihjeiden avulla luodaan vastaanottajalle kuvaa siitä, miten kerrottuun asiaan ja asianosaisiin tulisi suhtautua (vrt. katkelma 2). Suomenkieliset johtolauseet ja referoinnit on lihavoitu litteraatissa.

Katkelma 5: Yskänlääke (II, 39:12–39:47)

01 T: visst får dom om dom ha nå infektionar
02 nånstans så klart att dom får
03 medi[cin om man e länge sjuk]
04 V: [jå .hh de e långt de som host medicin också], >ni
05 **mä sanoin< et eiks se niinku ihan**
06 **yskänlääkettä käy jos se o ihan hirvee yskä**
07 T: jå man måst ju kunna kräva
08 V: jå, sa hon ba att @no e:::i@, m'sanoin et kyl
09 **tolleen niinku kaheksankuiselle .h annettii yskällääkettä ku**
10 **[hä yski niin]**
11 T: [mm han va inte ens-] han va ju int
12 [sjuk] (nä hon fick dom)
13 V: [ja], **yski niin t- älyttömästi niinku ettei**
14 **pystyny olemaa?**
15 T: mm
16 V: @aijaa@ (.) **mä_oon sillai et herrajjestas sentää et,**
17 **jos nyt toinen niinkuk kärsii (.) flunssansa takii**
18 **niinku lunssan kanssa ni**

Kuten katkelman 2, myös katkelman 5 voi katsoa olevan valituskertomus – etenkin kun tällä kertaa kertoja eli Veronica on se, joka on itse ollut kertomassaan tilanteessa paikalla, eikä hän omasta mielestään ole tehnyt mitään väärää ehdottaessaan yskänlääkkeen antamista pienelle lapselle. Hän ilmaisee närkästyksensä yskänlääkkeen kieltänyttä henkilöä kohtaan vaihtamalla äänensävyään (r. 8, 16), joka saa kyseisen henkilön vaikuttamaan epäpätevältä, epäreilulta ja ärsyttävältä. Rivillä 4, kun Veronica alustaa kertomustaan ruotsiksi, hän alkaa puhua kovemmallalla äänellä, ennen kuin aloittaa itsensä referoinnin riveillä 4–6. Yleensä valituskertomusten referointiosuuksissa käytetään suoraa esitystä tuomaan autenttisuuden tuntua, ja niin tekee myös Veronica tässä katkelmassa (Haakana 2005: 117 [Drew 1998]). On toki muistettava, ettei mikään esitystapa takaa sitä, että kertomus on objektiivinen tai neutraali, sillä kyseessä on aina

puhujan oma tulkinta jostain tilanteesta (Haakana 2005: 120). Tulkinnasta kertoo esimerkiksi Veronican eri äänensävy, jota hän käyttää puhuessaan yskänlääkkeen kieltäneestä henkilöstä tai tämän näkökulmasta käsin. Tämä menettely saa näyttämään kyseisen ihmisen epäedullisessa valossa.

Katkelmassa 5 voi myös nähdä esimerkkejä interferenssistä. Tieteen termipankki (2017) määrittelee interferenssin seuraavasti: "Kielikontaktitutkimuksessa 1) kontakti-lähtöinen kielenmuutos (lainaaminen, substraatit), 2) kieltenvälisen vaikutuksen muoto, jossa aineksia tai piirteitä siirtyy puhujan ensikielestä myöhemmin opittuun kieleen." (ks. myös Saari 2009: 225–226). Tässä yhteydessä interferenssi tarkoittanee Veronican lausuman kohdalla kielenainesten siirtymistä, sillä nähdäkseni Veronican lausumassa *eiks se ihan yskänlääkettä käy* (r. 5–6) näkyy ruotsin vaikutus. Tässä lausumassa objekti eli *yskänlääke* on poikkeuksellisesti partitiivissa eikä nominatiivissa. Lausuman *se* voi olla jäännöksi ruotsin *det*-partikkelista, mutta se voi myös olla puheen prosessointia. Suomea äidinkielenään puhuva sanoisi luultavasti *eiks niinku ihan yskänlääke käy*. Lausuman loppu, *jos se on ihan hirvee yskä* (r. 6), on myös ruotsin rakenteita mukaileva. Normaalisti tämän tyyppisessä lausumassa käytettäisiin nollapersoonaa (*Jos ∅ on ihan hirvee yskä*; ISK §1347) eikä määräistä rakennetta (*jos se on ihan hirvee yskä*). Tämän lausuman taustalla voi mahdollisesti olla ruotsin *om det är-*, *om man har-* tai *om han/hon/någon har* -rakenne.

Ruotsalaiset nuoret käyttävät usein sanaa *ba* (pro *bara* 'vain') referoinnin merkitsijänä (ks. Höckerstedt 2006). *Ba* esiintyy myös omassa aineistossani Titan ja Veronican kielenkäytössä – tosin ei yleensä yksinään vaan osana johtolauseita. Katkelmassa 5 Veronica käyttääkin *ba*-ilmausta rivillä 8: *sa hon ba att no e:::i*. Johtolauseen *sa hon ba att* jälkeen seuraa varsinainen referointiosuus *no e:::i*, jonka Veronica sanoo muuta puhetta erilaisella äänensävyllä (@-merkki). Äänensävy on hieman ihmettelevä tai kummastunut ja jopa hölmön vaikutelmaa antava, ja sen tarkoituksena lienee tuoda esiin referoidun puhujan tietämättömyyttä yskänlääkkeen antamisen suhteen.

Johtolause on katkelmassa 5 aina suomeksi, kun puhuja viittaa johtolauseessa itseensä, esim. *ni mä sanoin et*. Suomenkielisen johtolauseen jälkeen seuraava referointijakso on myös suomeksi, esimerkiksi *eiks se niinku ihan yskänlääkettä käy jos se o iha hirvee yskä*. Kun taas puhuja viittaa johtolauseessa johonkin toiseen henkilöön, johtolause on

ruotsiksi (esim. *sa hon ba att*, r. 8), mutta referointijakso, *@no e::i@* (r. 8), on kuitenkin suomeksi.

Katkelmassa 6 Titta ja Veronica keskustelevat siitä, miten kauheaa olisi jäädä vessaan lukkojen taakse, ja Veronica kertoo, miten hänelle melkein kävi kerran oikeasti niin. Katkelma 6 on kiintoisa siinä esiintyvän variaation vuoksi: koodinvaihto ulottuu niin johtolauseisiin kuin referointijaksoihin, ja Veronican selostus prosodisine keinoineen on seikkaperäinen.

Katkelma 6: Vessapaniikki (VI, n. 2:57 - 4:00):

01 T: nä att de e helt hemskt att man får sån dä vet du
02 paniikki om som här **fiilis et ilma loppuu ja kaikki loppuu**
03 **ja vet du [happi loppuu o]**
04 V: [**joo no taas et**] man visste ju att ni va dit uppe med >å
05 ja va så att< et ei salee kuulu ((ei saa selvää)) min
06 pakkaa kamona .hh
--
13 T: jä
14 V: i (dä) loose .hh **sit vaa et ei s:a:::, iski semmone,**
15 **tuskan hiki toho otsalle >sellai et< ei ttu t(h)äälä mä nyt**
16 **ist(h)un et kauankohan mä istun tääl ennen ku ne hokaa .hh**
17 T: joo
18 V: nå oki ja sa ju att ja gå på vessan liksom att folk
19 visste att ja e på [vessan att om vill du börja ja synas]
20 nånstans
21 T: [joo joo men nu e de (ilman)--] **helt niinku erikseen**
22 **viel et Veronica meni to(ho)n, kakkos, hädälle så int ha**
23 [du nån vet du kelaa et]
24 V: [no niin just joo]
25 V: **mielestäni ihan niinku**
26 T: ((---))
27 V: **ilmasin asian että menen muuten kusella käymään, tai**
28 **käyn kusella vielä ennen ku [lähetään]**
29 T: [ja]
30 V: **nimenomaan et mä en niinku jää sinne asumaan ett(h)ä,**
31 **voi vitt o blått .hh**
32 T: å-å

Katkelman 6 alussa Titta kertoo, miten kamalaa olisi jäädä vessakoppiin niin, ettei sieltä pääse pois, koska siinä tilanteessa voi mennä helposti paniikkiin ja ajatella, että ”*ilma loppuu ja kaikki loppuu ja vet du happi loppuu*” (r. 2–3). Titan omien ajatusten tuntemusten referointia edeltävä johto ilmaus on yhdistelmä ruotsia ja suomea: se alkaa ruotsiksi sanoilla *om som här* ja loppuu suomeksi sanoihin *fiilis et* (r. 2–3). Kieli voi siis vaihtua myös johtoilmauksen itsensä sisällä. Veronicalla on tässä esimerkissä yksi

johtolause ruotsiksi (*o ja va så att*, r. 4–5), muut suomeksi (r. 14–15, 25 ja 27, 30), eli suurin osa hänen johtolauseistaan on suomeksi. Myös referoinnit ovat Veronicalla pääasiassa suomeksi – paitsi rivillä 4, jonka alussa on suomenkielinen johtolause *joo no taas et*, mutta sitä seuraakin hieman yllättävästi ruotsinkielinen referointijakso *man visste ju att ni va dit uppe med*.

Veronicalla ei juuri ole katkelmassa 6 varsinaisen, ns. todellisen puheen referointia vaan hänen referointijaksonsa ovat enimmäkseen oman ajattelun referointia (ISK §1491). ISK (§ 1491) määrittelee oman ajattelun referoinnin seuraavasti: ”kertoja voi referoida myös kertomuksen ajankohtaan liittynyttä omaa ajatteluaan samalla tavalla kuin puhetta, ikään kuin se olisi alun perin ollut verbaalista.” Oman ajattelun referointi on siis eri asia kuin pelkkä mielipiteen kertominen. Oman ajattelun referointi sisältää monesti partikkeleita (esim. *et*) ja deiktisiä elementtejä (esim. preesensissä oleva verbi *istun*, adverbi *nyt*) kuten muukin referointi, ja kuvaa yleensä puhujan tunnekokemusta. Veronica kertookin katkelmassa 6 lähinnä omista tunteistaan sillä kauhun hetkellä, kun hän luuli jääneensä vessaan lukkojen taakse: *sit vaa et ei s:a::, iski semmone, tuskan hiki tohon otsalle sellai et ei ttu täälä mä nyt istun et kauankohan mä istun tääl ennen ku ne hokaa* (r. 14–16).

Kuitenkin Veronica kokee vielä tarvetta selventää, mitä hän todella sanoi töissä kyseisessä tilanteessa. Hän selittää ensin ruotsiksi, miten työtoverit tiesivät hänen olevan vessassa, joten ei hänellä varsinaisesti hätää ollut (r. 18–19). Hän kuitenkin vielä sanoo suomeksi, miten hän kertoi heille menevän vessaan ja että hänellä ei mene siellä kauaa (r. 25–31). Titta kommentoi tähän väliin, miten kenenkään ei pitäisi joutua joka kerta ilmoittamaan vessakäynnistään, ja pukee asian sanoiksi: *helt niinku erikseen viel et Veronica meni tohon kakkoshädälle* (r. 21–22). Humoristinen ja uutta näkökulmaa tarjoava lausuma on suomeksi. Lopuksi Veronica ilmaisee turhautumistaan – tai helpotusta täpärästä tilanteesta selviämiseksi – sanomalla *voi vitt o[ch] blått* (r. 31) ’sininen ja valkoinen’, jonka voisi kääntää esimerkiksi muotoon *voi vitalis* eli asialliseksi vastineeksi jollekin kirosanalle.

Katkelmassa 7 Veronica ja Titta katsovat Suomen surkein kuski -ohjelmaa ja Veronica mainitsee Titalle, miten eräs ohjelman osanottajista muistuttaa ajotapoineen aivan hänen ystäväänsä Iisaa.

Katkelma 7: Iisa ratissa (II, 41:54):

01 V: voi herregud >m'olin vaa sillee et< toi on NIIN Iisa
02 ratissa ensinnäki, nä hon vetää ti kädet pystyssä ratista
03 @AAAARRGGH mitä=mitä=mitä=mitä=mitä mä tee:::n@

Katkelmassa 7 Veronica aloittaa ensin ruotsiksi sanomalla voi herregud (r. 1), jonka jälkeen seuraa suomenkielinen johtolause *m'olin vaa sillee et*, joka on sanottu ympäröivää puhetta nopeammin (r. 1). Välittömästi johtolauseen jälkeen Veronica aloittaa referoinnin sanomalla *toi on NIIN Iisa ratissa ensinnäki* (r. 1–2). Lopuksi Veronica vielä referoi ystäväänsä Iisaa suomeksi suoralla esityksellä *AAAARRGGH mitä mnitä mitä mitä mitä mitä mä teen* (r. 2–3), jonka aikana Veronica matkii Iisan reaktiota muuttamalla äänensävyään korkeaksi, kauhistuneeksi ja korostuneen teatraaliseksi. Äänitehosteet tuovat autenttisuutta ja huumoria kertomuksiin (Lappalainen 2005: 170).

Seuraavassa katkelmassa (8) Veronica kertoo Titalle, miten Veronican poikaystävä Janne varoitti Veronicaa syömästä vanhaksi mennyttä ruokaa.

Katkelma 8: Vanhaa ruokaa (III, 8:11–8:23)

01 T: ja e int så noga me dom dä
02 V: nä e du, ja vet d(h)u, Janne också mat
03 >se_oli sillai et<, joo no tää on nyp periaatteessa
04 menny jo pari kuukautta sittev vanhaks mutta tota
05 [et jos vaan suostut syömää ni .hh]
06 T: [ni no just någon san dä juttun så vet du]
07 V: [ni tota]

Veronican ja Titan keskustelu on ennen referointia soljunut ruotsiksi. Rivillä 3 Veronica aloittaa Jannen referoinnin suomenkielisen johtolauseella *se oli sillai et*, jonka jälkeen seuraa varsinainen referointi (r. 3–5, 7). Tällä kertaa referointia ei merkitä muunnellulla äänensävyllä, joka kertoisi jotain esimerkiksi puhujan eli Veronican asenteesta Jannea tai Jannen lausumaa kohtaan. Tässäkin esimerkissä puhuja eli Veronica käyttää suoraa esitystä kertoessaan siitä, mitä Janne sanoi. Suoran esitys voi olla myös merkki siitä, että puhuja vakuuttaa kuulijalle puhuvansa totta: suora esitys on ikään kuin tae siitä, mitä todella tapahtui (Haakana 2005: 119–120).

Tämän alaluvun katkelmista voi havaita pari mielenkiintoista seikkaa. Ensinnäkin, kaikissa katkelmissa (4–7) Veronican kaikkia suomenkielisiä johtolauseita seuraa myös suomenkielinen referointi. Lisäksi katkelmissa 5–8 Veronica on enemmän äänessä

kuin Titta, eikä Titta näissä katkelmissa juurikaan referoi, vaan lähinnä kommentoi Veronican lausumia myötätuntoisesti tai kannustavasti. Luvun 5.2 keskeinen havainto onkin se, että esimerkeissä 5–8 suomenkielistä johtolauseetta seuraa lähes aina suomenkielinen referointijakso.

5.3 Johtolauseen kieli vaihtelee

Tässä alaluvussa tarkastelen aineistokatkelmia, joiden referointijaksoissa johtolauseen kieli vaihtelee eli vuorottelee esimerkikikatkelman aikana. Samalla puhujalla saattaa siis saman kertomuksen aikana olla johtolause ensin ruotsiksi, sitten suomeksi, sitten taas ruotsiksi ja niin edelleen.

Alla olevassa katkelmassa 9 Veronica kertoo Titalle pienestä näytelmästä, joka esitettiin siinä päiväkodissa, jossa Veronica on töissä. Näytelmä perustuu tarinaan kulkurista, joka keitti keittoa pelkästä naulasta. Katkelma 9 on hyvä esimerkki siitä, millä keinoilla puhuja tuo kertomukseen erilaisia ääniä, jotka eivät ole hänen omaansa. Lisäksi katkelma 9 osoittaa mielenkiintoisesti, miten johtolauseen kieli vuorottelee ruotsiksi ja suomeksi useita kertoja. Alkuperäinen katkelma 9 on myös pitkä, joten olen lyhentänyt sitä lukemisen helpottamiseksi. Kokonaisen litteraatin voi lukea Liitteet-osiosta (ks. liite 2).

Referoivat ainekset johtolauseineen on lihavoitu litteraatista.

Katkelma 9: Naulakeitto (I: 14.49-16.33):

```
01 V: de härans kulkuri, keitti, tota:: keittoa
02 T: joo
03 V: naulosta .h
04 T: okei
05 V: ha du hört den där stoorin nå [som -- jä]
06 T: [jä ja tror ja har den]
07→ V: den där että, että tota (.) @joo että@ .hh nå de (hon)
08 de här rouvan att jä att att et ei oo kyllä mitään niinku
09 ruokaa tarjottavana mutta, kyllä mä yäsijaa niinku pystyn
10 antaa [että]
11 T: [joo]
12 V: voit tässä hellan vieressä nukkua ja .hh s(e) kulkuri
13 on m- @mut hei hei että tota, .hh et hänel on naula, et
14 naulasta hän voi tehdä niinku jotai ruokaa tarvii vaan
15 naulan ja vettä@
16 T: joo
--
```

28 V: så kommer soppan de sen då färdi .hh naulakeitto valmis
 29 ja .hh ta han o plockar naulan he he uta om de
 30→ m(h)en(h)emään he he .hh o de dä, ja så, o sa att om **mjoo**
 31 **åt de där o e ju, hyvää oli o den här va helt att .voii**
 32 **JEstas että et, IHmeellinen resepti, yhestä naulasta .hh ja**
 33 **näi hyvä ke(h)itt(h)o** vet du liga (åt dom här) .hh ja vet
 34 du hur bra de dä ungen liksom hiffa den dä juttun
 35 T: ja

Ensin Veronica kysyy Titalta, onko tämä kuullut tarinan kulkurista, joka keitti keittoa pelkästä naulasta. Sen jälkeen rivillä 7 *että että tota* sekä rivillä 8 *att ja att att et* seuraa ikään kuin prosessointia, Veronica aloittaa jo tarinan kertomisen. Kyseessä on siis partikkeliketju eli kahden tai useamman partikkelin sisältävä ilmaisu, jotka ”eivät aina yksiselitteisesti kuulu sen enempää johtoilmaukseen kuin referoitavan puheeseenkaan” (ISK §1489). Partikkeliketjuja esiintyy Veronicalla tässä katkelmassa muutaman kerran (r. 7–8, 13).

Katkelma 9 sisältää runsaasti johtoilmajoukkoja – onhan kyseessä näytelmä, joka sisältää vuorosanoja, joten siinä on paljon referoitavaa. Kuten katkelmasta 9 näkee, johtolauseen kielet varioivat saman tarinan sisällä. Esimerkiksi rivillä 7 Veronica aloittaa tarinan sanomalla suomeksi *joo että*, mutta sanookin melkein heti sen jälkeen ruotsiksi *de här rouvan att* (r. 7–8) ja alkaa referoida tarinan vanhan rouvan vuorosanoja. Myöhemmin Veronica kertoo siitä, mitä ruokaa kulkuri aikoo ehdottaa tehtävän johtolauseella *s(e) kulkuri on m-* (r. 12-13). Tämän jälkeen Veronican puheessa esiintyy aina referointijaksojen välissä suomenkielinen partikkeli *et* (r. 13), jota yksinäisyytensä vuoksi ei juuri voi nimittää johtoilmajoukkoiksi, mutta ei myöskään partikkeliketjuiksi. Katson sillä kuitenkin toimivan tässä yhteydessä johtolauseen funktiossa, joten lasen sen johtoilmajoukkojen joukkoon. Tarinan lopussa Veronicalla on taas pari ruotsinkielistä johtolauseetta, *o sa att om* (r. 30) ja *o den här va helt att* (r. 31).

Kuten jo tämän luvun (5.3) alussa mainitsin, esimerkissä 9 esiintyy runsaasti variaatiota niin johtolauseiden kuin referointijaksojenkin kielivalinnoissa: koodi vaihtuu ruotsista suomeen ja takaisin useita kertoja kesken kertomuksen. Kun johtoilmajoukkoja referointiintään tarkastelee lähemmin, voi kuitenkin huomata, ettei variaatio ole täysin arbitraarista vaan niissä tuntuu vallitsevan tietty lainalaisuus: ruotsiksi tuntuvat olevan ne tari-

nan osat, jotka ovat lähinnä taustoitusta ja taustatietojen kertomista sekä asioiden kuvailua.⁶ Suomeksi tuntuvat katkelmassa 9 tulevan tarinan ne osat, jotka ovat erityisen hauskoja ja merkityksellisiä – tarinassa tapahtuu jokin käänne tai jokin erityisen hauska tapahtuma tai sanonta, kuten esimerkiksi rivillä 14-15: *tarvii vaan naulan ja vettä*. Nämä osuudet on usein myös sanottu hieman eroavalla äänensävyllä muusta puheesta. Veronican äänensävy implikoi, että häntä huvittaa suuresti tai että hän pyrkii antamaan vaikutelman tohkeissaan olevasta henkilöstä, joka on juuri saanut loistavan idean (r. 12–13).

Lisäksi katkelmassa 9 esiintyy Veronicalle ja Titalle tyypillistä Stadin slangin ilmausten käyttöä, kuten esim. *hiffata* 'ymmärtää' (r. 34) ja *stoori* 'tarina' (r. 5). He myös käyttävät ruotsinkielisen puheen seassa yksittäisiä suomenkielisiä sanoja kuten *naula*, *jämä* ja *suurustettu*. Näiden sanojen käyttäminen saattaa johtua siitä, että ne ovat heille tutumpia ja useammin käytettyjä kuin ruotsinkieliset vastineet (ks. esim. Saari 2009: 146).

Seuraava katkelma (10) on pitkä, mutta värikäs. Titta kertoo Veronicalle seikkaperäisesti siitä, miten heidän tuttavansa Piia⁷ tuli raskaaksi pitkään jatkuneen syrjähyppyn jälkeen ja miten tapahtuman mieshenkilö tekee saman virheen jo toisen kerran.

Katkelma 10: Kaikki anteeks (IV; 01:10 - 4:06):

01 T: joo ja kunnon niinku ei mikään yhen illan juttu et
02 niinku ihan pidemmän aikaa (.) o de dä, ja var alltså dä
03 att nä, o så slog de mig att herregud nu lagar just på .hh
04 facebooken, att dom dä ska få en
05 [lillsyrra eller lillbrorsa], o så var
05 V: [joo?] kävi mullaki mielessä iha heti
06 ensimmäisenä
07 T: o så titta på Piian, nä, sej int, alltså sej int, >så sa
08 **Piian där att< @jä, nu e situationen den att, man vet int**
09 **om de e Tapios eller Johans@**
10 V: VOI

⁶ Nähdäkseni tätä ilmiötä voi verrata ranskan imperfektin ja subjunktiivin vaihteluun. Ranskassa imperfektiä käytetään silloin, kun kuvaillaan taustatietoja ja olosuhteita, jotka eivät ole kovin merkityksellisiä, esim. ”olin kotona ja kuuntelin musiikkia” ja ”olin 10-vuotias”. Kun tapahtuu jotain poikkeavaa, esim. ”yhtäkkiä alkoi sataa” tai ”setäni kuoli”, vaihtuu imperfekti subjunktiivin. Tulkintani mukaan sekä ranskan subjunktiivi että esimerkin 8 suomenkieliset referointijaksot toimivat kutakuinkin samalla tavalla, eli tärkeiden asioiden korostajana.

⁷ Muistutan vielä, että tässäkin esimerkissä kaikkien henkilöiden nimet ja asuinpaikat on muutettu tunnistamisen välttämiseksi.

11 T: jä, så där att ei oo [TODELLISTA] ((lyö nyrkillä
12 pöytään))
13 V: [OIKEESTI]
--
25 T: ja länge ren. mm, nå, nu ha Tapio tagi tibags dendä Inga
26 **o vari så där att pai pai, att hän antaa @kaikki anteeks@**
27 **ja hän kasvattaa sen lapsen kun se ois häne oma (.) et**
28 [mitä välii sil on et kuka, ei kukaa tiedä et]
29 V: [et niinku meinaa et hän ei mitään niinku]
30 T: **et se on Jonden**
--
33 T: på riktigt (.) >(så va) så dä att< ehkä sen miehen
34 **pitäis tsekkaa jostain niinku (.) et mitä tarkoittaa, sana**
35 **ehkäsy**
36 V: [mm]
37 T: [ehkä] (.) kannattaisko
38 V: nii tai se että kaveri, kaverin omaan ei kosketa tai
39 T: nii no, se meni [jo aikoi sitte men att]
40 V: [se meni jo mutta]
41 T: men på riktigt om man ska fa me nån frendis gummo så då
42 e man int så dumma att man int använder ens någo
43 V: nå ja
44 T: skydd siin vaihees
45 V: **joo eikä sekää oo tekosyy et mmh @mä olin niin kännissä@**
46 **eller (--)**
47 T: nää o dehär går int ens denhä gängen ens fö dehär lär
48 också ska ha hålli på länge (.) alltså vet du när jag hörde
49 där, väkisinki niinku suupielet alko nousee ylös vaa sillee
50 et, skit skadeglad
51 V: ja, saa oikeesti maistaa sitä omaa lääkettä
52 T: ja, **ja tänkte också mig själv att, hahaa, muggis, in**
your
53 **face att liksom (.) nä vet du (.) alltså när hon berättade,**
54 **ja_va alså (så)där, säger hon att @vet du du missa**
55 **ingenting du missa ingenting han e vierais hela tiden**
56 **liksom å@**
56 V: joo joo
57 T: >ja va så dä att< **no, ehe, kerran kusipää on aina**
58 **kusipää et så e de nu [oftast], mm**
59 V: [nå jä]
60 T: att, **eiköhän tää oo nähty jo aika monta kertaa**
61 V: mm

Katkelman 10 alussa (r. 1–10) Titta selostaa Veronicalle ruotsiksi ihmissuhdedraamasta, mitä hän oli kuullut joltakulta tuttavaltaan: heidän yhteinen tuttavansa, Piia, huomasi tulleensa raskaaksi, mutta hän ei ole varma, onko lapsen isä Tapio vai Johan. Kerromuksen alkupuolen voi tulkita tunnelmaltaan latautuneeksi, sillä Titta pohjustaa kerromusta yksityiskohtaisesti esimerkiksi siitä, miten hän oli nähnyt asian Facebookista (r. 3–4), kunnes hän viimein kertoo tarinan kohokohdan: *man vet int om de e Tapios eller Johans 'ei voi tietää, onko [lapsi] Tapion vai Johanin'* (r. 8–9). Tähän Veronica

reagoi huutamalla *VOI* (r. 10), minkä jälkeen myös Titta innostuu ja ilmaisee oman kantansa asiaan huutamalla suomeksi: *ei oo TODELLISTA* (r. 11). Alleviivatakseen tilanteen uskomattomuutta Titta lyö samalla nyrkillä pöytään kuuluvasti. Myös Veronica reagoi uutiseen voimakkaasti huutamalla *OIKEESTI* (r. 13).

Katkelmassa 10 edellisen esimerkin (9) lopputulema, eli merkittävien asioiden ilmaisu suomeksi, ei täysin päde. Katkelmassa 10 tulee kyllä aluksi ruotsinkielistä referointia, vaikka kerrottu asia on uusi ja varsinainen pommi: Piia ei tiedä, kuka hänen lapsensa isä on (r. 8–9).

Katkelmassa 10 on omien ajatusten referoinnin lisäksi myös suoraa esitystä jäljittelevää referointia (ISK §1460), kun Titta kertoo, miten Tapio suostui ottamaan toiselle miehelle raskaana olevan Ingan takaisin ja suunnittelee kasvattavansa lapsen omanaan (r. 26–28, 30). Titta vaihtaa äänensävyään puhuessaan Tapion suulla (r. 26). Toisen kerran hän muuttaa äänensävyään jäljitellessään jommankumman tarinan naisista, Ingan tai Piian, ääntä, mutta tällä kertaa ruotsiksi. Rivillä 26 Titta vaihtaa lausumassa *hän antaa kaikki anteeks* äänensävyään väriseväksi ja heiveröiseksi sanojen *kaikki anteeks* kohdalla. Lisäksi Titta vaihtaa äänensävyänsä kiukkuseksi referoidessaan Inga: *vet du du missa ingenting du missa ingenting han e verais hela tiden liksom* 'et menetä mitään, hän käy vieraissa koko ajan' (r. 54–55). Olisi kiinnostavaa tietää, miksi Titta sanoo juuri tämän osuuden ruotsiksi, sillä muuten tässä katkelmassa hän sanoo affektii-viset ja muut asenteestaan kertovat osuudet suomeksi.

Katkelmassa 10 myös tiivistyy tai konkretisoituu hyvin valituskertomuksen ja juoruilun ero. Katkelmassa 2 (ks. luku 5.1) oli kyse valituskertomuksesta, koska valituskertomuksessa on keskeistä se, miten joku kokee tullessa kaltoin kohdelluksi. Katkelman 10 referoinnin laji sen sijaan vaikuttaa juoruilulta: mikään tarinan henkilöistä ei ole Titta itse eikä Titta myöskään kerro siitä, miten jollekulle on tehty vääryyttä. (ks. Haakana 2005.) Titta ei esimerkiksi puolusta kertomuksen henkilöitä vaan kertoo Veronicalle, mitä on kuullut ja mikä hänen oma mielipiteensä tapahtuneesta on.

Katkelmassa 11 Veronica kertoo närkästyneenä siitä, miten hänellä tuli ikävä väärinkäsitys työvuorolistojen tekemisestä erään työtoverinsa kanssa.

Katkelmä 11: Kiertävät listat (II, 6:43–8:21)⁸

01 V: o (.) suunnitteli va heter de nu (.) niin sanotusti
02 suunnitteli (.) va heter de nu (.) arbetsturer h.
03 T: okei
04 V: fö deras grupp, då ha dom ändå helt kiertävät listat
05 **hon sa att alltså (skre upp) i kalender**, så där som jag
06 ska ha att, att (.) plaa plaa på månda så kommer, Sini,
07 [åtta] o (.) o jag nie o Hanna sju o
08 T: [ja]
09 T: ja
10 V: o så hä, de sa att hon är ju (--)
11 T: okei, jättesvårt
12 V: ja, **ja sa att voi jumaleishön liksom att, perkeleen akka**
13 .h så, ba ja indär efter nånting? .h kom hon å sa att
14 **@joo et mitäs et onks ne pohjeet- onks ne pohjat niinku**
15 **olemassa jo jossain?@ m'oon sillai et nä att (--)** då me
16 att, ((niiskuttaa)) allt de där att nä att, att **ja har**
17 **int liksom pohjat färdigt?** att de dä, att ja, mhm
18 att ja måst va heter de nu, att du måst (--)(.)
19 **hir:vee tiuskiminen et @joo, äh, nii, varmaan ku nää**
20 **systemit nyt on niinku usia ja plaa plaa plaa@**
21 **>ja sa att< nå ja? att .hh** så e nu bara saken att .hh
22 att de därän att (.) **@jä jä nå@, kan du sen ta från vår**
23 **kalender liksom våra arbetssidor liksom o va e nu**
24 **där liksom att ((niiskuttaa)) att de e ju ändå, att ni har**
25 **(lit)samma kierto hela tiden**

Katkelmassa 11 on varsinainen malliesimerkki siitä, miten johtolauseen kieli voi vuorotella saman tarinan aikana. Veronica sanoo katkelmassa 11 esimerkiksi *hon sa att* (r. 5), *ja sa att* (r. 12) sekä *kom hon o sa att* (r. 13). Välillä Veronica sanoo pari johtolauseetta suomeksi muodoissa *m'oon sillai et* (r. 15) ja *hirvee tiuskiminen et* (r. 19), kunnes lopuksi hän sanoo johtolauseen vielä ruotsiksi muodossa *ja sa att* (r. 21). Lopussa (r. 22) referointijakso *jä jä nå* tulee ilman referointia, mutta merkitsijänä on johtolauseen sijaan äänensävy, jota Veronica vaihtaa neutraalista tärkeileväksi ja hermostuneeksi esimiästään kuvaamaan. Aluksi Veronica siis referoi työtoveriaan suomeksi (r. 14–15, 19–20), mutta myöhemmin (r. 22–24) ruotsiksi. Kaikki Veronican työtoverit ovat suomenkielisiä, joten koodinvaihto näiden referointijaksojen välillä on kiintoisaa. Suomen kieli referointijaksojen alkupäässä katkelmassa 11 saattaa olla tehokeino, jolla Veronica kiinnittää Titan huomion.

⁸ Tämän katkelman nauhoituksen taustalla kuuluu hälinää, joka ei ole relevanttia tutkimukseni kannalta ja jonka olen jättänyt litteroinnissa huomiotta.

Veronican lausuma *hirvee tiuskiminen et* (r. 19) ei ole prototyypin johtolause, sillä siitä puuttuu niin subjekti kuin finiittiverbikin. Finiittiverbin paikalla on verbaalisubstantiivi *tiuskiminen* ja sitä ennen adverbi *hirvee*. Näiden elementtien jälkeen seuraa kuitenkin partikkeli *et*, kuten prototyypisillä johtolauseilla onkin, ja välittömästi sen jälkeen referointijakso, joka on sanottu toisenlaisella äänensävyllä kuin ympäröivä puhe. Näiden seikkojen avulla lausuman *hirvee tiuskiminen et* tunnistaminen johtolauseeksi on helppoa.

Katkelmassa 11 affektiiviset ilmaisut tulevat suomeksi. Tällaisia ilmauksia ovat *perkeleen akka* ja *voi jumaleishön* (r. 12). Suomeksi tulevat myös työvuorosuunnitteluun liittyvät ilmaisut *kiertävät listat* (r. 4), *pohjat* (r. 14 ja 17) ja *kierto* (r. 25). Kyseessä voi olla kulttuurinen kompetenssi sekä tottumus sanomaan tietyt sanat toisella kielellä, ja nämä sanat kertovat tiettyyn kulttuuriin kuulumisesta (Auer 1998: 4, 7). Veronicalla on suomenkielinen työpaikka, joten hän on tottunut käyttämään työvuorosuunnitteluun liittyviä ilmaisuja suomeksi. Hänen täytyy myös hakea jonkin aikaa ruotsinkielistä vastinetta sanalle *työvuorot*: rivillä 2 Veronica sanoo ”va heter de nu” (suom. ’mikä sen nimi nyt on’) ja pitää hetken miettimistauon, kunnes sanoo muodon *arbetsturer*. Katkelmassa 10 tulee myös esiin suomen vahva vaikutus suomenruotsiin, koska idiomatisesti sanottuna *työvuoro* on ruotsiksi *arbetsskift* tai *arbetspass*.

Tässä luvussa esittelin katkelmia, joiden referointijaksot sisälsivät johtolauseita, joiden kieli vaihtui eli vuorotteli saman esimerkin sisällä. Katkelmassa 9 johtolauseet tuntuvat tulevan suomeksi silloin, kun on luvassa erityisen hauska, tärkeä tai yllättävä asia. Johtolauseen kielivalinnalla on siis väliä, eikä vaihtelu ole täysin arbitraarista. Katkelmassa 10 johtolauseen kielen variaatio ei kuitenkaan ole yhtä loogista vaan vaatii tarkempaa tarkastelua. Erityisen mielenkiintoinen on Titan lausuma (r. 25–28), jossa hän aloittaa ruotsinkielisellä johtolauseella, mutta referoi hetken päästä suomeksi, kunnes lopuksi johtolauseena toimii pelkkä *et*-partikkeli (ks. tarkemmin luku 4.6) ja referointi on suomeksi. Katkelmassa 11 taas suurin osa Veronican johtolauseista on ruotsiksi, paitsi kun hän kertoo, miten hänen työoverinsa tiuski hänelle (r. 19) ja silloin, kun Veronica kertoo, mitä vastasi tälle (*m’oon sillai et*, r. 15). Luvun 5.3 yhteenvedon voisi sanoa, että kaksikielisessä keskustelussa johtolauseiden kielet voivat vuorotella paljonkin, eikä vuorottelulla voi nähdä olevan erityistä funktiota.

5.4 Nopeat johtolauseet

Tässä alaluvussa käsittelen johtolauseita, jotka on sanottu ympäröivää puhetta huomattavasti nopeammassa puhetempossa. Suurimmassa osassa v. 2016 nauhoitettua aineistoa johtolauseet sanotaan lähes poikkeuksetta nopeammin kuin referointijaksoa ympäröivä puhe, mutta tämän alaluvun tapaukset ovat niin nopeita, että niistä oli vaikeaa saada selvää – jopa siitä, oliko kyseessä suomi vai ruotsi.

Katkelmassa 12 Veronica ja Titta keskustelevat siitä, miten hauskan kuuloista on, kun alle kouluikäiset lapset käyttävät slangisanoja kuten *fleda* 'hiukset' ja *jeesata* 'auttaa' (ks. esim. Paunonen 2000). Katkelmasta 12 käy hyvin ilmi, miten johtolauseen nopeus on relevantti funktio referoinnin merkitsemiseksi. Katkelma 12 sisältää myös paljon huumoria.

Katkelma 12: Fleda (VIII; 4:45 - 5:27):

01 V: jappen, nå, han fyller tre snart (o så kommer han)
02 **Veronica tuu jeesaa mua! >ja va så att< kuule mä tuun**
03 **jeesaas sua pieni hetk(h)ihihi he he et**
04 T: joo, (sen vi matborde) >sen va han sillai et< hei, hei,
05 **missä se mun kampa on** (o ja va sådä att) den e där på
06 **hyllan, joo joo, joo, mut mun pitää sit kammata mun fleda**
07 **ennen ku mä meen nukkumaan >ja va så att< nå, vet du din**
08 **mamma kommer efter dig för de du gå sova så ni kan sen**
09 **k(h)amma den där fleda före du far hem(h)åt att**
10 **tar de nu helt lugnt**
11 V: he he
12 T: han o sin fleda hela tiden, @oks mun fleda hyvin@,
13 **>ja va så att< on, sun fleda on hyvin**
14 V: he he åj nej
15 T: han e hysterisk me sin fleda

Katkelmassa 12 voi nähdä jonkinlaista systematiikkaa johtolauseiden ja referointien suhteen: kaikki johtoilmaukset (r. 1–2, 4–5, 7, 11–13) ovat ruotsiksi ja kaikki yhtä lukuun ottamatta (r. 5) sanotaan ympäröivää puhetta nopeammin. Puhenopeus on siitä haastava prosodinen ilmiö, että sen mittaaminen ei ole aivan yksioikoista tai yksiselitteistä. Yksi keino puhenopeuden hahmottamiseen on esimerkiksi nopeaksi hahmotetun jakson vertaaminen ympäröivään puheeseen (Szczepek Reed 2010: 122). Kontekstilla on siis merkitystä tälläkin kielen osa-alueella. Veronican pikkupojasta käyttämä sana *jappe* 'tyyppi, juippi' on nimenomaan Helsingin ruotsissa käytettävä sana, riikinruotsissa moista ilmaisua ei käytetä (Höckerstedt 2006: 134).

Yksi syy puheen nopeuttamiseen on se, että kuulija haluaa sillä keinolla varmistaa, ettei hän tule keskeytetyksi ja että hän saa kertoa tarinansa loppuun (Szczepek Reed 2010: 122–123). Tämä voisi olla yksi motivoivista tekijöistä, miksi sekä Veronica että Titta sanovat johtoilmauksen nopeammin ennen referointia: nopeutus toimii merkinä kuulijalle, että tarina on vielä kesken. Nopeus voi toimia myös kontekstivihjeenä kuulijalle siitä, että seuraavaksi on luvassa vieraan äänen, tässä esimerkissä lapsen, puhetta. Aina ei siis liene välttämätöntä saada selvää, mitä johtoilmallisissa tarkalleen ottaen on, sillä esimerkiksi nopeutus itsessään näyttää auttavan kuulijaa valpastumaan.

Seuraavassa katkelmassa (13) Veronica ja Titta puhuvat edelleen siitä tahattomasta komiikasta, joka syntyy, kun lapset käyttävät slangisanojen lisäksi aikuisilta tai teini-ikäisiltä opittuja lyhenteitä. Katkelma 13 on tarkastelun arvoinen, sillä siinä esiintyvät johtolauseet ovat systemaattisesti huomattavan nopeita ja merkitsevät referointijakson ja/tai vieraan äänen alun.

Katkelma 13: Käty-bileet (VIII; 6:06 - 7:25):

01 V: ja sen dom här nå dom ha tsiiga på Risto Rappääjä när
02 dom kommer (att), siis @OU mai GAAD@ he he >no siis
03 denhä ena< siis OU mai GAAD he he, mitä, (.) @joo, meil on
04 kuule,@ ne suunnittelee et @meil on KÄTYBILEET@ >så va ja
05 att< anteeks mitä? >så va ja att< niin (.) siis (.) @bileet
06 ilman vanhempia?@
07 T: joo, kämppä tyhjänä bileet
08 V: KÄMPPÄ TYHJÄNÄ BILEET >o ja va så att< AA:::HAAHAA! joo,
09 hän suunnittelee kätybileitä että, että ku tota, ilman
10 vanhempia (o så va ja ba ti dendä) morsan sen när hon
11 kommer efter >o så va ja att< nii teil on kuulemma
12 kätybileet et mä oon tulos kuokkiis sinne .hh mut aijaa
13 >sen frågar hon å flickan< joo no että, minnekäs, minnekäs
14 tota: et, minnes meinaat mut laittaa .hh, @no, kyl me
15 tarvitaan kato tarjottavaa siellä ni sä voit sitte hoitaa
16 ne tar(h)joi(h)lut he he >ja muuta<@ ai nii, mä pääsen sit
17 tarjoilijan(h)a (niinku) näihin bileisiin vaa et joo j(h)oo
18 et, @tarvitaan kato kakkuu ja sitä ja tätä ja, tota ja@ (>
19 å så va ja ba att<) just, kyllä (.) kätybileet

Katkelmassa 13 Veronicalla esiintyy runsaasti johtolauseita ja referointijaksoja, sillä hän on tarinan kertoja. Lähes kaikki Veronican käyttämät johtoilmalliset ovat ruotsiksi (r. 1–2, 4–5, 8, 10–12, 17–18), paitsi yksi sisältää koodinvaihtoa (*no siis den hä ena*, r. 2–3), ks. luku 4) ja kaikki ne on jälleen sanottu nopeammin kuin muu ympäröivä puhe.

Vaikka olen litteroinut Veronican johtolauseet niin, että hän muodostaa kokonaisia sanoja, olisi todellisuudessa tarkempaa merkitä ne siten, miltä ne kuulostava nauhalla, esimerkiksi seuraavaan muotoon: *s'v's't* (r. 4–5). Katkelma 13 sisältää paitsi erittäin nopeita johtolauseita, myös runsaasti äänensävyyn muutosta, jota on käytetty merkitsemään referointia ja vierasta ääntä (ks. Haakana 2005), sekä huutamista ja muita prosodisia merkitsijöitä.

Kuten jo katkelman 12 kohdalla sanoin, jos johtolauseen puheaine on nopeaa, ei näytä juuri olevan väliä sillä, mitä johtolauseessa todella sanotaan – nopeus itsessään ilmoittaa kuulijalle, että seuraa referointia. Katkelmassa 13 se on onnistunut joka kerta. Veronican ei esimerkiksi tarvitse varmistella joka kerta, onko Titta ymmärtänyt, että kyseessä on jonkun muun puhetta tai ajatuksia – nopeat johtoilmaukset referointineen seuraavat toisiaan, Titta tuntuu pysyvän mukana ja Veronican kertomus jatkuu saumattomasti.

Yhteenvedonä tämän alaluvun katkelmien 12 ja 13 nopeita johtolauseita voi luonnehtia systemaattisiksi: tuli johtolause kummalla kielellä hyvänsä, suomeksi tai ruotsiksi, se sanotaan joka kerta ympäröivää puhetta nopeammin, ja sitä seuraa joka kerta suomenkielinen referointi. Tämä on ymmärrettävää Veronican kohdalla, sillä hänen työpaikkansa kollegoineen ja lapsineen on suomenkielinen. Titan kohdalla (esimerkki 11) tämä on kuitenkin erikoinen ja mielenkiintoinen ilmiö, sillä Titta puhuu molemmille lapsilleen kotona pääasiassa ruotsia ja ruotsi on hänen lastensa ensikieli. Suomea Titan lapset puhuvat lähinnä muiden suomenkielisten lasten kanssa tai suomalaisia tv-hahmoja leikkiessään, eli kohtalaisen harvoin. Mikä voi siis olla syynä Titan suomenkieliseen referointiin hänen vanhemman poikansa puheiden kohdalla? Syitä voi vain arvailla. Saattaa olla, että Titan vanhempi poika todella puhui suomea, sillä hän käytti suomenkielisiä slangisanoja – tai sitten juttu oli Titan mielestä niin hauska, että hän vain kertoi sen Veronicalle suomeksi, korostaen lausuman merkityksellisyyttä.

5.5 Johtolauseena pelkkä partikkeli

Tässä luvussa käsittelen referointiesimerkkejä, joiden johtolauseena esiintyy pelkkä partikkeli. Tällaisia tapauksia on aineistossani vähiten, mutta ilmiönä se on niin kiinnostava, että ansaitsee oman alalukunsa. Tavallaan myös lukujen 5.1 ja 5.2 johtolause-

esimerkit sisältävät partikkeleita, mutta ne ovat aiempien alalukujen tapauksissa esiintyneet johtolauseiden yhteydessä niin, että ennen partikkelia on esimerkiksi edeltänyt finiittiverbi. Tässä luvussa (5.5) en siis käsittele edellä mainittuja tapauksia vaan ainoastaan sellaisia, joissa on pelkkä partikkeli yksinään, ilman muita johtolauseen elementtejä. Pelkkää partikkelia käytetään referointijaksossa yleensä kahdessa tapauksessa: silloin, kun edellä on jo referointia, ja siinä tapauksessa, kun selostettu tilanne on kuulijalle valmiiksi tuttu (Lappalainen 2005: 162–163). Tällöin puhujalla ei siis ole tarvetta laajoille tai perusteellisille selittelyille. Useimmiten aineistossani partikkelina on joko *et(tä)* tai *att*, mutta myös muut partikkelit, kuten *sillai*, ovat mahdollisia. *Että* on yleiskielessä konjunktio, mutta puhekielisten referointien yhteydessä se on paljon enemmän, sillä usein *että* sekä aloittaa että merkitsee referaatin (Routarinne 2005: 97). Tämä on nähtävissä erityisesti esimerkissä 9. *Että*-partikkelilla ei siis ole sama funktio puhe- ja yleiskielessä (mts. 97; ISK §819).

Katkelma 10, jota käytän havainnollistamaan edellä mainittua ilmiötä, on tuttu luvusta 5.3. Siinä Titta kertoo Veronicalle erään heidän tuttavansa syrjähyppyn seurauksista. Katkelma 10 on lyhennetty alkuperäisestä. *Att-* ja *et-*partikkelit sekä niitä seuraavat referointijaksot on lihavoitu litteraatista.

Katkelma 10: Kaikki anteeks (IV; 01:10 - 4:06):

--

25 T: ja länge ren. mm, nå, nu ha Tapio tagi tibags dendä Inga
26 å vari så där att pai pai, **att hän antaa @kaikki anteeks@**
27 **ja hän kasvattaa sen lapsen kun se ois häne oma (.) et mitä**
28 **välillä sil on et [kuka], ei kukaa tiedä et**
29 V: [et niinku meinaa et hän ei mitään niinku]
30 T: **et se on Jonden**

--

48 T: alltså vet du när jag hörde
49 där, väkisinki niinku suupielet alko nousee ylös vaa sillee
50 et, skit skadeglad

--

58 T: >ja va så då att< no, ehe, kerran kusipää on aina
59 kusipää et så e de nu [oftast], mm
59 V: [nå ja]
60 T: **att, eiköhän tää oo nähty jo aika monta kertaa**
61 V: mm

Pelkkä partikkeli saattaakin riittää kuulijalle merkiksi siitä, että seuraavaksi on luvassa referointia, mikäli referointia on esiintynyt puheessa jo aikaisemmin (Routarinne 2005:

89–90). Näin tapahtuu myös riveillä 26–30, jotka suorastaan vilisevät *et-* ja *att-*partikkeleita. Riveillä 25–29 Titta kertoo Veronicalle, mitä mieltä Tapio on Ingan raskaudesta toiselle miehelle. Ensin Titta kertoo, miten Tapio on ottanut Ingan takaisin (r. 25) ja jatkaa, *o vari så där att pai pai* (r. 26), jossa *o vari[t] så där att* toimii johtoilmaisuena ja *pai pai* on varsinainen referointiosuus. Sen jälkeen Titta jatkaa kertomustaan siitä, mitä Tapio on sanonut, mutta käyttää referointijaksoja ennen pelkkää *et-* tai *att-*partikkelia. Koska Titta on jo rivillä 25 ilmaissut Veronicalle, että seuraavaksi tulee referointia, ei ns. kokonainen johtolause ole enää tarpeellinen: pelkkä *et* tai *att* riittää vihjeeksi Veronicalle siitä, että referointi jatkuu. Myös Veronica käyttää pelkkää *et-*partikkelia vastatessaan Titan kertomukseen ikään kuin osoittamaan, että asia on ymmärretty ja hän on samaa mieltä: *et niinku meinaa et hän ei mitään niinku* (r. 29). Pällekkäin puhumisen (r. 28–29) jälkeen Titta viimeistelee referoinnin sanomalla lopuksi *et se [lapsi] on Jonden*.

Myös rivillä 49 Titta sanoo: *väkisinki niinku alko suupielet nousee ylös vaa sillee et*, jonka voi tulkita johtoilmaukseksi, vaikka siinä ei olekaan kommunikaatioverbiä (esim. *sanoa, kertoa*) tai *olla-*verbiä, joita yleensä käytetään puhekielen johtoilmauksissa. Sen sijaan lauseessa kuvataan Titan toimintaa ja/tai asennoitumista, miten hän reagoi, kun kuuli asiasta, eli sitä miten hänen suupielensä alkoivat nousta hymyyn. Tämä on nähdäkseni riittävä keino ilmaista kuulijalle, että seuraavaksi on luvassa referointia. Lausuma päättyy kahteen peräkkäin tulevaan partikkeliin, *sillee et*. Näitä partikkeleita seuraa Titan reaktion referointi, joka paljastaa myös Titan kuvaileman hymyn vahingoniloisen luonteen: *skit skadeglad* (r. 49–50). Aivan katkelman 10 lopussa (r. 60) Titta tekee tilanteesta ja Tapiosta yhteenvedon sanomalla *att, eiköhän tää oo nähty aika monta kertaa*. Tässäkin yhteydessä pelkkä *att* ennen referointia on riittävä, sillä aikaisemmin (r. 57–58) Titta on kertonut – prototyypin johtolauseen kera (*ja va[r] så där att*) – miten ikävät ihmiset harvoin muuttuvat, eli *kerran kusipää on aina kusipää et så e de nu oftast*.

Seuraava katkelma (9) on myös entuudestaan tuttu, mutta lyhennetty versio, joka löytyy alun perin luvusta 5.3. Veronica kertoo näytelmästä, joka järjestettiin hänen työpaikallaan eli päiväkodissa.

Katkelma 9: Naulakeitto (I; 14.49-16.33):

--

05 V: ha du hört den där stoorin nå
06 [som - ja]
06 T: [ja ja tror ja har den]
07→ V: den där että, että tota (.) @joo että@ .hh nå de (hon)
08 de här rouvan att ja att att **et ei oo kyllä mitään niinku**
09 **ruokaa tarjottavana mutta, kyllä mä yäsijaa niinku pystyn**
10 **antaa [että]**
11 T: [joo]
12 V: voit tässä hellan vieressä nukkua ja .hh s(e) kulkuri
13 on m- @mut hei hei että tota, .hh **et hänel on naula, et**
14 **naulasta hän voi tehdä niinku jotai ruokaa tarvii vaan**
15 **naulan ja vettä**
16 T: joo

--

Rivillä 7 Veronica alkaa kertoa näytelmästä, ja alussa hänen repliikkinsä sisältää paljon partikkeleita: *den där että, että tota -- joo että* (r. 7). Tämä on siis ennen kuin Veronica on varsinaisesti päässyt asiaan. Rivillä 8 partikkeliketju, joka sijoittuu välittömästi ennen referointijaksoa. Rivillä 8 Veronica alkaa *et*-partikkelin jälkeen referoida näytelmän vanhaa rouvaa, joka tarjoaa kulkurille yösijaa. Sen jälkeen pelkkä *et*-partikkeli kahdesti (r. 12) riittää kertomaan, että tarina sekä referointi jatkuvat, (r. 12 – 13).

Myös katkelmassa 9 esiintyy muutaman kerran pelkkä *et*-partikkeli yksinään siten, että se ei sisällä prototyypin johtolauseen tunnusmerkkejä eli subjektia, finiittiverbiä ja partikkelia. Katkelman 9 partikkeliesiintymät eivät siis ole osa johtolauseetta, vaan esiintyvät sellaisenaan.

Usein *että*-partikkelin jälkeen seuraa suora esitys, ja niin käy myös katkelmassa 9, kun Veronica referoi *et*-partikkelin jälkeen tarinan vanhaa rouvaa rivillä 8 lausumalla *ei oo kyllä mitään niinku ruokaa tarjottavana mutta, kyllä mä yäsijaa pystyn antaa että* (Routarinne 2005: 97 tai 98). Kuitenkin katkelmissa 9 (r. 12–13) ja 10 (r. 26–27) *att-* tai *et(tä)*-partikkelien jälkeen seuraa epäsuora esitys, mikä on kiinnostava havainto. Sen sijaan että Veronica katkelmassa 9 (r. 12–13) sanoisi *et*-partikkelin jälkeen esimerkiksi *mul on naula*, hän referoi kulkuria epäsuoralla esityksellä sanomalla *hänel on naula*. Samoin tekee Titta katkelmassa 10 sanoessaan *et hän kasvattaa sen lapsen kun se ois häne oma* (r. 26–27) eikä esimerkiksi *mä kasvatan sen lapsen kun se ois mun oma*.

Kuten katkelmassa 10, myös katkelmassa 9 pelkkä *et* ilman johtolauseen muita elementtejä riittää kuulijalle referoinnin merkitsijäksi (r. 12). Tässäkään yhteydessä tosin *et* ei esiinny ilman kontekstia tai tulkintavihjettä, vaan sitä ennen on seurannut referointia sekä Veronican alustus aiheesta (*ha du hört den där stoorin*, r. 5). *Et(tä)* tarvitsee siis referoinnin kontekstin toimiakseen riittävänä merkitsijänä yksikseen, mutta kun konteksti on kunnossa, ei sen ymmärtämisessä liene ongelmia vastaanottajan taholta: *et* -partikkeli voi tulla monta kertaa ja saumattomasti saman tarinan aikana ja kuljettaa referointia eteenpäin. Tilanne, eli sekä itse referointi että tarina, on myös kuulijalle eli Titalle tuttu: Veronica on ennen referointia (ei näy litteraatissa) kertonut, miten hänen työpaikallaan esitettiin lapsille näytelmä, ja vielä varmistanut Titalta, tunteeke hän ennestään sadun kulkurista, joka keitti keittoa pelkästä naulasta. Näiden ehtojen turvin Veronica voi käyttää pelkkää *et*-partikkelia kertoessaan tarinaa eteenpäin. Veronican ei siis tarvitse sanoa johtolauseita joka kerta ennen referointijaksoa, koska on muutenkin kontekstin perusteella selvää, mitä *et* symboloi.

Routarinne (2005: 95) pohtii, voiko partikkeli *et(tä)* yksinään riittää johtolauseeksi. Luvun 5.6 esimerkkien perusteella tulkitsem, että se on mahdollista. *Et* tai *att* toistuu omassa aineistossani johtolauseen paikalla, ja aina saumattomasti. Yleensä tosin ennen partikkeleita *et* tai *att* on jo esiintynyt referointia, joten se ei tule täysin tyhjästä.

Yhteenvetona luvusta 5.6 voisi sanoa, että pelkkä partikkeli – useimmiten *et(tä)* tai *att* – voi olla aivan riittävä rakenne ajamaan johtoilmaisuun asemaa ja osoittamaan kuulijalle, että seuraavaksi on luvassa referointia. Yleensä kuitenkin pelkkä partikkeli tulee silloin, kun edellä olevassa puheessa on jo esiintynyt referointia, eikä aivan aluksi ja tyhjästä. Tällöin kuulijalla on parhaat edellytykset tunnistaa puhujan kertomus referoinniksi, sillä aiempi puhe luo kontekstin, jota vasten *et(tä)* tai *att* on riittävä merkitsijä. Referoitavan tilanteen tai tarinan on myös oltava kuulijalle jotenkin tuttu, jotta pelkkä partikkeli riittää tunnistamaan sen referoinniksi (ks. Routarinne 2005). Tavallista pelkälle partikkelille johtolauseen paikalla on se, että partikkelin jälkeen seuraa suora esitys, mutta katkelmat 9 ja 10 osoittavat, että pelkän partikkelin jälkeen voi seurata myös epäsuora esitys. *Att* tai *et(tä)* saattaa myös viestittää, että kertojalla on asia kesken ja näin ollen pitää kiinni puheenvuorostaan.

5.6 Johtolause puuttuu

Olen edellä olevissa alaluvuissa esitellyt johtolauseiden variaatiota käymällä läpi erilaisia johtolauseiden tyyppejä. Tässä alaluvussa kuitenkin käsittelen aineistoesimerkkejä referoinneista, joista johtolause tai muu johto ilmaus puuttuu. Tällöin kyseessä on nollasitaatti (ISK §1488).

Seuraavassa katkelmassa (14) Veronica kertoo siitä, miten hänen tuttavansa sovitti hänen isoäidilleen kuulunutta peruukkia. Katkelma 14 osoittaa oivasti sen, miten aina referointijaksoa ennen johtolauseita ei tarvita, minkä takia otin katkelman 14 tarkasteluun.

Katkelma 14: Peruukki (I, 13.24-13.55):

```
01 V: tan Sini vet du hon hade sån dena .h tsk dom hade sån
02 där, fin esitys i da?, Sini o- o Aino?, Aino hadde, min
03 mummus @peruk på huvet@ he he hon så bra vet du (någo som
04 (att)) mistäköhän, mahtaakohan tää mahtuu mun päähän että
05 ku .hh lapset aina käyttää näitä >o ja va så att< kuule
06 varmaan menee sun päähän et ku se_o_iha aikuiselle tehty
07 et se on ihan niinku, oikee peruukki hankittu niinku
08 ihmiselle .h
09 T: joo
10 V: @aijjaa@ > (o)ja va så att< nii et se on mun mummille
11 hankittu joskus (.) @aa:::@ he he
```

Katkelman 14 alussa Veronica selittää perusteellisesti, miten hänen työpaikallaan pari hänen työtoveriaan, Sini ja Aino, olivat järjestäneet lapsille hauskan teatteriesityksen. Aino sai lainata Veronican isoäidin peruukkia, jota hän sovitteli ja mietti, että ”*mahtaakohan tää mahtuu mun päähän - -*” (r. 4). Veronica kuittasi moiset epäilyt turhiksi, koska peruukki on aikuiselle tehty (r. 5–7). Tähän asti referointi on edennyt varsin strukturoidusti niin, että johtolauseita tai -ilmaisua on seurannut referointijakso. Kuitenkin kertomuksen lopussa, kun Aino kommentoi Veronican vakuuttelua peruukin sopivuudesta ja siitä, kenelle se on ennen kuulunut (r. 9–10), johtolauseet loppuvat. Sen sijaan muut prosodiset seikat, eli esimerkiksi intonaatio, äänensävy ja puhenopeus (ks. esim. ISK), ilmaisevat johtolauseen sijaan kuulijalle, että seuraavaksi puhuu vieras ääni, kuten esimerkiksi Veronican lausumat *aijaa* (r. 9) ja *aa* (r. 10). Veronica käyttää tässä esimerkissä usein äänensävyn muutosta referointijakson merkitsemiseen (ks.

esim. Haakana 2005). Hän sanoo *aijaa* ja *aa* sävyyn, jonka tarkoitus lienee ilmaista ihmetystä ja yllätystä. Katkelma 14 on oiva esimerkki *asennonvaihdoksesta* (engl. *footing*), jossa kertoja (tässä: Veronica) vaihtaa asentoa eli ikään kuin asettuu referoitavan henkilön paikalle, josta käsin kertoo asiansa (Goffman 1974).

Johtolauseen puuttumisesta käytän katkelmaa 13, jota olen aikaisemmin analysoinut *Nopeat johtolauseet* -alaluvussa (ks. luku 3.4) hieman eri näkökulmasta. Haluan näyttää katkelman 13, sillä se havainnollistaa nopeiden johtolauseiden lisäksi hyvin myös sitä, miten johtolause voi puuttua referoinnin edeltä ja kuuliija voi silti ymmärtää, kuka tarinassa milloinkin on äänessä. Tällä kertaa litteraatista on lihavoitu ne referointijaksot, joita ei edellä johtoilmaisu.

Katkelma 13: Käty-bileet (VIII: 6:06 - 7:25):

01 V: jå sen dom här nå dom ha tsiiga på Risto Råppååjå när
02 dom kommer (att), siis @OU mai GAAD@ he he >no siis
03 denhä ena< siis OU mai GAAD he he, mitä, (.) @joo, meil on
04 kuule,@ ne suunnittelee et @meil on KÄTYBILEET@ >så va ja
05 att< anteeks mitä? >så va ja att< niin (.) siis (.) @bileet
06 ilman vanhempia?@
07 T: joo, kåmpå tyhjånå bileet
08 V: KÅMPÅ TYHJÅNÅ BILEET >o ja va så att<_AA:::HAAHAA! joo,
09 hän suunnittelee kåtybileitå ettå, ettå kũ tota, ilman
10 vanhempia (o så va ja ba ti dendå) morsan sen når hon
11 kommer efter >o så va ja att< nii teil on kuulemma
12 kåtybileet et mã oon tulos kuokkiis sinne .hh mut aijaa
13 >sen frågar hon å flickan< joo no ettå, minnekås, minnekås
14 tota: et, minnes meinaat mut laittaa .hh, @no, kyl me
15 tarvitaan kato tarjottavaa siellä ni sä voit sitte hoitaa
16 ne tar(h)joi(h)lut he he >ja muuta<@ ai nii, mã pääsen sit
17 tarjoilijan(h)a (niinku) nåihin bileisiin vaa et joo j(h)oo
18 et, @tarvitaan kato kakkuu ja sitä ja tätå ja, tota ja@ (>
19 å så va ja ba att<) just, kyllå (.) kåtybileet

Katkelman 13 alussa Veronicalla on johtolauseita ennen referointijaksoja (r. 1–5, 8, 10–12, 17–18). Kuitenkin jutun edetessä loppupäässä (r. 15–20) käy niin, että Veronica ei enää vaivaudu käyttämään johtolauseita ennen sitä, kuka sanoi mitään, vaan käyttää kontekstivihjeenä prosodisia keinoja: taukoja ja äänensävyyn muutoksia, joista ns. asiallisempi edustaa erään lapsen äitiä ja kirkkaampi, korkeampi ääni lasta. Nämä prosodiset keinot ennen referointijaksoja ovat täysin riittäviä merkitsemään, milloin joku toinen puhuu, sillä Titta ei keskeytä ja kysy tarkentavia kysymyksiä esimerkiksi siitä,

kuka milläkin hetkellä puhuu. Myös itseni oli pelkästään kuuntelemalla ja ilman video-kuvaakin helppoa hahmottaa, kenen repliikistä milloinkin oli kyse. Veronican *et joo j(h)oo et* -lausuman (r. 17) voi tulkita myös partikkeliketjuksi.

Katkelmassa 13 esiintyy myös runsaasti huutamista ja/tai kovaäänisyyttä, kun Veronica innostuu kertomaan lasten juhlasuunnitelmista. Sen lisäksi että hän merkitsee lasten puheet vaihtamalla äänensävyä kirkkaammaksi ja puhumalla korkeammalta kuin normaalisti, hän myös esittää osan lasten sanomisista huutaen (r. 2–4, 8). Tämä antanee ymmärtää, että lapset olivat suunnitelmista innoissaan, minkä Veronica haluaa välittää kuulijalle. Huutamisella on siis tässä kontekstissa keskustelullinen tehtävä (Szczepiek Reed 2010: 179). Kovaäänisyys on puhenopeuden sijaan haastava prosodinen kategoria tutkittavaksi, sillä aina ei ole selvää, johtuuko muuta puhetta kovaäänisempi osuus esimerkiksi mikrofonin tai nauhurin siirtymisestä (Szczepiek Reed 2010: 180). Katkelman 13 kohdalla pidän kuitenkin nauhurin siirtymistä tai sitä, että Veronica on yhtäkkiä lähempänä nauhuria, epätodennäköisenä. Huudettujen osuuksien ja normaalilla äänenvoimakkuudella sanottujen osuuksien välillä ei nimittäin ole juuri ollenkaan taukoa, joten siirtäminen tai asennon vaihtaminen olisi hankalaa. Kovaäänisyyden tai huutamisen tulkinta on myös tilannesidonnaista ja vaihtelee tiettyjen sosiolingvististen muuttujien eli esimerkiksi puhujan iän, sukupuolen, kansallisuuden ja sosioekonomisen statuksen mukaan (mts.). Tässä katkelmassa havainto Veronican huutamisesta riveillä 2–4 ja 8 syntyy juuri kontekstista, sillä on kohtalaisen yksinkertaista verrata kovaäänisiä osuuksia ympäröiviin osuuksiin.

Katkelmassa 3 Titta kertoo Veronicalle, miten Titan poika ei halunnut ottaa tossujaan pois, koska hänen oli kammattava tukkaansa ensin. Johtolause puuttuu lopusta monta kertaa Titan matkiessa poikansa hiustenkampausintoa.

Katkelma 3: Tossut (VIII; 3:37–4:46)

01 T: o så fortsätter han (--) som hallå, ta av dej, tossona
02 V: ja
03 T: @jå!@ sen sätter han ner sig, o sen kommer på annat,
04 >silleen et<, ta av dej, tossona vet du mina hermot (fara)
05 vet du där
06 V: mm
07 T: joo, yritä nyt siinä olla niinku sit fitti et kammaa se
08 fleda ja saa- ota ne tossut pois

09 V: he he he
10 T: @oota oota, mä kammaan mun fledan@
11 V: joo
12 T: >sillai et< noni, kammaa mu fleda
13 V: voiksä jeesaa mua var den där också
14 T: oota oota, mä kammaan mun fledan
15 V: he he

Katkelman 3 ensimmäinen referointijakso ilman johtolausetta tulee rivillä 3. Titta referoi vanhempaa poikaansa sanomalla *jå*, joka on lapsen vastaus sen merkiksi, että on kuullut Titan käskyn ottaa tossut pois. Sen jälkeen Titta kuvailee Veronicalle, miten kyseisessä tilanteessa oli hankalaa olla jämäkkä. Katkelman 3 lopussa Titta sanoo huvittavana kokemansa lauseen *oota oota, mä kammaan mun fledan* kaksi kertaa (r. 10 ja 14). Syynä toistolle lienee se, että Tittaa huvitti hänen poikansa lausahdus suuresti – niin se, miten hänen lapsensa käyttää sellaista slangisanaa kuin *fleda* 'hiukset' kuin sekin, miten hänen on kammattava hiuksensa, ennen kuin voi ottaa tossut pois. Molempina kertoina referointijaksot (r. 10 ja 14) tulevat ilman johtolausetta. Myös katkelmassa 3 on kyseessä asennonvaihdos ainakin rivien 3 ja 10 referointijaksojen kohdalla.

Myös Veronica sanoo yhden referointijakson ilman johtolausetta rivillä 13, *voiksä jeesaa mua*. Kyseessä on tälläkin kertaa lapsen referointi, kun Veronica muistelee, mitä muita slangisanoja hän on kuullut lasten käyttävän. Veronica ei sano referointijaksoaan muunnetulla äänensävyllä, mutta sen voi tunnistaa referoinniksi kontekstin eli Titan aiempien referointien perusteella.

Yhteenvetoni luvun 5.6 esimerkeistä on seuraava: kun johtolause puuttuu, puhuja pyrkii muilla keinoilla merkitsemään referointijakson alun. Tämän luvun esimerkeissä keinot ovat useimmiten prosodisia: toisinaan johtolauseen puuttuessa referointijaksoa edeltää pieni tauko, ja yleensä kyseinen referointijakso (esim. *aijjaa*, katkelma 9, rivi 9) sanotaan äänensävyä tai -laatua muuttaen. Näillä keinoilla puhuja vaihtaa asentoa eli pyrkii asettumaan referoitavan henkilön paikalle, josta käsin hän kertoo asiansa (ks. Goffman 1974).

6. LOPUKSI

Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt selvittämään, miten referointijakson konstruktio rakentuu ja millä eri tavoilla johtolauseet voivat varioida referointijaksoissa. Olen myös pyrkinyt pitämään jatkuvasti mukana kaksikielisyyden – tässä tutkielmassa suomenruotsin – näkökulman analyyseissä mukana.

Luvusta 4 käy ilmi, että referoinnin konstruktioilla on vakiintunut muoto, johon kuuluu ainakin kolme osaa: 1) johtolause 2) *att-* tai *et(tä)* -partikkeli ja 3) referointijakso. Näistä itse referointijakso on pakollinen, jotta jakso on tunnistettava referoinniksi, mutta muut konstruktion osat voivat varioida. Kiintoisa löytö tutkielmani aineistosta onkin, että *att-* tai *et(tä)* -partikkeli voi olla referoinnin konstruktiossa kummalla kielellä tahansa, suomeksi tai ruotsiksi. Toinen kiintoisa havainto, joka nousee tutkielmasta esiin, on se, että joskus kieli vaihtuu myös kesken johtolauseen (esim. *sen va han sillai et*). Referointijaksot eivät siis rakennu sattumanvaraisesti vaan niillä on vakiintunut konstruktio, jossa tietyt elementit toistuvat. Pakollinen osa referoinnin konstruktiossa on referointijakso.

Luvusta 5 selviää, että johtolause voi varioida sangen paljon. Se voi olla niin suomeksi kuin ruotsiksikin ja sen kieli voi vuorotella pitkin tarinaa. Johtolauseena voi olla myös pelkkä partikkeli, joka on usein *att* tai *et(tä)*, mutta tässä tapauksessa edellä on jo oltava referointia, jotta johtolauseen (tai sen puuttumisen myötä referointijakson) voi päätellä kontekstista. Johtolause voi jopa puuttua kokonaan, mutta silloin tyhjän paikan tilalla on yleensä kontekstivihjeenä esimerkiksi tauko, äänensävyn muutos tai muu prosodinen elementti, jotta referoinnin voi tunnistaa ilman johtolauseita.

Nopeus on tärkeä merkittäjä johtolauseissa. Aineistoni johtolauseet on lähes poikkeuksetta sanottu ympäröivää puhetta nopeammin, joskus jopa huomattavasti nopeammin kuin muu puhe. Vaikuttaa siltä, ettei vastaanottajan tarvitse välttämättä saada edes selvää, mitä johtolauseessa oikeastaan sanotaan – nopeus itsessään näyttää olevan riittävä merkittäjä referointijaksolle. Johtolauseiden, kuten muunkin kielenkäytön suhteen, konteksti on ratkaisevan tärkeä.

Tutkielmasta käy ilmi, että usein referointijakso on suomeksi, kun puhuja referoi suomenkielistä puhujaa tai referointijakso on merkityksellinen, erityisen hauska tai muulla tavalla poikkeava aiemmin sanotusta asiasta. Ruotsiksi taas tuntuvat tulevan neutraalit tai yleiset asiat: tarinoiden taustatiedot, alkuasetelman ja henkilöiden esittelyt ja niin edelleen. On kuitenkin huomioitava, etteivät edes referointijaksot vakiintuneisuudestaan huolimatta aina ole näin yksioikoisia, varsinkaan sujuvasti kaksikielisillä puhujilla. Referointijakso saattaa esimerkiksi alkaa suomeksi ja loppua ruotsiksi tai toisin päin. Kaikenlaiset poikkeamat konstruktioista arkikeskusteluissa ovat normaaleja (ks. Routarinne 2005).

Aineistoesimerkkien ja niiden analyysien perusteella voi sanoa, että Veronica ja Titta eroavat toisistaan niin puhujina kuin referoijinakin, vaikka heidän taustansa ovat suurin piirtein samanlaiset. Titta pyrkii yleensä referoimaan sanottua tai tehtyä asiaa ilman sen kummempia äänitehosteita, eli Lappalaisen termein (2005: 154) tekee sitaatteja. Veronica puolestaan lähes poikkeuksetta käyttää referoidessaan ilmeikkäästi äänen laadun tai -sävyn muutosta ja pyrkii imitoimaan referoitavaa henkilöä, eli kyseessä on ”mimeettinen esitys” (mts.). Referointijaksojen mimeettiset esitykset lienevätkin osa Veronican persoonaa ja toimivat näin myös identiteetin osoituksena, eikä pelkästään tarinoiden elävöittämisestä (Johnstone 1996: 56–57; Lappalainen 2005: 170). Tittakin tosin vaihtaa äänensävyä referoidessaan, mutta ei aivan yhtä usein kuin Veronica, ja hänen äänensävynsä ovat usein maltillisempia kuin Veronican vastaavat esitykset. Joka tapauksessa äänensävyn ja -laadun muutokset auttavat kertojaa tekemään kontrastia oman ja vieraan äänen välille (Lappalainen 2005: 152).

On kiinnostavaa, miten paljon variaatiota ja erilaisia elementtejä referointijaksoista ja johtolauseista löytyykään, ja miten paljon informaatiota näennäisen vaatimattomiin konstruktioihin saattaakin mahtua. Vaikka tästä pro gradu -tutkielmasta ei mikrotason vuoksi voi tehdä laajoja yleistyksiä, se osoittaa kuitenkin, miten erilaisia keinoja kahdella samasta taustasta tulevalla puhujalla on, ja mitä kaikkea referoinnilla voidaankaan ilmaista.

LÄHTEET

AHO, EIJA 1998: Tutkimus puheen nopeudesta 1970- ja 1990-lukujen Helsingin puhekielessä. Fonetikan pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto.

AUER, PETER 1998: Introduction. Bilingual Conversation revisited. Teoksessa Peter Auer (toim.) *Code-switching in conversation: language, interaction and identity*. s. 1–24. London: Routledge.

BAILEY, BENJAMIN 2009: Multilingual forms of talk and identity work. Teoksessa Peter Auer & Li Wei (toim.) *Handbook of Multilingualism and Multilingual Communication* s. 341–369. Berlin: Deutsche Nationalbibliothek.

FRANCESCHINI, RITA 1998: Code-switching and the notion of code in linguistics. Proposals for a dual focus model. Teoksessa Peter Auer (toim.) *Code-Switching in Conversation: Language, interaction and identity* s. 51–72. London: Routledge.

FRIED, MIRIAM – ÖSTMAN, JAN-OLA 2004: Construction Grammar: A thumbnail sketch. *Construction Grammar in a Cross-Language Perspective* s. 11 – XX. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

GOFFMAN, ERVING 1974: *Frame analysis: an essay on the organization of experience*. Cambridge: Harvard University Press.

GOFFMAN, ERVING 1981: *Forms of talk*. Oxford: Basil Blackwell.

HAAKANA, MARKKU 2005: Sanottua, ajateltua ja melkein sanottua. Teoksessa Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.) *Referointi ja moniäänisyys* s. 114–149. Tietolipas 206. Helsinki: SKS.

HAKULINEN, AULI 1997: Johdanto. Teoksessa Liisa Tainio (toim.): *Keskusteluanalyysin perusteet* s. 13–17. Tampere: Vastapaino.

HÄMÄLÄINEN, SIMO O. 1982: Mikrotason sosiolingvistiikkaa – keskustelun kieliooppia. Teoksessa Suojanen, Matti Kalevi & Suojanen, Päivikki (toim.): *Sosiolingvistiikan näkymiä* s. 132–165. Helsinki: Gaudeamus.

HÖCKERSTEDT, LEIF 2006: Helsingforssvenskan – vem är du? Teoksessa Kaisu Juusela & Katariina Nisula: *Helsinki kieliyhteisönä*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.

ISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heino-
nen, Tarja-Riitta – Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: SKS.

JOHNSTONE, BARBARA 1996: *The Linguistic Individual. Self-expression in language and linguistics*. New York: Oxford University Press.

KALLIOKOSKI, JYRKI 1995: Koodinvaihto ja keskustelun moniäänisyys. – *Virittäjä* 1/1995 s. 2–24.

KALLIOKOSKI, JYRKI 2005: Referointi ja moniäänisyys kielenkäytön ilmiönä. Teoksessa Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.) *Referointi ja moniäänisyys* s. 9–42. Tietolipas 206. Helsinki: SKS.

KARLSSON, FRED 2008: *Yleinen kielitiede*. Helsinki: Gaudeamus.

KLEWITZ, GABRIELE – COUPER-KUHLEN, ELIZABETH 1999: Quote – unquote? The role of prosody in the contextualization of reported speech sequences. – *Pragmatics* 9 s. 459–485.

KOTILAINEN, LARI 2007: Konstruktioiden dynamiikkaa. Väitöskirja. Unigrafia Oy. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

KOSKI, MAUNO 1985: Toiseen tekstiin viittaaminen nykyisessä kirjasuomessa. Teoksessa Mauno Koski (toim.) *Lauseita ja ajatuksia* s. 70–179. Fennistica 5. Turku: Åbo akademi. Suomen kielen laitos.

KUIRI, KAIJA 1984: *Referointi Kainuun ja Pohjois-Karjalan murteissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 405. Helsinki: SKS.

LAPPALAINEN, HANNA 2005: Referointi ja variaatio. Sitaatit yksilöllisen variaation kuvastimina ja resursseina. Teoksessa Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.) *Referointi ja moniäänisyys* s. 150–186. Tietolipas 206. Helsinki: SKS.

LAPPALAINEN, HANNA 2009: Koodinvaihto ja sen funktiot suomenkielisissä keskusteluissa. Teoksessa Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Päivi Pahta: *Kielet kohtaavat* s. 123 – 156. Helsinki: SKS.

LEINO, JAAKKO 2010: Adele E. Goldberg – väitöskirjalla klassikoksi. Teoksessa Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.) *Kielentutkimuksen modernit klassikot: Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 71–97. Helsinki: Gaudeamus.

LINDGREN, ANNA-RIITTA 2000: *Helsingin saamelaiset ja oma kieli*. Helsinki: SKS.

PAUNONEN, HEIKKI 1982: Suomen kielen sosiolingvistinen vaihtelu tutkimuskohteenä. Teoksessa Suojanen, Matti Kalevi & Suojanen, Päivikki (toim.): *Sosiolingvistiikan näkymiä* s. 35–107. Helsinki: Gaudeamus.

PAUNONEN, HEIKKI – PAUNONEN, MARJATTA 2000: *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii. Stadin slangin suursanakirja*. Helsinki: WSOY.

PAUNONEN, HEIKKI 2006: Synonymia Helsingin slangissa. *Virittäjä* 3/2006 s. 336–364.

ROUTARINNE, SARA 2005: Keskustelupuheen johtolauseiden kielioppia. Teoksessa Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.) *Referointi ja moniäänisyys* s. 83–113. Tietolipas 206. Helsinki: SKS.

SAARI, MIRJA 2006: Stadin ruotsi. Huomioita erään nuorisoryhmän koodin vaihtelusta. Teoksessa Kaisu Juusela & Katariina Nisula: *Helsinki kieliyhteisönä* s. 142–158. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.

SAARI, MIRJA 2009: Kielten kohtaaminen autonomian ajan Suomessa. Teoksessa Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Päivi Pahta: *Kielet kohtaavat* s. 212–228. Helsinki: SKS.

SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1997: Vuorovaikutus paperilla. Teoksessa Liisa Tainio (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 18–31. Tampere: Vastapaino.

SPENCER, EDMUND T. 2011: *Sociolinguistics*. Nova Science Publishers, Inc.

SUOJANEN, MATTI KALEVI 1982: Sosiolingvistiikka – synkretistinen tieteenala. Teoksessa Suojanen, Matti Kalevi & Suojanen, Päivikki (toim.): *Sosiolingvistiikan näkymiä* s. 7–33. Helsinki: Gaudeamus.

SZCZEPEK REED, BEATRICE 2010: *Analysing Conversation*. Palgrave Macmillan.

Internet-lähteet

Tieteen termipankki 2017: Kielitiede: interferenssi. (Tarkka osoite: <http://www.tieteen-termipankki.fi/wiki/Kielitiede:interferenssi>.) [1.3.2017]

TILASTOKESKUS 2017. <http://www.tilastokeskus.fi> [17.4.2017]

Urbaani sanakirja 2017. <http://www.urbaanisanakirja.com> [17.4.2017]

LIITE 1: KÄYTETYT LITTEROINTIMERKIT

?	nouseva intonaatio
e::i	äänteen venytys
.h	sisäänhengitys
h.	uloshengitys
@ @	muunnetulla äänensävyllä sanottu jakso
,	tauko (0,2 mikrosekuntia tai alle)
(.)	tauko (yli 0,2 mikrosekuntia)
he he	nauria
s(h)ana	nauraen sanottu jakso, (h) kuvaa uloshengitystä
[]	päällekkäispuhunnan alku ja loppu
> <	nopeutettu jakso
↑	ympäröivää puhetta korkeammalta sanottu jakso
↓	ympäröivää puhetta matalammalta sanottu jakso
<u>heti</u>	painokkaasti sanottu jakso
AHA	äänen voimistaminen
(aijaa)	epäselvästi kuultu jakso
(--)	jakso, josta ei ole saatu selvää
(())	litteroijan kommentti tai lisäys

LIITE 2: Tutkielmassa käytetyt litteraatit kokonaisina

Esimerkki 1: Istuu neljä tuntii (VI; 19:20)

01 V: hon också sa just de där att no kiva niinku tytölle et
02 se istuu niinku neljä tuntii päiväs ja tuijottaa selkää
03 T: jä
04 V: >ja sa att< nu förstår ja de nog (.) men att liksom(.)
05 T: mm

Esimerkki 2: På duune (I, 20:16)

01 V: på DUUNE, de va någo som ja sa som (--)(.) så de kom,
02 plaaplaaplaa jotain ↑jotain↑ jotain liksom, m'olin
03 sillai et ai himpputti soikoon ku täält tulee aina
04 liksomia ku on niinku .h riitt(h)ävän väsyny tai
05 aiv(h)ot k(h)uollu .h Sini vaa @E::I mitää liksom
06 liksomia@

Katkelma 1: Salkkarit (IV; 8:31 - 8:58)

01 T:hh. vitsi ja satt ida i sovrumme (.) o de där, så ja
02 sa att jess att alla barn sover dendä o ena som allti
03 vaknar va [borta] ida
04 V: [joo]
05 T: >så ja sa att< @nyt on hyvä hetki kattoo salkkareita@
06 he he [så att]
07 V: [joo]
08 T: äm tee vee kolme katsomo esiin ja, tsiiga dit på
09 gårdagens salkkarit som [(uo)ja]
10 V: [mm]
11 T: hade me mig
12 V: ja ha kela många gånger et ei vitsi muuten että ku ois
13 kuulokkeet ni pystyis niinku äänellä kuunnella
14 [vet du tsiiga]
15 T: [men ja hade kuulokkeet liksom me mig]
16 V: men ja int ha kuulokkeet
17 T: jä

Katkelma 2: Banaanit (II, 2:25–3:00)

01 T: så ha de haft ostoskärryt på nåt sätt vet du, där, .hh
02 så när gubben kom å se att hon flyttade liksom mera mot
03 dom dä bananerna, för alltså de såg ut som om han sku
04 gå förbi liksom, så, så här han (tokas) åt henne så där
05 jäkligt arg (sit) där liksom att, @j(h)aa että, eikö
06 muut saa täällä ottaa banaaneja@
07 V: he he

08 T: så att Linda sen sa nå att no siitä vaan liksom att de
09 så ut att du sku ba gå förbi liksom att .h så de va
10 igen å flytta den där kärran, så han vet du börja om
11 någo att .h @kyllä sun iässä pitäsi tietää niinku että
12 miten käyttäydytään@ vet du
13 V: HMM
14 T: då va Linda at >vi de skede så titta hon på den där
15 gubben å sa att< no varsinki sun iässä liksom
16 V: he he he he

Katkelma 3: Tossut (VIII; 3:37–4:46)

01 T: o så fortsätter han (--) som hallå, ta av dej, tossona
02 V: jä
03 T: @jä!@ sen sätter han ner sig, o sen kommer på annat,
04 >silleen et<, ta av dej, tossona vet du mina hermot (fara)
05 vet du där
06 V: mm
07 T: joo, yritä nyt siinä olla niinku sit fitti et kammaa se
08 fleda ja saa- ota ne tossut pois
09 V: he he he
10 T: @oota oota, mä kammaan mun fledan@
11 V: joo
12 T: >sillai et< noni, kammaa mu fleda
13 V: voiksä jeesaa mua var den där också
14 T: oota oota, mä kammaan mun fledan
15 V: he he

Katkelma 4: Istuu neljä tuntii (VI; 19:20)

01 V: hon också sa just de där att no kiva niinku tytölle et
02 se istuu niinku neljä tuntii päiväs ja tuijottaa
03 selkää(.)
04 T: jä
05 V: >ja sa att< nu förstår ja de nog (.) men att liksom(.)
06 T: mm

Katkelma 5: Yskänlääke (II, 39:12–39:47)

01 T: visst får dom om dom ha nå infektionar
02 nånstans så klart att dom får
03 medi[cin o sen om man e länge
sjuk]
04 V: [jä .hh de e långt de som host medicin också], >ni
05 mä sanoin< et eiks se niinku ihan
06 yskänlääkettä käy jos se o ihan hirvee yskä
07 T: jä man måst ju kunna kräva
08 V: jä, sa hon ba att @no e::i@, m'sanoin et kyl
09 tolleen niinku kaheksankuiselle .h annettii yskällääkettä ku
10 [hä yski niin]
11 T: [mm han va inte ens-] han va ju int
12 [sjuk] (nä hon fick dom)

13 V: [ja], yski niin t- älyttömästi niinku ettei
14 pystyny olemaa?
15 T: mm
16 V: @aijaa@ (.) mä_oon sillai et herrajjestas sentää et,
17 jos nyt toinen niinkuk kärsii (.) flunssansa takii
18 niinku lunssan kanssa ni

Katkelma 6: Vessapaniikki (VI, n. 2:57 - 4:00):

01 T: nä att de e helt hemskt att man får sån dä vet du
02 paniikki om som här fiilis et ilma loppuu ja kaikki loppuu
03 ja vet du [happi loppuu o]
04 V: [joo no taas et] man visste ju att ni va dit uppe med >å
05 ja va så att< et ei salee kuulu ((ei saa selvää)) min
06 pakkaa kamona .hh
07 T: mm
08 V: att så den ha salee vet du int ha- han lekte unge- men
09 (ju) att han salee ha lämnade vet du så där allt den va vet
10 du, int i lås, o sen nå man drar in_alltså ((tekee
11 maiskahtavan äänen)) pamar den ihop fö att 11 ja ha sådär
12 en fiilis att vet du när ja dror dörren så sa den klink
13 T: jä
14 V: i (dä) loose .hh sit vaa et ei s:a:::, iski semmone,
15 tuskan hiki toho otsalle >sellai et< ei ttu t(h)äälä mä nyt
16 ist(h)un et kauankohan mä istun tääl ennen ku ne hokaa .hh
17 T: joo
18 V: nå oki ja sa ju att ja gå på vessan liksom att folk
19 visste att ja e på [vessan att om vill du börja ja synas]
20 nånstans
21 T: [joo joo men nu e de (ilman)--] helt niinku erikseen
22 viel et Veronica meni to(ho)n, kakkos, hädälle så int ha
23 [du nån vet du kelaa et]
24 V: [no niin just joo]
25 V: mielestäni ihan niinku
26 T: (--)
27 V: ilmasin asian että menen muuten kusella käymään, tai
28 käyn kusella vielä ennen ku [lähetään]
29 T: [ja]
30 V: nimenomaan et mä en niinku jää sinne asumaan ett(h)ä,
31 voi vitt å blått .hh
32 T: å-å

Katkelma 7: Iisa ratissa (II, 41:54):

01 V: voi herregud >m'olin vaa sillee et< toi on NIIN Iisa
02 ratissa ensinnäki, nä hon vetää ti kädet pystyssä ratista
03 @AAAARRGGH mitä=mitä=mitä=mitä=mitä mä tee:::~n@

Katkelma 8: Vanhaa ruokaa (III, 8:11-8:23)

01 T: ja e int så noga me dom dä
02 V: nä e du, ja vet d(h)u, Janne också mat

03 >se_oli sillai et<, joo no tää on nyp periaatteessa
04 menny jo pari kuukautta sittev vanhaks mutta tota
05 [et jos vaan suostut syömää ni .hh]
06 T: [ni no just någon san dä juttun så vet du]
07 V: [ni tota]

Katkelma 9: Naulakeitto (I; 14.49-16.33):

01 V: de härän kulkuri, keitti, tota:: keittoa
02 T: joo
03 V: naulosta .h
04 T: okei
05 V: ha du hört den där stoorin nå [som (--) ja]
06 T: [ja ja tror ja har den]
07→ V: den där että, että tota (.) @joo että@ .hh nå de (hon)
08 de här rouvan att ja att att et ei oo kyllä mitään niinku
09 ruokaa tarjottavana mutta, kyllä mä yäsijaa niinku pystyn
10 antaa [että]
11 T: [joo]
12 V: voit tässä hellan vieressä nukkua ja .hh s(e) kulkuri
13 on m- @mut hei hei että tota, .hh et hänel on naula, et
14 naulasta hän voi tehdä niinku jotai ruokaa tarvii vaan
15 naulan ja vettä
16 T: joo
17 V: ja sitte tota .h no, nå ja så va de då liksom heittää dä
18 naulan dit o .h o vatten o som att @ja men att, att ja sku
19 no va ganska bra att att tråga de finnas lite mjöl som man
20 ska få de suurustettuu o, o mjölk sen da tilla allt de här
21 va altti liksom att voi vitsi de blir nu så bra den här .h
22 soppan me den hä naula nii ja@
23 T: ja
24 V: o puti so valt dom hitta någo små vet du jämän o jämän o
25 jämän o .hh o sen sist o slutligen i förståss så hade han
26 soppan färdi o han tala du om att ja men du kan .hh fö du
27 kan få granden hit o äta o så kan du bjuda åt till o med
28 kungen att om man få lite lite någå fisk hit så få kungen,
29 du- k- alltså kungen kan du bjuda de här o att .hh
27 T: jaha
29 V: så kommer soppan de sen då färdi .hh naulakeitto valmis
30 ja .hh ta han å plockar naulan he he uta om de
31→ m(h)en(h)emään he he .hh å de dä, ja så, å sa att om mjoo
32 åt de där å e ju, hyvää oli å den här va helt att .voii
33 JEstas että et, IHmeellinen resepti, yhestä naulasta .hh ja
34 näi hyvä ke(h)itt(h)o vet du liga (åt dom här) .hh ja vet
35 du hur bra de dä ungen liksom hiffa den dä juttun
36 T: ja

Katkelma 10: Kaikki anteeks (49; 01:10 - 4:06):

01 T: joo ja kunnon niinku ei mikään yhen illan juttu et
02 niinku ihan pidemmän aikaa (.) å de dä, ja var alltså dä

03 att nä, å så slog de mig att herregud nu lagar just på .hh
04 facebooken, att dom dä ska få en
05 [lillsyrra eller lillbrorsa], å så var
06 V: [joo?] kävi mullaki mielessä iha heti
06 ensimmäisenä
07 T: å så titta på Piian, nä, sej int, alltså sej int, >så sa
08 Piian där att< @jä, nu e situationen den att, man vet int
09 om de e Tapios eller Johans@
10 V: VOI
11 T: jä, så där att ei oo [TODELLISTA] ((lyö nyrkillä
12 pöytään))
13 V: [OIKEESTI]
14 T: et äijä tekee saman mokan niinku
15 V: kaks kertaa
16 T: nih, nii just, ja viel tollee et frendin, niinku
17 V: nii (.) omaa frendinä niinku [toisen frendin]
18 T: [ja ja]
19 mm, alltså a bådas, [Ida o Maggis ha vari niinku]
V: [voi herregud]
T: kunnon bra vet du frendin
V: jä dom ha ju så
T: o [Tapio o Jonde]
V: [Tapio o Jonde]
25 T: ja länge ren. mm, nå, nu ha Tapio tagi tibags dendä Inga
26 o vari så där att pai pai, att hän antaa @kaikki anteeks@
27 ja hän kasvattaa sen lapsen kun se ois häne oma (.) et mitä
28 välili sil on et [kuka, ei kukaa tiedä et]
29 V: [et niinku meinaa et hän ei mitään niinku]
30 T: et se on Jonden, herrajjumala nää piirit e ju så små dit
31 i Åbo, att, nä man sir på di ungin så sir man ju genast e
32 de Tapios eller Johans
33 V: mm
34 T: på riktigt (.) >(så va) så dä att< ehkä sen miehen
35 pitäis tsekkaa jostain niinku (.) et mitä tarkoittaa, sana
36 ehkäsy
37 V: [mm]
38 T: [ehkä] (.) kannattaisko
38 V: nii tai se että kaveri, kaverin omaan ei kosketa tai
39 T: nii no, se meni [jo aikoi sitte men att]
40 V: [se meni jo mutta]
41 T: men på riktigt om man ska fa me nån frendis gummo så då
42 e man int så dumma att man int använder ens någo
43 V: nå ja
44 T: skydd siin vaihees
45 V: joo eikä sekää oo tekosyy et mmh @mä olin niin kännissä@
46 eller (--)
47 T: nää o dehär går int ens denhä gången ens fö dehär lär
48 också ska ha hålli på länge (.) alltså vet du när jag hörde
49 där, väkisinki niinku suupielet alko nousee ylös vaa sillee
50 et, skit skadeglad
51 V: ja, saa oikeesti maistaa sitä omaa lääkettä
52 T: ja, ja tänkte också mig själv att, hahaa, muggis, in
53 your face att liksom (.) nä vet du (.) alltså när hon
54 berättade, ja_va alså (så)där, säger hon att @vet du du
55 missa ingenting du missa ingenting han e vierais hela tiden
56 liksom å@

57 V: joo joo
58 T: >ja va så då att< no, ehe, kerran kusipää on aina
59 kusipää et så e de nu [oftast], mm
59 V: [nä jä]
60 T: att, eiköhän tää oo nähty jo aika monta kertaa
61 V: mm

Katkelma 11: Kiertävät listat (II, 6:43–8:21)

01 V: o (.) suunnitteli va heter de nu (.) niin sanotusti
02 suunnitteli (.) va heter de nu (.) arbetsturer h.
03 T: okei
04 V: fö deras grupp, då ha dom ändå helt kiertävät listat
05 hon sa att alltså (skre upp) i kalender, så där som jag
06 ska ha att, att (.) plaa plaa på månda så kommer, Sini,
07 [åtta] å (.) å jag nie å Hanna sju å
08 T: [ja]
09 T: jä
10 V: å så hä, de sa att hon är ju (--)
11 T: okei, jättesvårt
12 V: jä, ja sa att voi jumaleishön liksom att, perkeleen
13 akka .h så, ba ja indär efter nånting? .h kom hon å sa
14 att @joo et mitäs et onks ne pohjeet- onks ne pohjat
15 niinku olemassa jo jossain?@ m'oon sillai et nä att (--)
16 då me att, ((niiskuttaa)) allt de där att nä att, att ja
17 har int liksom pohjat färdigt? att de dä, att ja, mhm
18 att ja måst va heter de nu, att du måst (--) (.)
19 hir:vee tiuskiminen et @joo, äh, nii, varmaan ku nää
20 systeemit nyt on niinku usia ja plaa plaa plaa@
21 >ja sa att< nä jä? att .hh så e nu bara saken att .hh
22 att de därän att (.) @jä jä nå@, kan du sen ta från vår
23 kalender liksom våra arbetssidor liksom å va e nu
24 där liksom att ((niiskuttaa)) att de e ju ändå, att ni
25 har (lit) samma kierto hela tiden

Katkelma 12: Fleda (VIII; 4:45 - 5:27):

01 V: jappen, nå, han fyller tre snart (o så kommer han)
02 Veronica tuu jeesaa mua! >ja va så att< kuule mä tuun
03 jeesaas sua pieni hetk(h)ihihi he he et
04 T: joo, (sen vi matborde) >sen va han sillai et< hei, hei,
05 missä se mun kampa on (o ja va sådä att) den e där på
06 hyllan, joo joo, joo, mut mun pitää sit kammata mun fleda
07 ennen ku mä meen nukkumaan >ja va så att< nå, vet du din
08 mamma kommer efter dig för de du gå sova så ni kan sen
09 k(h)amma den där fleda före du far hem(h)åt att
10 tar de nu helt lugnt
11 V: he he
12 T: han o sin fleda hela tiden, @oks mun fleda hyvin@,
13 >ja va såatt< on, sun fleda on hyvin
14 V: he he åj nej
15 T: han e hysterisk me sin fleda

Katkelma 13: Käty-bileet (VIII: 6:06 - 7:25):

01 V: jä sen dom här nä dom ha tsiiga på Risto Rappääjä när
02 dom kommer (att), siis @OU mai GAAD@ he he >no siis
03 denhä ena< siis OU mai GAAD he he, mitä, (.) @joo, meil on
04 kuule,@ ne suunnittelee et @meil on KÄTYBILEET@ >så va ja
05 att< anteeks mitä? >så va ja att< niin (.) siis (.) @bileet
06 ilman vanhempia?@
07 T: joo, kämppä tyhjänä bileet
08 V: KÄMPPI TYHJÄNÄ BILEET >o ja va så att<_AA:::HAAHAA! joo,
09 hän suunnittelee kätybileitä että, että ku tota, ilman
10 vanhempia (o så va ja ba ti dendä) morsan sen när hon
11 kommer efter >o så va ja att< nii teil on kuulemma
12 kätybileet et mä oon tulos kuokkiis sinne .hh mut aijaa
13 >sen frågar hon å flickan< joo no että, minnekäs, minnekäs
14 tota: et, minnes meinaat mut laittaa .hh, @no, kyl me
15 tarvitaan kato tarjottavaa siellä ni sä voit sitte hoitaa
16 ne tar(h)joi(h)lut he he >ja muuta<@ ai nii, mä pääsen sit
17 tarjoilijan(h)a (niinku) näihin bileisiin vaa et joo j(h)oo
18 et, @tarvitaan kato kakkuu ja sitä ja tätä ja, tota ja@ (>
19 å så va ja ba att<) just, kyllä (.) kätybileet

Katkelma 14: Peruukki (I, 13.24-13.55):

01 V: tan Sini vet du hon hade sån dena .h tsk dom hade sån
02 där, fin esitys i da?, Sini o- o Aino?, Aino hadde, min
03 mummus @peruk på huvet@ he he hon så bra vet du (någo som
04 (att)) mistäköhän, mahtaakohan tää mahtuu mun päähän että
05 ku .hh lapset aina käyttää näitä >o ja va så att< kuule
06 varmaan menee sun päähän et ku se_o_iha aikuiselle tehty
07 et se on ihan niinku, oikee peruukki hankittu niinku
08 ihmiselle .h
09 T: joo
10 V: @aijjaa@ > (o)ja va så att< nii et se on mun mummille
11 hankittu joskus (.) @aa:::@ he he

LIITE 3: Taulukko 4a ja 4b. Tutkielmassa käsiteltyjen aineistoesimerkkien ja -
katkelmien johtolauseet ja referointijaksot.

Taulukko 4a. Johtolauseet ja referointijaksot esimerkeistä 1, 2, 13 ja 14, jotka ei-
vät ole samoja kuin katkelmissa 1–14 (ks. Taulukko 4b).

Esim. nro.	Keskustelija	Johtolause	Referointijakso
1	V	hon också sa just de där att	no kiva niinku tytölle et se istuu niinku neljä tuntii päiväs ja tuijottaa selkää
1	V	>ja sa att<	nu förstår ja de nog
2	V	m'olin sillai et	ai <u>him</u> putti soikoon ku täält tulee aina liksomia ku on niinku .h riitt(h)ävän väsyny tai aiv(h)ot k(h)uollu
2	V	Sini vaa	@E::I mitää liksom liksomia@
13	V	nå Janne va just	@HA, onko joku tuttu@
14	V	Så sitter di	@ööhöhöhö::_on niin surullista@

Taulukko 4b. Johtolauseet ja referointijaksot luvun 5 katkelmista 1–14.

Katkelman nro.	Keskustelija	Johtolause	Referointijakso
1	T	så ja sa att	jes att alla barn sover dendä o ena som allti vaknar va borta i dag
1	T	>så ja sa att<	@nyt on hyvä hetki kattoo salkkareita@
1	T	--	äm tee vee kolme katsomo esiin ja, tsiiga dit på gårdagens salkkarit
1	V	ja ha kela(t) många gånger et	ei vitsi muuten että ku ois kuulokkeet ni pysyis niinku äänellä kuunnella vet du tsiiga --men ja int ha kuulokkeet
2	T	så här han (tokas) åt henne så där jäkligt arg (sit) där liksom att,	@j(h)aa että, eikö muut saa täällä ottaa banaaneja@
2	T	så att Linda sen sa nå att	no siitä vaan
2	T	så han vet du börja om någo att	.h @kyllä sun iässä pitäsi tietää niinku että miten käyttäydytään@

2	T	då va Linda at >vi de skede så titta hon på den där gubben å sa att<	no varsinki sun iässä
3	T	-	@jä!@
3	T	>silleen et<	ta av dej, tossona
3	T	-	@oota oota, mä kammaan mun fledan@
3	T	>sillai et<	noni, kammaa mu fleda
3	T	-	oota oota, mä kammaan mun fledan
4	V	hon också sa just de där att	no kiva niinku tytölle et se istuu niinku neljä tuntii päiväs ja tuijottaa selkää
4	V	>ja sa att<	nu förstår ja de nog
5	V	>ni mä sanoin< et	eiks se niinku ihan yskänlääkettä käy jos se o ihan hirvee yskä
5	V	sa hon ba att	@no e:::i@,
5	V	m'sanoin et	kyl tolleen niinku kaheksankuiselle .h annettii yskällääkettä ku hä yski niin
5	V	-	Ja, yski niin t- älyttömästi niinku ettei pystyny olemaa?
5	V	-	@aijaa@
5	V	mä_oon sillai et	herrajjestas sentää et, jos nyt toinen niinkuk kärsii (.) flunssansa takii niinku lunssan kanssa ni
6	T	man får sån dä vet du pa- niikki om som här fiilis et	ilma loppuu ja happi loppuu ja vet du kaikki loppuu o
6	V	o >ja va så att<	ei salee kuulu vet du
6	V	sit vaa et,	ei s:a:::, iski semmone, tuskan hiki toho ot- salle
6	V	Sellai et	ei ttu t(h)ääl mä nyt ist(h)un et kauankohan mä nyt istun tääl ennen ku ne hokaa .hh
6	V	ja sa ju att	ja gå på vessan
6	T	Helt niinku erikseen viel et	Veronica meni tohon, kakkos, hädälle
6	V	mielestäni ihan niinku il- masin asian että	menen muuten kusella käymään, tai käyn ku- sella ennen ku lähetään

6	V	nimenomaan et	mä en niinku jää sinne asumaan ett(h)ä, voi vitt o blått
7	V	>m'olin vaa sillee et<	toi on NIIN Iisa ratissa ensinnäki
7	V	-	AAAARRGGH mitä=mitä =mitä= mitä= mi ä mä tee::::n@
8	V	>se_oli sillai et<	joo no tää on nyp periaatteessa menny jo pari kuukautta sittev vanhaks mutta tota et jos vaan suostut syömää ni
9	V	Den där että, että tota	@joo että@
9	V	De här rouvan att	Jå att att et ei oo kyllä mitään ruokaa niinku tarjottavana mutta, kyllä mä yäsijaa pystyn niinku antaa että
9	V	--	Voit tässä hellan vieressä nukkua ja
9	V	Se kulkuri on m-	@mut hei hei että tota, et hänel on naula, et naulasta hän voi tehdä niinku jotai ruokaa tarvii vaan naulan ja vettä@
9	V	o som att	@ja men att@, att ja sku no va ganska bra att att tråga de finnas lite mjöl som man ska få de suurustettuu o, o mjölk sen da tilla
9	V	allt de här va altti liksom att	@voi vitsi de blir nu så bra den här .h soppan me den hä naula nii ja@
9	V	han tala du om att	ja men du kan .hh fö du kan få granden hit o äta o så kan du bjuda åt till o med kungen att om man få lite lite någå fisk hit så få kungen, du- k- alttså kungen kan du bjuda de här o att .hh
9	V	o sa att om	mjoo åt de där o e ju, hyvää oli
9	V	o den här va helt att	voii JESTas että et, IHmeellinen resepti, yhestä naulasta .hh ja näi hyvä ke(h)itt(h)o
10	T	>så sa Piian där att<	@jå, nu e situationen den att, man vet int om de e Tapios eller Johans@
10	T	så där att	ei oo TODELLISTA, et äijä tekee saman mo-kan niinku
10	T	o vari sådär att	Pai pai
10	T	att	hän antaa @kaikki anteeks@ ja hän kasvattaa sen lapsen kun se ois häne oma (.) et mitä välii sil on et kuka, ei kukaa tiedä et -- et se on Jon-den

10	T	>(så va) sådä att<	ehkä sen miehen pitäis tsekkaa jostain niinku (.) et mitä tarkoittaa, sana ehkäsy -- ehkä (.) kannattaisko
10	V	joo eikä sekää oo tekosyy et	mmh @mä olin niin kännissä@ eller
10	T	väkisinki niinku suupielet alko nousee ylös vaa sillee et	skit skadeglad
10	T	ja tänkte också mig själv att	hahaa, muggis, in your face att liksom (.) nä vet du (.)
10	T	ja va alså (så)där, säger hon att	vet du du missa ingenting du missa ingenting han e vierais helatiden liksom o
10	T	>ja va sådär att<	no, ehe, kerran kusipää on aina kusipää et så e de nu oftast
10	T	att	eiköhän tää oo nähty jo aika monta kertaa
11	V	hon sa att	alltså skre upp i kalender
11	V	ja sa att	voi jumaleishön liksom att, perkeleen akka
11	V	kom hon o sa att	@joo et mitäs et onks ne pohjeet- onks ne pohjat niinku olemassa jo jossain?@
11	V	m'oon sillai et	nä att -- ja ja har int liksom pohjat färdigt?
11	V	hir:vee tiuskeminen et	@joo, äh, nii, varmaan ku nää 20 systeemit nyt on niinku uusia ja plaa plaa plaa@
11	V	>ja sa att<	nå jä?
11	V	att	så e nu bara saken att
11	V	-	@jä jä nå@, kan du sen ta från vår kalender liksom våra arbetssidor liksom å va e nu där liksom att -- att de e ju ändå, att ni har (lit) samma kiertto hela tiden@
12	V	(o så kommer han)	Veronica tuu jeesaa mua!
12	V	>ja va så att<	kuule mä tuun jeesaas sua pieni hetk(h)ihihi et he he
12	T	>sen va han sillai et<	hei, hei, missä se mun kampa on
12	T	>o ja va sådä att<	den e där på hyllan
12	T	-	joo, joo, joo, mut mun pitää sit kammata mun fleda ennen ku mä meen nukkumaan

12	T	>ja va så att<	nå, ved du din mamma kommer efter dig för de du gå sova så ni kan sen k(h)amma den där fleda före du far hem åt att tar de du helt lungt
12	T	han o sin fleda hela tiden	oks mun fleda hyvin
12	T	>ja va så att<	on, sun fleda on hyvin
13	V	när dom kommer att	siis @OU mai GAAD@
13	V	>no siis den hä ena<	siis OU mai GAAD he he, mitä
13	V	-	@joo, meil on kuule,@ ne suunnitelee et @meil on kätybileet!@
13	V	>så va ja att<	siis anteeks mitä?
13	V	>så va ja att<	niin (.) siis (.) @bileet ilman vanhempia?@
13	V	>o ja va så att<	aaaahaahaa! joo, hän suunnitelee kätybileitä että, että ku tota, ilman vanhempia
13	V	>o så va ja att<	nii teil on kuulemma kätybileet et mä oon tulos kuokkiis sinne, mut ajaa
13	V	>sen frågar hon åt flickan<	joo no että, minnekäs tota: et, minnes meinaat mut laittaa .hh
13	V	-	@no, kyl me tarvitaan kato tarjottavaa siellä ni sä voit sitte hoitaa ne tar(h)joi(h)lut he he >ja muuta<@
13	V	-	ai nii, mä pääsen sit tarjoilijan(h)a (niinku?) näihin bileisiin vaa
13	V	et joo j(h)oo et	@tarjotaan kato kakkuu ja sitä ja tätä ja, tota ja@
13	V	>å så va ja ba att<	just, kyllä (.) kätybileet
14	V	hon så bra vet du (någo som (att))	mistäköhän, mahtaakohan tää mahtuu mun päähän että ku .hh lapset aina käyttää näitä
14	V	>o ja va så att<	kuule varmaan menee sun päähän et ku se_o_iha aikuiselle tehty et se on ihan niinku, oikee peruukki hankittu niinku ihmiselle
14	V	-	@aijjaa@
14	V	>(o)ja va så att<	nii et se on mun mummille hankittu joskus
14	V	-	@aa:::@